

Aktverdighet og bjørnetjenester

*En analyse av utviklingen av ytringsfrihetsspørsmålet slik det kom til uttrykk i
forbindelse med karikaturstriden og Hebdo-attentatet*

Herman Skylstad

Masteroppgave

Institutt for
arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2016

13.05.2016

© Forfatter

År: 2016

Tittel: Aktverdighet og bjørnetjenester - En analyse av utviklingen av ytringsfrihetsspørsmålet slik det kom til uttrykk i forbindelse med karikaturstriden og Hebdo-attentatet

Forfatter: Herman Skylstad

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	4
1 Innledning	1
1.1 Problemstilling	2
1.2 Kilder.....	3
1.3 Avgrensning	3
1.4 Metode.....	5
1.4.1 Holdningskartlegging; kvalitative - og kvantitative - innholdsanalyser	5
1.4.2 Hermeneutikk.....	6
1.4.3 Aviser som primærkilde.....	7
2 Bakgrunn.....	11
2.1 Rusdhie-saken	11
2.1.1 Khomeini og kampen mot Vesten.....	12
2.1.2 Fatwaen	13
2.1.3 Den offentlige debatten i Norge.....	14
2.1.4 Ytringsfrihetsdebatt?.....	17
2.2 Blasfemiparagrafen:	18
2.2.1 Ytringsfrihetskommisjonen og blasfemiparagrafen.....	19
2.2.2 Regjeringens innstillinger	20
2.2.3 Kontroll – og konstitusjonskomiteens innstillinger	21
2.2.4 Sejersted svarer	22
2.2.5 Ytringsfrihetens relativt konkrete normative definisjon	23
3 Karikaturstriden	25
3.1 1 Ytringsfriheten som konfliktforebyggende prinsipp – en metodologisk fellesnevner	25
3.1.1 Målet/bjørnetjenesten.....	25
3.1.2 Metoden/den aktverdige grunn	26
3.1.3 Indirekte referanse	27
3.1.4 Bok kontra avis, forlegger kontra redaktør	28
3.1.5 Et kort innblikk i redaksjonelle utfordringer under karikaturstriden	29
3.1.6 Redaksjonelle utfordringer; en kort refleksjon	30
3.1.7 Solidaritetsspørsmålet.....	31
3.1.8 Kronologiske ankerpunkter i under karikaturstriden	32
3.2 Ytringsfrihetsspørsmålet i lys av bjørnetjenesten.	32

3.2.1	Støre/myndighetene om ytringsfriheten.....	35
3.2.2	<i>Bjørnetjenesten</i> – Aftenposten, Åmås og Gule.....	36
3.2.3	Lars Gule legger premisset for <i>bjørnetjenesten</i>	36
3.2.4	Gules tre stadier	37
3.2.5	Bjørnetjenesten og karikaturstriden - en strid mellom prinsipper.	40
3.2.6	Åmås og prinsippene.....	41
3.2.7	Et utydelig skille – bjørnetjenestens fallhøyde	43
3.3	Ytringsfrihetsspørsmålet i lys av den <i>aktverdige grunn</i>	44
3.3.1	Aktverdighetsspørsmålet i norske aviser	45
3.3.2	Dagbladet og Den aktverdige grunn i lys av Selbekk.....	46
3.3.3	Det holder ikke å ha rett.....	48
3.3.4	Aktverdighetens variabler.....	49
3.3.5	Vi og de; et sensitivt definisjonsspørsmål	50
3.3.6	Ytringsfrihetsspørsmålets tre dimensjoner	51
3.3.7	Dagsavisen, norske myndigheter og <i>den aktverdige grunn</i>	54
3.3.8	<i>Dagsavisens</i> legger grunnlaget for det <i>egentlige</i> motiv.....	54
3.3.9	Motivet.....	57
3.3.10	Dobbeltmoralismens tre dimensjoner	58
3.3.11	Stoltenberg og <i>Dagsavisen</i>	59
3.3.12	Stoltenberg om ambassadene.....	61
3.3.13	Dagsavisen og det bevisste hån.....	62
3.3.14	Det bevisste hån og den aktverdige grunn	63
3.3.15	En <i>bevisst</i> demonstrasjon.....	64
3.3.16	Det er lov å bruke hodet.....	64
3.3.17	Poenget.....	65
3.3.18	Selbekk som premiss for den aktverdige grunn.....	66
3.3.19	Bjørnetjenesten og Ytringsfrihetskommisjonen	67
4	Hebdo-attentatet.....	69
4.1	Ytringsfriheten siden sist.....	69
4.1.1	Status for ytringsfriheten i Norge	70
4.2	Attentatet	72
4.2.1	Folkets symbol	73
4.3	Aktverdigheten som forsvant	73

4.3.1	Selbekk og den nye rollen.....	75
4.3.2	Støre og den nye rollen	76
4.4	Dagbladet: fra aktverdighet til bjørnetjeneste?	80
4.4.1	Støres rollebytte	80
4.4.2	<i>Dagbladets</i> rollebytte.....	81
4.4.3	Fusjonen av bjørnetjenesten og den aktverdige grunn.....	81
4.4.4	<i>Dagsavisens</i> Selbekk og <i>Dagbladets</i> Støre.....	83
4.4.5	Holdningsskiftet.....	84
4.4.6	Hva har forandret seg?	85
4.4.7	Linjene fra karikaturstriden.....	88
4.4.8	Kulturkampen	89
4.4.9	Dagbladets forsvar	89
4.4.10	Motangrepet	90
4.4.11	Ramnefjell og <i>kulturkampen</i>	92
4.4.12	Nyansedebatten; en debatt om ytringsfrihet i ytringsfrihetsdebatten	93
4.5	Bjørnetjenesten.....	93
4.5.1	Dagsavisen	93
4.5.2	<i>Bjørnetjenestens</i> bjørnetjeneste	94
4.5.3	Er <i>det</i> det dèt var?	96
4.5.4	Ytringsfrihetsdebattspørsmålet; <i>bjørnetjenestens</i> fallit?.....	99
4.5.5	Aktverdighetens vippepunkt	100
	Litteraturliste.....	104
	Vedlegg	105

1 Innledning

*Jeg beklager at vi i pressen ikke var klarere i vår støtte til Vebjørn Selbekk og Magazinet da det stormet som verst i karikaturstriden i 2006. Han ble i altfor stor grad stående alene, og det var ikke vårt stolteste øyeblikk, selv om det fantes hederlige unntak. Det er også en viktig del av debatten. Det er også en del av debatten at vi kan lytte til kritikk, innrømme feil og gå videre (...)*¹

Dette sitatet fra daværende politisk redaktør i *Dagbladet*, Marie Simonsen, gikk i trykken 12.01.2015. Åtte dager tidligere, hadde to maskerte og bevæpnede menn tatt seg inn i det franske satiremagasinet *Charlie Hebdo* sine redaksjonslokaler i Paris, og åpnet ild mot tilsynelatende nøye utvalgte ofre. To dager senere fant og drepte fransk politi de to attentatmennene, og den mest omfattende menneskejakt i Frankrikes historie var over. I tillegg til gjerningsmennene selv, hadde tolv personer, nesten alle medlemmer av redaksjonen, mistet livet. *Charlie Hebdo* er et venstreorientert satiremagasin som har harselert med mange av verdens politiske institusjoner, religioner og kulturer, i over seksti år.² Verdensreligionen islam har av magasinet blitt kritisert på mange måter, deriblant ved å trykke tegninger av profeten Muhammed. Den ene av de to attentatmennene, Cherif Kouachi, lot seg, under flukten fra politiet, intervju av den franske kanalen *BFM TV*. Han fortalte da at de handlet som de gjorde i kraft av å være «profetens beskyttere», og uttalte at «hvis noen fornærmer profeten så er det ikke noe problem, vi kan drepe dem». Han omtalte attentatet som «en hevn», og ga uttrykk for at det dreide seg om mer enn karikaturene isolert sett, blant annet ved å påpeke at «Det er dere som dreper kvinner og barn i Syria, Iraq og Afghanistan.»³ Simonsens sitat er hentet fra ett av mange bidrag i den offentlige debatten om ytringsfrihet som fulgte i kjølvannet av attentatet. Episoden hun referer til, startet 30 september 2005.

Da trykket den danske avisen *Jyllands-Posten* flere karikaturtegninger av profeten Muhammed. Bakgrunnen var at kultureddaktør Fleming Rose hadde utfordret et utvalg danske karikaturtegnere til å trosse forbudet. Hensikten, hevdet han, var å sette fokus på utviklingen av en pågående selvsensur i den offentlige debatten, der man i stadig større grad «(...) unngikk å provosere fram konfrontasjoner mellom islam og de sekulære vestlige samfunn med rot i kristendommen.»⁴ Saken reflekterte en tendens i det danske debattklima, der det

¹ Marie Simonsen, "Hvor ble det av brorskapet?," *Dagbladet* 12.01.2015.

² Kristin Skare Orgeret, "Charlie Hebdo."

³ "Paris gunman Cherif Kouachi interviewed before death: 'We are not killers' - audio."

⁴ Ann-Magrit Austenå, *Arven etter Sataniske vers* (Oslo: Cappelen Damm, 2011), 131-33.

den siste tiden var satt et kritisk søkelys på islam og muslimsk innvandring.⁵ Trykkingen av karikaturtegningen vekket umiddelbart reaksjoner, men det var først ved årsskiftet at konflikten ble global. Over hunder aviser trykket de samme tegningene innen konflikten roet seg ned, deriblant *Dagbladet* og *Aftenposten*, og ytringsfrihet ble den offentlige debattens store tema.

Mannen Simonsen beklager overfor, er Vebjørn Selbekk. Han var på den tiden redaktør i *Magazinet*, en liten, kristen avis med opplag på rundt 5000.⁶ 10.01.2006, da konflikten stormet som verst, trykket også han karikaturtegningene. I et intervju med *Dagsavisen* sa han om motivet for trykkingen at han ønsket å sette fokus på at «ytringsfriheten er under press fra islam i vår del av verden.»⁷ I Norge ble han midlertid ikke trodd, og ble av mange utpekt som den store syndebukken i konflikten som ble stadig mer intens. Det var med *Magazinets* publisering at ytringsfrihetsdebatten nådde sin fulle styrke i Norge. Ingen av de store norske avisene publiserte bildene siden, men flere argumenterte for retten til å gjøre det. Temaene som dominerte den offentlige debatten var forholdet mellom ytringsfrihet og tro. Premisset for konflikten var verdensreligionen islam. Slik ble et allerede komplisert ytringsfrihetsspørsmålet sett i sammenheng med en konflikt mellom to kulturelle sfærer. Det dannet seg etter hvert to relativt tydelige grupperinger, som utgjorde hver sin vinkling til ytringsfrihetsspørsmålet. Et særlig problematisk aspekt som kom til uttrykk i argumentasjonene, var definisjonsspørsmålet «de»; hvem er det man skal ta hensyn til, og hvem gagnar det *egentlig*.

1.1 Problemstilling

Temaet for denne oppgaven er ytringsfrihetsdebatten i forbindelse med karikaturstriden og Hebdo-attentatet. I ytringsfrihetsdebatten under karikaturstriden ble Selbekk utpekt som syndebukk av både myndigheter, enkelte medier og debattanter. I kjølvannet av Hebdo-attentatet, blir han omtalt som en ytringsfrihetens helt. Han hadde ingen rolle i Hebdo-attentatet, så det må nødvendigvis innebære at han representerer en form for forlengelse av karikaturstriden. Jeg ønsker å se nærmere på hvordan denne forlengelsen

⁵ Ibid., 134.

⁶ Ibid., 131.

⁷ Hanne Mauno, "Gøy å være ridder,," *Dagsavisen* 14.01.2006.

kommer til uttrykk, og hva det kan fortelle om ytringsfrihetsspørsmålet.

Hovedproblemstillingen min er følgende:

Hvilken utvikling er det i argumentasjonene som kommer til uttrykk i ytringsfrihetsdebatten i forbindelse med karikaturstriden og Hebdo-attentatet?

Religionen som utgjør provokasjonsgrunnlaget er islam. Likevel er det få som problematiserer religion isolert sett. Jeg kommer derfor til å søke å finne ut hvordan man definerer tre parter i konflikten. Den ene er *vi*; hvordan man forstår gruppen som står bak provokasjonen. Den andre er *de*; hvem som blir provosert, utover fellesnevneren islam. Den tredje er *det*; ytringsfrihetsspørsmålet man diskuterer hvordan man skal praktisere. Derfor har jeg følgende underproblemstilling: Hvordan kommer forståelsen av konflikten til uttrykk? Jeg kommer også til å se på hvordan disse dimensjonene forholder seg til forholdet mellom *motiv* og *konsekvens*. Derfor vil jeg også ha følgende underproblemstilling: Hvordan kommer grensen mellom bruk og misbruk av ytringsfriheten til uttrykk?

1.2 Kilder

Oppgaven tar utgangspunkt i de tre norske avisene *Aftenposten*, *Dagsavisen* og *Dagbladet*. Det er midlertid noen artikler fra andre aviser som er med i analysen, i kraft av å utgjøre et referansepunkt for artikler i det originale utvalget. I kjølvannet av Hebdo-attentatet, er det for eksempel et intervju med Støre i *Dagens Næringsliv* som i særlig grad fungerer som referansepunkt for både kritikk og forsvar av måten han ordlegger seg på.

Av bøker har jeg primært benyttet meg av Ann-Magrit Austenås *Arven etter Sataniske Vers*. Den gir en grundig gjennomgang av Rushdie-saken og karikaturstriden, og har vært viktig i prosessen med å etablere en bredere forståelse av konfliktenes bakgrunn, forløp og utfall. Videre har jeg brukt et utvalg historiebøker.

Jeg har også benyttet meg av Ytringsfrihetkommisjonens rapport fra 1999, samt myndighetenes rapporter og innstillinger med utgangspunkt i denne. I tillegg har jeg, i begrenset grad, benyttet meg av Fritt Ords rapport Status for ytringsfriheten 2014.

1.3 Avgrensning

Den offentlige debatten gir uttrykk for at de tre hendelsene sees i en sammenheng, særlig mellom karikaturstriden og Hebdo-attentatet. Utover komponentene ytringsfrihet og islam, er det midlertid ikke godt å si hvordan man oppfatter denne sammenhengen. Hvorvidt det er en sammenheng, og hva den i så fall er uttrykk for, er langt på vei ytringsfrihetsdebattens problemstilling. Slik sett, kan man argumentere for at det ikke nødvendigvis er noen naturlig, kronologisk avgrensning mellom de tre sakene. Det er ingen tydelig start eller slutt på karikaturstriden. Hebdo-attentatet starter naturlig nok med attentatet, men også der er det ingen tydelig slutt. Mange vil nok argumentere for at konflikten det representerte, lever i beste velgående. Konfliktene hadde likevel sine åpenbare klimaks.

Avgrensningene er vurdert ut ifra antall relevante avisartikler, med utgangspunkt i disse klimaksene. Gjennom søkemotoren *Retriever*, kan man søke i kombinasjoner av blant annet periode, avis og søkeord, og hvert søk gir en oversikt over antall treff. De kronologiske avgrensningene har blitt gjort med utgangspunkt i de perioder hvor antall relevante treff har vært høyest. Karikaturstriden tok form rundt årsskiftet 2005/2006. Perioden for søkene var i det tilfellet desember 2005, til antallet relevante artikler vitner om at ytringsfrihetsdebatten ebber ut. Med Hebdo-attentatet er perioden fra attentatet skjer, til ytringsfrihetsdebatten ebber ut. I hver sak ble det gjort to søk, med hver sin søkeordkombinasjon. Søk med begrepene «ytringsfrihet» og «Muhammed» har blitt gjort i alle tre sakene. De andre søket ble gjort med «ytringsfrihet» i kombinasjon med et uttrykk som er definerende for hver av de to konfliktene; «karikaturstrid» og «Hebdo».

Karikaturstriden

I halvåret etter at *Magazinet* trykket karikaturene, publiserte *Aftenposten*, *Dagbladet* og *Dagsavisen* til sammen hundrevis av artikler som inneholder kombinasjonen av søkeordene «Muhammed-karikatur» og «ytringsfrihet». Hyppigheten avtok midlertid betraktelig mot slutten av mars måned, så den kronologiske avgrensningen vil derfor være fra *Magazinet* trykker Muhammed-karikaturene, til slutten av måneden ytringsfrihetsdebatten ebber ut: 10.01.2006 - 01.04.2006.

For Hebdo-attentatet er den kronologiske avgrensningen 09.januar 2015, til og med 01. april.2015.

1.4 Metode

1.4.1 Holdningskartlegging; kvalitative - og kvantitative - innholdsanalyser

De metodologiske utfordringene i denne analysen har vært av både kvantitativ og kvalitativ art. I første omgang, innebærer avgrensningene med hensyn til periode og søkeord at et ukjent antall relevante artikler ikke er blitt behandlet. Kanskje særlig problematisk er dette med hensyn til søkeord. Søkefunksjonen fungerer slik at begge ord må være til stede i artikkelen. Begrepet «ytringsfrihet» kan formuleres på flere måter, for eksempel «retten til å ytre seg fritt» eller «frihet til å ytre seg». I andre omgang, kan man ha snakket om ytringsfrihet, uten å nevne begge to av de alternative kombinasjonene. Disse tilfellene er i så fall ikke med i denne analysen. Likevel er det en formidabel mengde kilder som har truffet med søkeordskombinasjonen. Kjeldstadli problematiserer behandlingen av fritekst tilegnet gjennom det han omtaler som Elektronisk databehandling (EDB). Konklusjonen at tilnæringsmåten har gitt færre resultater enn optimistene ventet for en generasjon siden. I første omgang gir han uttrykk for at det kan være problematisk å forholde seg til mengden kilder man får tilgang til. Det er det vanskelig å si seg kategorisk uenig i, men mengde er ikke nødvendigvis et problem i seg selv. Det er midlertid tolkningsprosessen av denne mengden som byr på de største utfordringene.⁸

Denne oppgaven tar for seg utviklingen av forholdet mellom begrepet ytringsfrihet og tro, med utgangspunkt i tre offentlige debatter, og en politisk prosess. I forskningsprosessen har jeg foretatt en kvalitativ analyse av flere hundre avisartikler. Kjeldstadli deler tolkningsprosessen i tre nivåer.

Det første angår den språklige meningen, og dreier seg om hva ord og uttrykk betyr for den som formidler dem. Dette nivået angår nok primært eldre tekster, da språkets utvikling kan medføre at ord og uttrykk forandrer mening over tid. Tekstene som behandles i denne oppgaven er nok for nært opp i tid til at dette representerer en reell utfordring. Likevel er ironi og sarkasme to retoriske grep som vil kunne by på utfordringer. Dette preger den offentlige debatten til en viss grad, men formidleren er i de fleste tilfeller overtvedelig. Dessuten må det

⁸ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var : en innføring i historiefaget*, 2. utg. utg. (Oslo: Universitetsforlaget, 1999), 235-36.

være lov å si at sarkasme og ironi er en form for retorisk sjansespill, og at ansvaret for eventuelle mistolkninger primært ligger på formidler. Videre er hovedfokuset i oppgaven på avisenes egne redaksjonsmedlemmer, og det er nok trygt å anta at de ønsker å unngå risikoen for mistolkning som ironi og sarkasme medfører. Særlig i sammenheng med betente konflikter som angår samfunnsbærende prinsipper, av den typen som oppgaven tar for seg.

Det neste nivået er budskapet. Kjeldstadli sier at det er en forutsetning å til en viss grad forstå personen, for å forstå teksten. Han trekker i den sammenheng frem *kontekst* og *kontekst i tid*, som to hovedkomponenter. Som en generell metodologisk utfordring i å studere utviklingen av visse hovedbegreper over tid, sier Kjeldstadli at man står i fare for å gi begrepene man forsker på et slags eget liv. Han peker videre på at man kan ende opp med å tillegge begrepene en egen mening, og glemme hvilke mennesker og miljøer som skapte, brukte og endret dem⁹. Denne problemstillingen kan nødvendigvis knyttes opp mot alle tre nivåer av tolkningsprosessen. I dette tilfellet er det nok primært det tredje nivået som vil bære preg av dette, nemlig gjengivelsen av budskapet. I utgangspunktet er forholdet ytringsfrihet og tro, et evig relevant begrepsforhold som mange har en mening om. Undertegnede inkludert. Hendelsene dette forholdet knyttes opp mot i denne oppgaven, var på mange måter dramatiske. De ligger nært opp i tid, og jeg opplevde selv begge konfliktene. Man kan midlertid argumentere for at dette kan ha både positiv og negativ innvirkning på den metodologiske objektivitet.

Det potensielt negative, er at jeg ikke er klar over min egen forutinntatthet. Enhver forskningsprosess er nødvendigvis farget av ønsket om å finne noe. Dette kan medføre at man finner det man leter etter, og slik, bevisst eller underbevisst, konstruerer en sammenheng. På den annen side, kan frykten for denne effekten føre med seg at man avviser det man mistenker er en form for underbevisst seleksjon.

Det potensielt positive, er at den ovennevnte fellen nødvendigvis er et uttrykk for at jeg selv er en del av mentalitetsspekteret som kommer til uttrykk. Derfor kan man argumentere for at forutsetningene for å forstå menneskene er langt bedre enn om man for eksempel forsker på eldre verdenshistorie, da virkelighetsforståelsen var en helt annen.

1.4.2 Hermeneutikk

⁹ Ibid., 128.

Denne problemstillingen utgjør en kjernefaktor i den historiografiske debatten, og kan kanskje best forstås gjennom det hermeneutiske synspunkt, som dreier seg om menneskets tilbøyelighet til å tolke verden ut ifra egne erfaringer og virkelighetsforståelse. Kjeldstadli sier om det metodologiske premisset for hermeneutikken at: «Vi har med oss våre egne «briller», vår forhåndsforståelse eller horisont i møtet med materialet fra fortida. (...) Vi kan endre oss og vår horisont. (...) Men vi vil aldri bli mennesker i fortida.»¹⁰ Hermeneutikken springer ut fra en erkjennelse om at det ikke lar seg gjøre å implementere den rigide, empiriske årsaksforklaringen som preger naturvitenskapene. Derfor må man søke å *forstå* handlinger, fremfor å søke å forklare dem ut ifra en forestilling om allmenne lover. Som en slags gylden middelvei, sier Kjeldstadli at historiefaget står for en særegen metodologisk tilnærming. Historikerens metode tar form som en fortelling om begivenhetsforløpet fra begynnelse til slutt, fra én tilstand til en annen. Forklaringen, som han sier, ligger da i fortellingen.¹¹ I lys av dette kan man kanskje argumentere for at hermeneutikken primært er et forskningsprinsipp, fremfor forskningsmetode. Det er umulig å oppnå noen form for fullstendig objektivitet i historiefaget. Særlig så med utgangspunkt i kvalitative innholdsanalyser, av typen denne oppgaven tar for seg. Dette er midlertid ikke en fallitterklæring, men heller en erkjennelse som legger premisset for en mer saklig metodologi.

1.4.3 Aviser som primærkilde

Kjeldstadli sier om aviser og tidsskrifter at de utgjør en uvurderlig kilde for mange formål, i at de «(...) nyttes til å komme på sporet av interessante politiske saker, til å følge utviklingen av dem og til å finne realopplysninger - og holdninger».¹² Dette er langt på vei premisset for denne oppgaven, så derfor er det hensiktsmessig å se litt på premisset for redaksjonenes rolle og virke.

Fritt ord om redaksjonelle utfordringer

¹⁰ Ibid., 41-42.

¹¹ Ibid., 125.

¹² Ibid., 135.

På sin hjemmeside, beskriver Fritt Ord seg som en «allmennyttig privat stiftelse», hvis «fremste formål er å verne om og styrke ytringsfriheten og dens vilkår i Norge, særlig ved å stimulere den levende debatt og den uredde bruk av det frie ord.»¹³ I forbindelse med prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge – Fritt Ords monitorprosjekt», gav de Institutt for samfunnsforskning i oppdrag å foreta en helhetlig gjennomgang av ytringsfrihetens vilkår i Norge. I beskrivelsen av prosjektet, henviser de til Ytringsfrihetskommisjonens prosjekt, og sier at «en rekke hendelser og mer dyptgripende utviklingstrekk (har) påvirket vilkårene for ytringsfrihet i Norge» siden den gang.¹⁴ Prosjektet ble påbegynt etter karikaturstriden, og ferdigstilt i 2014. Derfor vil innholdet i rapporten bli viet mer oppmerksomhet i kapittelet om Hebdo-attentatet. Rapporten tar midlertid for seg visse utfordringer med hensyn til redaksjonelle vurderinger, som det er naturlig å anta at ikke har forandret seg nevneverdig siden karikaturstriden.

I rapporten intervjues et utvalg redaktører. I den sammenheng, er det mange problemstillinger med hensyn til redaksjonelle avveininger som kommer til uttrykk. Forfatter av kapittelet *Ytringsfriheten og den åpne debatten*, Karoline Andrea Ihlbæk, konkluderer med at «Den redaksjonelle håndteringen av den offentlige debatt er en komplisert affære.»¹⁵ Den grunnleggende problemstillingen som kommer til uttrykk, er at redaktørene i utgangspunktet ønsker å være liberale, samtidig som de unngår å være politisk korrekte. Foruten denne balansegangen, fremheves en ytterligere balansegang mellom den etiske forståelsen av redaktøransvaret, den normative oppfatningen av hva som utgjør gode rammer for debatt, samt en vurdering av ytringsfrihetens etiske grenser. Når ytringsmangfoldet blir særlig omfattende, blir naturlig nok disse problemstillingene desto mer utfordrende. Slik oppstår også diskusjoner om diskusjonene, et fenomen som omtales som *metadebatt*. Ihlbæk sier om en slik utvikling at den positivt at det setter debattkultur på dagsorden, og legger til rette for at man kan gå i dialog med debattanter.

I lys av Ihlbæks analyse, kan man konkludere med at redaksjonene tar sin rolle som arena for den offentlige debatten, både seriøst og høytidelig. I lys av utfordringene som kommer til uttrykk, blir det naturlig å anta at ytringsfrihetsdebatten under karikaturstriden bød på utfordringer for de store, norske avisene. Særlig, kanskje, med hensyn til *etikk og mangfold*.

¹³ "Om Fritt ord - stiftelsens formål," <http://www.frittord.no/om-fritt-ord/stiftelsens-formal> [Lesedato: 02.03.2016].

¹⁴ "Status for ytringsfriheten i Norge - Om prosjektet."

¹⁵ Karoline Andrea Ihlbæk, "Ytringsfriheten og den åpne debatten," i *Status for ytringsfriheten i Norge: Hovedrapport fra prosjektet*, red. Terje Rasmussen og Kari Steen-Johnsen Bernard Enjolras (Oslo: 2014).

Medienes restriksjoner og egeninteresser

Det som foreligger av konkrete regler og normer for norsk presse, kommer til uttrykk gjennom fire hovedgrupper av etiske regler; Vær Varsom-plakaten, Redaktørplakaten, Presseetiske veiledere, og Prinsipputtalelser fra PFU. Disse er utformet av Norsk Presseforbund, og overholdes av Pressens Faglige Utvalg. Altså er det i all hovedsak pressen sitt eget fagforbund som legger premisset for presseetikk og ytringsfrihet, utover norsk lov. Utover dette, er redaksjonenes selekteringsprosess i all hovedsak begrenset til interne vurderinger. De fleste store avisene i Norge er, i varierende grad, markedsorienterte. Dette medfører i utgangspunktet et visst fokus på salgstall, hensyn til annonsører og i det hele tatt kommersielle hensyn, som vil kunne ha innvirkning på redaksjonelle vurderinger. Med framveksten av internett, har dette markedet blitt særlig tøft. Det er vanskelig å si hvilken innvirkning dette har hatt på de redaksjonelle vurderingene, men det er nok trygt å anta at det har medført at enkelte aviser er blitt mer markedsstyrt. Kvalitet vil med andre ord kunne bli nedprioritert på bekostning av kommersiell appell. På den annen side, er «kvalitet» et subjektivt begrep.

Det er mange variabler som vil kunne legge grunnlaget for seleksjonsprosessen i den enkelte redaksjon. På det mest grunnleggende plan ligger tradisjoner, historie og samfunnsforhold til grunne for hvilken rolle, form og funksjon en avis har.¹⁶ Den enkelte redaksjons forståelse av disse forholdene, vil nødvendigvis legge premisset for redaksjonelle vurderinger. Videre er redaksjonsmedlemmene enkeltindivider, med hver sin virkelighetsforståelse. I de offentlige debattene i denne oppgaven, uttrykker redaksjonene seg direkte, på to måter. Redaksjonen uttaler seg kollektivt på lederplass, mens enkeltstående redaksjonsmedlemmer uttaler seg via kommentarer. Argumentasjonene som kommer til uttrykk, bærer preg av at redaksjonene tar klare standpunkt. Hvorvidt det er problematisk at redaksjonene uttaler seg direkte om en sak, blir opp til den enkelte å avgjøre. Rent metodologisk, er det uansett problematisk at redaksjonene selv velger hvem de slipper til. At de selv tar standpunkt er greit nok, men de har altså makt til å forme inntrykket av hva samfunnet for øvrig mener. Dette maktmiddelet kan misbrukes, eksempelvis ved at man slipper til et flertall av meningsfeller. Eller at man kun slipper til ekstreme og useriøse innlegg fra de som eventuelt måtte mene noe annet enn redaksjonen selv. Denne oppgaven skal midlertid primært dreie seg om *hvordan* ytringsfrihet kom til uttrykk i den offentlige debatten.

¹⁶ , <https://snl.no/avis> [Lesedato: 02.02.2016].

Hvilken rolle mediene hadde i å forme holdningene som kom til uttrykk, altså *hvorfor* ytringsfrihet kom til uttrykk som det gjorde, vil kunne være en masteroppgave i seg selv. Likevel vil oppgaven peke på tilfeller der avisenes fremstilling av saken blir påfallende ensidig.

2 Bakgrunn

Oppgaven vil søke å belyse utviklingen i hvordan forholdet mellom ytringsfrihet og tro har kommet til uttrykk i den offentlige debatten, i forbindelse med karikaturstriden og Hebdo-attentatet.

Den praktiske delen kommer til uttrykk i den offentlige debatten, i forbindelse med en internasjonal konflikt. Som et utgangspunkt for ytringsfrihetsdebattene under karikaturstriden og i kjølvannet av Hebdo-attentatet, er det hensiktsmessig å se litt på Rushdie-saken. Den introduserte langt på vei problemstillingen som kommer til uttrykk over 15 år senere, hvilket også kommer til uttrykk i den offentlige debatten. Slik sett har den bidratt til å legge premisset for den vestlige verdens forståelse av konfliktpotensialet som ligger i to kulturelle sfæres tolkning av ytringsfriheten.

Den teoretiske delen er litt vanskeligere å etablere. Det finnes uhorvelige mengder teori om ytringsfrihet, og begrepet er i seg selv gjenstand for evig debatt. Valget falt på den politiske prosessen i forbindelse med avskaffelsen av blasfemiparagrafen. Den gir grundige redegjørelser for argumentasjoner om forholdet mellom ytringsfrihet og tro. Den tar utgangspunkt i norsk statshistorie, angår norsk lov, og foregår i det hele tatt på norske premisser. Den endelige innstillingen fra Stortingets Kontroll – og konstitusjonskomite var ferdigstilt 2004, hvilket er mindre enn to år før karikaturstriden brøt ut. I den sammenheng oppstod det også en offentlig debatt om forholdet mellom ytringsfrihet og tro, så det er nok trygt å anta at mange hadde noe innsikt i argumentasjonene for og imot. Derfor mener jeg det er hensiktsmessig å vie argumentasjonene i denne prosessen oppmerksomhet, for å etablere en plattform for bedre å forstå menneskene som uttaler seg i den offentlige debatten.

2.1 Rusdhié-saken

Salmon Rushdie publiserte i 1988 boken *Sataniske vers*. Med sine allusjoner til profeten Muhammads liv, ble den oppfattet som blasfemisk av deler av verdens muslimske befolkning. Det var midlertid først da Ayatolla Khomeini 14.02.1989 utlyste en fatwa mot ham, at reaksjonene ble omfattende og voldelige.¹⁷ Rushdie-måtte leve under konstant beskyttelse, og saken vakte en intens ytringsfrihetsdebatt i den vestlige verden, også i Norge. Rushdie-saken har bidratt til å forme forholdet mellom den vestlige verden, og verdens muslimske befolkning. Det er naturlig nok vanskelig å definere i hvilken forstand, men det er

¹⁷ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, 26.

midlertid to aspekter det er hensiktsmessig å peke på i denne sammenheng. Det ene er at Khomeinis posisjon, begrunnelse for fatwaen, og gjennomslaget han tilsynelatende fikk blant verdens muslimske befolkning, bidro til å forme den vestlige verdens syn på Midtøsten. Det andre er at konflikten som oppstod la et premiss for ytringsfrihetsdebattene i forbindelse med karikatustriden og Hebdo-attentatet over et tiår senere.

2.1.1 Khomeini og kampen mot Vesten

Vestlige stormakters imperialistiske tilstedeværelse i Iran og Midtøsten forøvrig det siste århundret blir av Palmer, Colton & Kramer beskrevet med tre ord: «(...) exploitation, brutality and degredation».¹⁸ Da ayatollah Khomeini tok makten under Revolusjonen i Iran 1979, var han i front for en bevegelse som hadde sett seg lei på den sittende sjahens maktmisbruk, i et stadig mer pro-vestlig, antigeistlig og irreligiøst regime.¹⁹ Han hadde i første omgang blitt satt inn av russiske og britiske styrker under andre verdenskrig, men knyttet stadig sterkere bånd til USA i perioden opp mot revolusjonen. De ønsket en motstandsdyktig alliansepartner mot Sovjetunionen i området under den kalde krigen, og forsynte derfor sjahen med militære og økonomiske midler, hvilket bidro til å konsolidere hans maktposisjon i landet. Med USA i ryggen, satte sjahen i gang en form for moderniseringsprogram. Som et ledd i dette programmet fulgte en utbredt sekularisering av samfunnets mange lag, og det islamske presteskaper ble fratatt mye av dets makt og midler. Sjahen gav selv uttrykk for at han identifiserte seg med Vesten, og sekulariseringsprosessen fremstod for mange som et symptom på en «vestliggjøring» av samfunnet.²⁰ Sjahens maktmisbruk ble tydeligere og mer omfattende i tiden opp mot revolusjonen, og det nære forholdet til USA ble av mange sett i sammenheng med det stadig mer undertrykkende regimet.²¹ Et sentralt argument i bevegelsen som til slutt styrte sjahen, var at det foregikk en vestliggjøring av Iran og Midtøsten, og at dette var et symptom på en form for åndelig og kulturell imperialisme. Revolusjonen har blitt omtalt som startskuddet for en «religiøs gjenoppvekkelse» i hele den muslimske verden, hvis opphav var et ønske om å motvirke vestlig innflytelse og dominans.²² I kraft av å fungere som en kulturell fellesnevner, i områder der nasjonalismen ikke stod like sterkt som i den vestlige verden, ble hengivenhet til

¹⁸ R. R. Palmer, Joel Colton, og Lloyd S. Kramer, *A history of the modern world : [2] : Since 1815*, 10th [international] ed. utg., vol. [2] (Boston, Mass: McGraw-Hill, 2007), 989.

¹⁹ Ibid., 982.

²⁰ Ibid.

²¹ Avi Shlaim og Yezid Sayigh, *The Cold War and the Middle East* (Oxford: Clarendon, 1997), 244.

²² Palmer, Colton, og Kramer, *A history of the modern world : [2] : Since 1815*, [2], 981.

en konservativ tolkning av Islam stadig mer utbredt.

I den sammenheng kan det være verdt å trekke frem forfatter og tidligere journalist, Amir Taheri. På 1980-tallet fungerte han som Midtøsten-korrespondent for flere europeiske aviser, deriblant *London Sunday Times*, og frekventerte studio i mediehus som *BBC* og *CNN*, som ekspertkommentator på Midtøsten.^{23 24} Han peker på at Khomeinis vei til makten ble tolket som en *folkerevolusjon*.²⁵ Dette, mener han, hadde betydelig innvirkning på den vestlige verdens forståelse av forholdet mellom religion og politikk i Midøsten. Khomeini ble tilsynelatende løftet frem av folket som symbolet på en form for islamsk gjenerobring av Midtøsten. I realiteten så nok midlertid få for seg det teokratisk regimet som oppstod.

2.1.2 Fatwaen

Via Radio Teheran, 14.02.1989, oppfordret Ayatolla Khomeini alle rettroende muslimer til å finne og henrette forfatteren av boken *Sataniske vers*, samt alle bokens forleggere.²⁶ Austenå sier om Khomeinis fatwa at den sprang ut ifra et behov for «(...) en samlende symbolsak for det iranske presteregimet (...)» i en pågående kamp for å «(...) utmanøvrere de mer moderate, liberale krefter som ønsket normalisering av forholdet til Vesten.»²⁷ Spørsmålet om hvorfor dette behovet meldte seg akkurat da, krever nødvendigvis et sammensatt svar. Austenå argumenterer for at fatwaen primært sprang ut ifra et behov for å vise religiøst og politisk lederskap.²⁸ Palmer, Colton og Kramer, peker på flere faktorer som kanskje kan forklare dette behovet. Da fatwaen ble utlyst hadde Iran nettopp underskrevet en våpenhvileavtale med Irak etter åtte år med kostbar krigføring, der titusenvis av unge soldater hadde mistet livet. Økonomien var vaklende, militæret var i knestående, og Khomeinis stadig mer intense anti-vestlige retorikk så ut til å distansere tidligere allierte nasjoner.²⁹ Cubin sier om Khomeini og hans presteskap at de manglet noen som helst form for politisk program. For å lede oppmerksomheten vekk fra manglende lederegenskaper, pekte de mot Vesten og USAs

²³ <http://www.gatestoneinstitute.org/biography/Amir+Taheri> [Lesedato:01.10.2015].

²⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Amir_Taheri [Lesedato:15.09.2015].

²⁵ Amir Taheri, "Fascism in Muslim Countries," *The Journal of the National Committee on American Foreign Policy* 26, no. 1 (2004): 23.

²⁶ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, 26.

²⁷ *Ibid.*, 28-29.

²⁸ *Ibid.*, 29.

²⁹ Palmer, Colton, og Kramer, *A history of the modern world : [2] : Since 1815*, [2], 984.

korrumperende hender, som forklaring på problemene.³⁰ Hengivenhet til islam ble fremstilt som forutsetningen for å motstå vestlig korrupsjon, og gjenreise den muslimske verden. Slik ble politikk og religion en og samme sak, og et angrep på autoritetene et angrep på islam.³¹

Med fatwaen trådte Khomeini igjen fram på verdensscenen i rollen som en form for frontfigur for denne motstandskampen. Det er naturlig nok ikke godt å si sikkert hvorvidt, eller i hvilken grad, fatwaen i utgangspunktet ble utlyst på maktpolitisk eller ideologisk grunnlag. Det som imidlertid er sikkert er at fatwaen skulle komme til å ha stor innvirkning på ytringsfriheten i Iran og omkringliggende land i den følgende perioden.³² Dette kom til uttrykk blant annet gjennom en intensivering av sensur, forfølgelse og avstraffelse av individer som ble anklaget for å uttrykke kritikk mot sine respektive regimer; dette i regimer da slike overgrep allerede var utbredt. Fatwaen bidro til ytterligere å viske ut et allerede utydelig skille mellom stat og religion, og kritikk mot det ene ble å regne som kritikk mot det andre. Flere makthavere i muslimske totalitære regimer adopterte dermed religionens sterke immunitet mot kritikk, og jerngrepet om befolkningen ble flere steder forsterket betraktelig

2.1.3 Den offentlige debatten i Norge

I tiden før utgivelsen av *Sataniske vers* var man kjent med Khomeinis despotiske regime, og de tusenvis av henrettelser som var blitt gjennomført som følge av den nådeløse politikken som la grunnlaget for det totalitære prestestyret.³³

Allikevel var det gjennomgående et noe utydelig skille mellom Khomeinis ideologi og verdensreligionen islam i den offentlige debatten, slik den kom til uttrykk i norske medier. Slik ble også skillet mellom muslimer i Midtøsten og muslimer for øvrig tidvis utydelig.

Det ble holdt demonstrasjoner mot *Sataniske vers* i flere vestlige land i kjølvannet av utgivelsen, og flere muslimer gikk ut i media og erklærte sin støtte til fatwaen. Noen gikk til og med så langt som å gi uttrykk for at de ville fullbyrde den, dersom de fikk sjansen; også i Norge.³⁴ Virkeligheten var imidlertid, ifølge Austenå, at flertallet av muslimer i den vestlige verden var motstandere av fatwaen, og generelt sett uttrykte oppgitthet over den potensielle

³⁰ Shlaim og Sayigh, *The Cold War and the Middle East*, s.248.

³¹ Palmer, Colton, og Kramer, *A history of the modern world : [2] : Since 1815*, [2], s.982.

³² Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, s.32.

³³ Ibid., 39.

³⁴ Ibid., 32.

innvirkningen saken hadde på den vestlige verdens oppfatning av Islam og verdens muslimer.³⁵ Det var i utgangspunktet veldig få som uttalte seg i norske medier. De få som ble viet spalteplass, uttalte seg noe tvetydig om et spørsmål som for ikke-muslimske nordmenn virket åpenbart.

I en samlingsartikkel i *Aftenposten*, 23.02.1989, uttaler relativt profilerte norske muslimer seg om saken. Alle fire tar klar avstand fra fatwaen utlyst av Khomeini, og all oppfordring til bruk av vold for øvrig. Saeed Anjum, tidligere leder for SVs bystyregruppe, avskriver fatwaens legitimitet i å påstå at «Khomeinis utspill i Rushdie-saken er et rent maktpolitisk utspill. Det er ikke sjelden at politiske avgjørelser får et religiøst alibi i muslimske land.».

Samtlige enes imidlertid også om at det er to aspekter ved saken som burde tas til etterretning med hensyn til reaksjonene. Det ene er at det isolert sett er problematisk at boken krenker verdens muslimske befolkning. Tidligere leder i Oslo SV, Naushad Qureshi, understreker da hans oppfatning av ytringsfriheten som et relativt prinsipp, i at «Demokratiet tillater en viss ytringsfrihet».³⁶ Amal Wahab, daværende leder i Norsk Studentunion, påpeker at problemet ligger i kollisjonen med ytringsfriheten, men at det også er lovfestet «(...) at man ikke skal gi ut rasistisk materiale, for ikke å trakke på andre mennesker.» Disse uttalelsene tydeliggjør en av utfordringene med ytringsfrihetsspørsmålet; om det overhengende målet er at loven om ytringsfrihet skal hindre at folk føler seg «tråkket på», blir det vanskelig å definere hva som er, og hva som *ikke* er, skjellig grunn for å føle seg slik. Dette definisjonsspørsmålet er nødvendigvis kulturelt betinget, og problemstillingen blir slik knyttet til den andre grunnen for reaksjonene, som sier at de egentlig er et symptom på det daværende leder for Antirasistisk senter, Emrullah Gursel kaller «(...) den dype kulturkløften mellom muslimer og kristne». Anjum sier at innvandringspolitikken i Norge har presset frem en fremmedgjøringsprosess, i at den har presset muslimske innvandrere inn i ghettoer hvor muslimsk fundamentalisme er det eneste som gjelder. Qureshi anser saken først og fremst som politisk fra Khomeinis side, men understreker samtidig at saken representerer «(...) en gammel konflikt mellom religioner».

Det er altså ikke et ikke-muslimsk fenomen at man oppfatter en viss konflikt mellom Vesten og verdens muslimske befolkning. Nøyaktig hvor den kulturelle «kløften» går, eller «kollisjonen» oppstår, ser ut til å være vanskelig å gi en kortfattet, konsis forklaring på. Om

³⁵ Ibid., 32-33.

³⁶ Inger Anne Olsen Trine Tandberg, *Aftenposten* (23.02.1989).

det er fordi man ikke helt vet, om formatet ikke tillater det, eller andre grunner, er ikke godt å si. En ting som er sikkert er at de muslimer som ytrer sin mening, uten unntak gjør et poeng ut av at de forstår reaksjonsgrunnlaget, selv om de i varierende grad gir uttrykk for å forstå reaksjonene knyttet til fatwaen eller utgivelsen av *Sataniske vers*.

Om norske redaksjonsmedlemmer bidro til å forme nordmenns oppfatning av den forestilte konflikten saken representerte, er det kanskje ikke så rart at Rushdie-saken gav grobunn for varig skepsis. Daværende kulturredaktør i *Aftenposten* Finn Jor sa for eksempel om fatwaen at (...) denne proklamasjon vidner om islams imperialistiske innstilling til resten av verden; den skal underlegges sharia, det vil si islam.(...) Vi er vidner til at verdenskulturer kolliderer med stor voldsomhet!».³⁷ Kommentator i *Aftenposten*, mener Jor er for rund i kantene. Han trekker i den sammenheng paralleller til nazistenes invasjon av Norge i 1940: «Når Norge ydet motstand mot invasjonen i 1940, var det naturligvis som antinazister, men først og fremst som nordmenn. Dette var vårt land.» Altså ser Hanssen ut til å mene at å vike på noen som helst front i spørsmålet om ytringsfriheten knyttet til fatwaen, vil kunne være starten på en form for ideologisk invasjon av Norge, og at debatten handler om noe så fundamentalt som «(...) å bevare vestlige borgeres liv og frihet i henhold til vestlig lov.»³⁸ Daværende London-korrespondent for *Aftenposten*, Ulf Andenæs, erklærte at “Verdier som ytringsfrihet og dikterisk frihet, som er selvfølgeligheter i dagens Vesten, betyr for mange muslimer intet i forhold til religiøse absolutter som er overordnet alt annet.”³⁹ Om muslimer i Vesten, sa samme mann, fire dager senere, at: «De fleste har holdt fast ved sin tro og sin livsstil, og de fleste ser på forakt med og uro på hvordan dagens vestlige ungdom vokser opp. De prøver å holde sine unge vekk fra et miljø som etter deres syn er preget av alkohol, utukt, vantro, forvirring i kjønnsrollene og mangel på respekt og ærbarhet.”⁴⁰

Disse utspillene definerer ikke den offentlige debatten i sin helhet, men speiler likevel stemningen i den offentlige debatten. Det var disse formuleringene man så tilbake på da karikaturstriden var i emning. Formuleringer av denne typen var fraværende.

Et annet tema som kom for dage under Rushdie-saken, var paragraf 142 i straffeloven, ofte kalt blasfemiparagrafen. Siden den ikke hadde vært tatt opp i rettssystemet siden 1933, ble den omtalt som en sovende paragraf. *Filosofmagister*, Kjell Madsen, problematisert blasfemiparagrafen på følgende måte: «når lovlydige norske muslimer leser straffelovens 142

³⁷ Finn Jor, "Den islamske imperialismen," ibid. 03.03.1989.

³⁸ Kjell Hanssen, "Å være herre i sitt eget hus," ibid. 08.03.1989.

³⁹ Ulf Andenæs, *Aftenposten Morgen* 18.02.1989.

⁴⁰ *Aftenposten Morgen* (22.02.1989).

(blasfemiparagrafen) får de gro grunn til å vente støtte hos norske domstoler for sin forbudslinje. Denne konflikten er slik sett noe det norske samfunn har nedkalt over seg selv ved ikke å ha opphevet 142.». ⁴¹ Man kan argumenterer for at linjen at logikken ikke er åpenbar, men han er en av flere som mener Rushdie-saken viser at tiden er inne for å fjerne den siste rest av kobling mellom stat og religion. Det skulle likevel ta noen år før den prosessen ble igangsatt.

2.1.4 Ytringsfrihetsdebatt?

Under Rusdhie-saken var det tilsynelatende to hovedlinjer i den norske ytringsfrihetsdebatten. I første omgang søkte man å forklare det teologiske aspektet; profeten Muhammeds rolle i islam, og hvordan og hvorfor en fremstilling av ham kunne oppleves som krenkende av så mange. Personer med spisskompetanse om blant annet Midtøsten og islam ga grundige redegjørelser om dette forholdet, og den offentlige debatten gir gjennomgående inntrykk av at man har forståelse for at blasfemi kan såre. Likevel problematiseres den vestlige verdens forståelse av ytringsfriheten i langt mindre grad enn i ytringsfrihetsdebattene i kjølvannet av karikaturstriden og Hebdo-attentatet.

En særlig sentral årsak til denne forskjellen, kan nok spores i ytringsfrihetsdebattens andre hovedlinje; den kontekstuelle forklaringsmodellen. Det er vanskelig å si i hvilken grad man var klar over at fremstillinger av profeten Muhammed ville kunne utløse reaksjoner. Omfanget av saken ser uansett ut til å ha kommet som en overraskelse; om man visste om forbudet, var man tilsynelatende ikke klar over sprengkraften. Derfor ble det overhengende spørsmålet hvorfor dette kom til uttrykk med så stor *kraft*, så *plutselig*.

Utgangspunktet for ytringsfrihetsdebatten var en fatwa utstedt av en mann som både var Irans politiske leder, og sjiamuslimenes åndelige leder. Khomeinis høye alder og sviktende helse gav grobunn for spekulasjoner om fatwaen, som historisk sett var unik i form og innhold, var et middel for å sikre hans ideologiske ettermæle. Slik overlappet eventuelle maktpolitiske og ideologiske insentiver med allerede komplekse forklaringsmodeller, forankret i religion, historie og kultur. Dette bidro til ytterligere å komplisere spørsmålet om hvorvidt reaksjonene var representative for verdens muslimske befolkning, eller primært et

⁴¹ Kjell Madsen, "Forbudsstrategier i Rushdiesaken," *Aftenposten* (15.03.1989).

uttrykk for en relativt liten gruppe fundamentalisters ønske om å skape splid mellom to kulturelle sfærer.

På den ene siden var det altså en bevissthet om at Vesten risikerte å spille sin tiltenkte rolle i et maktpolitisk spill, ved å si at verdensreligionen islam var problemet. På den annen side var det mange muslimer, i og utenfor Midtøsten, som gav uttrykk for at *Sataniske vers* utgjorde en reell provokasjon.

Med et bredt spekter av potensielle variabler, formet det seg en offentlig debatt med fokus på hvorfor reaksjonene var så omfattende. Ytringsfrihetsspørsmålet kom slik primært til uttrykk som ett element i komplekse forklaringsmodeller, heller enn at man problematiserte den vestlige verdens forståelse og praksis av ytringsfrihet som sådan.

Om man ikke fikk avklart i hvilken grad de sterkeste reaksjonene var representative for verdens muslimske befolkning, fikk man i hvert fall etablert at det lå et konfliktpotensial i to kulturelle sfærers forståelse av forholdet mellom ytringsfrihet og tro.

2.2 Blasfemiparagrafen:

Rushdie-saken hadde satt sine spor. Da den verste stormen var blåst over, og ytringsfrihetsdebatten ebbet ut, lå fortsatt blasfemiparagrafen urørt. 11 oktober 1993 ble Rushdies norske forlegger, William Nygaard, skutt tre ganger utenfor sitt hjem. Han overlevde, men attentatmannen ble aldri identifisert. Likevel så mange hendelsen i forbindelse med Rushdie-saken, og ytringsfrihet ble igjen satt på agendaen.⁴² For daværende kulturminister og leder for Nordisk Ministerråd for kultur, Åse Kleveland, ble attentatet starten på et mangeårig engasjement for ytringsfriheten. Etter attentatforsøket, ba hun daværende leder i Norsk PEN, Toril Brekke, journalist og forfatter Peter Normann Waage og professor Bernt Hagtvet, utrede ytringsfrihetens vilkår i Norden, med hovedvekt på Norge. Denne ble ferdigstilt i september 1994.⁴³ Foruten et forslag om å grunnlovsfeste ytringsfriheten, gjennom en utvidelse av paragraf 100 om trykkefrihet, foreslo de også å fjerne blasfemiparagrafen. Begrunnelsen lød: «Det er en utbredt oppfatning langt utover litterære og intellektuelle kretser at denne lovteksten er et uakseptabelt inngrep i ytringsfriheten.»⁴⁴ Året etter ble en utredelse av eierskapssituasjonen i norske medier, også

⁴² Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, s. 56-57.

⁴³ *Ibid.*, 278.

⁴⁴ *Ibid.*, s.278.

det på initiativ fra Kleveland, ferdigstilt. De understreket at det var behov for en tydeligere vektlegging av ytringsfriheten som grunnleggende i et demokratisk samfunn. Austenå bemerker midlertid at de ikke pekte på verken voksende religiøs og kulturelt mangfold, eller forholdet mellom ytringsfrihet og religiøs identitet i den offentlige debatt. Likevel var ytringsfrihet satt på den politiske dagsorden, og ett særlig sentralt tema skulle bli forholdet mellom ytringsfrihet og religionskritikk.

2.2.1 Ytringsfrihetskommisjonen og blasfemiparagrafen

I august 1996 oppnevnte justisminister Grete Faremo Ytringsfrihetskommisjonen. Under ledelse av professor Francis Sejersted, skulle de «foreta en grunnleggende gjennomtenkning av ytringsfrihetens stilling i vårt samfunn», hvorav kjernepunktet for arbeidet var «en revisjon av ytringsfrihetens grunnlovsvern.»⁴⁵ Utredelsen var ferdigstilt i september 1999. Mange aspekter ved ytringsfriheten var blitt behandlet. Med hensyn til ytringsfrihet og religionskritikk, problematiseres potensielle virkninger av et stadig mer multikulturelt samfunn, der religion utgjorde en sentral del av identitetsspørsmålet. Blant annet advarte de mot at definisjonsmakten skulle gis til den part som følte seg forulempet ved blasfemien, og uttaler at «Hele blasfemiproblematikken har nemlig sine røtter i det tette forhold mellom religion og autoritet innenfor kollektivet, eller altså – politikk.»⁴⁶ Konklusjonen var at blasfemiparagrafen burde fjernes, og begrunnelsen var følgende:

*Vi er nå på vei inn i en ny situasjon med et flerkulturelt samfunn, og med tegn til en nyreligiøs oppblomstring. Vår toleranseevne vil i denne situasjonen bli satt på prøve. Det vi trenger i denne situasjon, er ikke en innskjerping av reaksjoner og sanksjoner ved gjenoppliving av blasfemiparagrafen. Det kunne tvert imot være behov for en mer omfattende og opplyst religionskritikk i offentligheten, og den fremmes ikke ved sterkere reaksjoner mot påstått blasfemi.*⁴⁷

I tillegg til å fjerne blasfemiparagrafen, foreslo kommisjonen å fjerne uttrykket «trosbekjennelse» fra paragraf 135a i straffeloven. Referert til som både hatparagrafen og

⁴⁵ Regjeringen, "NOU 1999:27," <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1999-27/id142119/?ch=1&q=>.

⁴⁶ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, 279.

⁴⁷ Regjeringen, "NOU 1999:27" s. 135.

rasismeparagrafen, var den ment å skulle ramme «den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring». Dette ble definert som «å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt», og bestod av følgende punkter: hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, trosbekjennelse, homofil legning, leveform eller orientering, og nedsatt funksjonsevne.⁴⁸ Kommisjonens argument var at begrepet «trosbekjennelse» innebærer element av personlig valg eller vilje, i motsetning til rase, hudfarge eller etnisk opprinnelse.

2.2.2 Regjeringens innstillinger

I mars 2004 la regjeringen fram en stortingsmelding om kommisjonens endringsforslag. Flere av endringene ble tatt til etterretning, flere av dem med modifikasjoner. Regjeringen stod midlertid samlet om å bevare blasfemiparagrafen, samt begrepet «trosbekjennelse» i §135a.

Stortingsmeldingen er en grundig gjennomgang av kommisjonens argumenter. Drøftingen som kommer til uttrykk har to hovedlinjer. Den første dreier seg om blasfemiparagrafens opprinnelige funksjon, og hvorvidt den fortsatt er relevant. Stortingsmeldingen peke på at kommisjonen «mener at blasfemiparagrafen er en levning fra et samfunn som ikke var flerkulturelt – alle fall så det seg ikke slik – og det var ikke tolerant i kommisjonens mening av begrepet.». Kommisjonen siteres på at religionskritikk har vært «det kanskje mest sentrale og viktigste ved hele emansipasjonen idet religionen har vært brukt som den kanskje fremste autoritetslegitimasjon av dem med makt.», og at «Historisk sett har blasfemibeskyldninger i utstrakt grad blitt brukt i undertrykkende hensikt.» Stortingsmeldingen gir uttrykk for enighet om kommisjonens påstand om at blasfemiparagrafens opprinnelige funksjon er utdatert. Uenighetene er midlertid forankret i hvorvidt blasfemiparagrafen har fått ny relevans.

Kommisjonens peker i sin rapport på at blasfemiparagrafen, og begrepet «trosbekjennelse» i §135a, begrenser mulighetene for religionskritikk. Videre, argumenterer de for at dette ville kunne ha negativ innvirkning på den åpne, offentlige debatt. Regjeringen ser det midlertid annerledes. I utgangspunktet gir blasfemiparagrafen «troende av alle trosretninger en beskyttelse mot å bli tråkket på.». Videre aktualiseres bestemmelsens

⁴⁸ "Almindelig borgerlig straffelov," red. (5 juni 1970).

«symbolverdi og hensynet til menneskers religiøse følelser (...) på grunn av fremveksten av nye religiøse grupper i det flerkulturelle Norge.» Med hensyn til funksjon, sier de at bestemmelsen vil kunne gi «et visst vern mot de mest forsimpelte og forrående uttrykk og uttrykksformer», som etter dere vurdering «ikke eller i meget beskjeden grad kan sies å bidra til de prosessene ytringsfriheten skal verne.» De understreker også at paragrafen er «en beskyttelse av de troende, ikke av de ulike religioner som sådan». Også kommisjonens forslag om å fjerne begrepet «trosbekjennelse» fra §135a, blir avvist:

Trosbekjennelse eller religion er for mange ikke et spørsmål om et personlig, privatforhold basert på individuelt valg eller tro, men så tett innvevd i deres kulturelle bakgrunn at dette bør beskyttes på samme måte som rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse.⁴⁹

De erkjenner midlertid at bruke av begrepet «trosbekjennelse» kan være uheldig, da det vil kunne gi assosiasjoner til protestantismen. Regjeringen sendte sine innspill videre til Stortingets kontroll – og konstitusjonskomite, som hadde siste ord i saken.

2.2.3 Kontroll – og konstitusjonskomiteens innstillinger

Noen måneder etter Regjeringens stortingsmelding, ferdigstilte Stortingets kontroll – og konstitusjonskomite sin innstilling. Komitéen var en sammensetning av representanter fra Høyre, KrF, Frp, Ap og SV. I avsnittet om kommisjonens endringsforslag vedrørende blasfemi, sier de seg enige i argumentasjonen om at blasfemiparagrafens opprinnelige begrunnelse har falt bort. De sier seg også enige i kommisjonens problematisering av det subjektive definisjonsspørsmålet respekt, og hvilke utfordringer dette representerer for ytringsfriheten. Idealet som kommer til uttrykk er «en fri og åpen meningsutveksling», og at en «åpen offentlig debatt med rom for kritikk av og refleksjon rundt religiøse spørsmål vil normalt være det beste midlet for å bøte på en slik situasjon.»⁵⁰ Enn så lenge er de grunnleggende sett enige med Ytringsfrihetskommisjonens argumentasjon. Avslutningsvis kommer det frem at Ap og SV «(...) har merket seg flertallets henvisning til hets av muslimer

⁴⁹ Det kongelige justis - og politidepartement, "Stortingsmelding 26 - Om endring av Grunnloven §100," red. (2003 - 2004).

⁵⁰ Stortinget, "Innstilling fra kontroll og – konstitusjonskomiteen om endring av grunnloven paragraf 100. innst. S. nr. 270 (2003 – 2004)," (2004).

og fremvekst av antisemittisme og vil understreke de avgrensingsproblemer man står overfor ved anvendelse av bestemmelsen. Fra et fundamentalistisk ståsted vil nesten enhver kritikk med religion som utgangspunkt, kunne anses som blasfemi.» De viser til at vernet av krenkende ytringer dekkes i tilfredsstillende grad av paragraf 135a, og konkluderer med at blasfemiparagrafen bør fjernes. Krf, Frp og Høyre er midlertid ikke enige:

(...) det er ingen menneskerett å krenke eller håne andres religiøse følelsesliv. Det er viktig for disse medlemmer å påpeke at enkeltpersoners religiøse tro kan være forbundet med dype følelser og være avgjørende for identitet og egenverd. Når religionen hånes, kan det oppleves av troende som et angrep på deres dypeste identitet. Slike ytringer bidrar etter disse medlemmers oppfatning ikke til oppfyllelse av de prinsipper som ytringsfriheten er ment å verne.⁵¹

Videre peker de på at flere muslimske barn har opplevd økt mobbing og hets etter 11. september, og at «mye tyder på at antisemittisme er på fremvekst i Europa», hvilket representerer en økende samfunnsutfordring. Konklusjonen er at denne virkeligheten tilsier at en oppheving av forbudet mot blasfemi vil være «uheldig». Ytringsfrihetskommisjonens anbefalinger med hensyn til blasfemiparagrafen og paragraf 135a blir, derfor avvist av både Regjering og et stortingsflertall.

2.2.4 Sejersted svarer

Det var en del påfallende aspekter ved prosessen som ledet til vedtaket. I en kronikk publisert i *Dagbladet*, 02.07.2004, uttaler Sejersted seg om innstillingene. Han peker på prosessen bak innstillingene, og sier om de partipolitiske sammensetningene som har talt imot kommisjonens forslag, at de er «underlige sengekamerater. Blasfemiparagrafen i seg selv er, ifølge Sejersted og kommisjonen forøvrig, levning av et statlig maktmiddel. Foruten avvisningen av forslaget i seg selv, argumenterer de han for at Regjering og Storting har gjort endringer i forslaget som vil kunne gi større spillerom for å tolke lovene:

⁵¹ Ibid.

*Mens kommisjonen har bestrebet seg på å lage en paragraf med så klare retningslinjer for lovgiver og domstoler som mulig, har regjeringen og komitéflertallet bevisst valgt å lage en vag paragraf, det vil si en paragraf som i seg selv gir begrenset vern. (...) Vage formuleringer gir mindre vern eller større handlingsfrihet for Stortinget i fremtiden, blant annet handlingsfrihet til å legge ytterligere begrensninger på ytringsfriheten, om så skulle være ønskelig. (Francis Sejersted, Stortinget som grunnlovsgiver, *Dagbladet*, 02.07.2004)*

I utgangspunktet mener han blasfemiparagrafen historisk sett er ment å skulle verne makthavere. Når makthaverne avviser forslaget, og i tillegg gjør endringer som gir større spillerom for maktmisbruk, mener han det er særdeles problematisk. Under karikaturstriden, snaue to år senere, uttaler han at blasfemibestemmelsen alltid har vært en *autoritetsvernsparagraf*, som har beskyttet de etablerte fortolkninger av religion. En straffelov som binder stat og religion sammen, sier han da, utgjør et potensielt maktmiddel for staten.⁵²

Det er ikke godt å vite i hvilken grad folk flest hadde innsikt i argumentasjonene som kom til uttrykk i denne prosessen. Likevel er det nok trygt å anta at et betydelig antall hadde fått med seg grunnlinjene. Argumentasjonene som kommer til uttrykk i ytringsfrihetsdebatten under karikaturstriden, tyder også på det.

2.2.5 Ytringsfrihetens relativt konkrete normative definisjon

Ingen i ytringsfrihetsdebatten gir uttrykk for at de er uenige om at ytringsfriheten er et verneverdig prinsipp. Det er midlertid få sammenfallende definisjoner på ytringsfrihetens normative grenser, og enda færre er enige om hvordan disse forholder seg til karikaturstridens mangefasetterte problemstilling.

Det forelå juridiske begrensninger på visse former for ytringer, hvorav noen kunne tolkes som restriktive i forholdet mellom *ytringsfrihet* og *tro*. Likevel er det ikke absolutter som *rett* og *galt* som dominerer, men heller relative begreper som *fornuft*, *vett* og *aktverdighet*. I lys av dette ville man kanskje anta at ytringsfrihetsdebattens argumentasjoner ville anta tilsvarende relativ form, men argumentene er gjennomgående sterke og konkrete.

⁵² Kirsten Karlsen, "- Ytringsfrihet er ikke absolutt,," *Dagbladet* (09.02.2006).

På den ene siden har man altså et samfunnsbærende prinsipp, relativt åpent for tolkning. På den andre, en mangefasettert, betent, uforutsigbar, og omfattende konflikt. Denne kombinasjonen legger til rette for en ytringsfrihetsdebatt som rommer komplekse og unike resonnementer. Slik sett har det vært en formidabel utfordring å spore hovedlinjer i ytringsfrihetsdebatten. Likevel kan man argumentere for at det er en fellesnevner med hensyn til ytringsfrihetsspørsmålet, og at denne i så fall vil kunne fungere som utgangspunkt for analysen.

3 Karikaturstriden

Det metodologiske rammeverket for analysen vil etableres her. Jeg kommer til å introdusere noen begreper jeg vil bruke ut analysen, og vise hvorfor og hvordan jeg bruker dem.

3.1 1 Ytringsfriheten som konfliktforebyggende prinsipp – en metodologisk fellesnevner

Premisset for ytringsfrihetsdebattene, slik jeg forstår det, er at man er enige om at ytringsfriheten er et prinsipp som grunnleggende sett ikke lar seg definere. da innebærer ikke det nødvendigvis at ytringsfriheten er for kompleks til at det *kan* defineres, men heller at hensikten er at den ikke *skal* defineres; at ytringsfrihetens *funksjon* er å utfordre normene, og slik vil kunne virke *mot* sin hensikt om den defineres ut ifra en bestemt norm. Og det er denne *funksjonen* som kan fungere som fellesnevner:

Ytringsfrihetens funksjon som konfliktforebyggende prinsipp.

Denne fellesnevneren har jeg selv utledet, og jeg tror oppgaven vil vise at den er hensiktsmessig. I utgangspunktet tenkte jeg å inkorporere begrepet *dialog*, men hele striden dreier seg jo om en ytring i form av en illustrasjon. Derfor er det noen av argumentasjonene som ikke helt treffer med *dialog* som grunnleggende fellesnevner. Ut ifra denne fellesnevneren springer det to hovedvinklinger som vil fungere som sammenligningsgrunnlag for ytringsfrihetsdebattene under karikaturstriden og i kjølvannet av Hebdo-attentatet; *målet* og *metoden*. Disse samlebegrepene kommer ikke eksplisitt til uttrykk i ytringsfrihetsdebatten. Derfor vil hver av dem knyttes til et underbegrep som kommer eksplisitt til uttrykk i ytringsfrihetsdebatten, og som reflekterer vinklingens argumentasjonsgrunnlag. Opphavet til underbegrepene vil fremkomme senere.

3.1.1 Målet/bjørnetjenesten

Denne hovedvinklingen forholder seg til ytringsfrihetens *funksjon* i et langtidsperspektiv. Ytringsfrihetsspørsmålet sees i lys av påstanden om at det er forskjell mellom å ha respekt for noens tro, og respekt for retten til å *ha* en tro. Under karikaturstriden, er *målet* å forebygge religiøst betinget undertrykkelse ved å insistere på denne distinksjonen. Ved å beklage, som myndighetene har gjort, bidrar man til å svekke ytringsfriheten i samfunn der mennesker lider under slike omstendigheter. Lars Gule, en av ytringsfrihetsdebattens mest definerende stemmer i denne kategorien, omtaler fenomenet som en *bjørnetjeneste*. Et høyt konfliktnivå speiler et desto større behov for å insistere på ytringsfrihet. Hensyn til religiøse *følelser* er derfor sekundært, om ikke irrelevant; målet helliger middelet.

3.1.2 Metoden/den aktverdige grunn

Denne hovedvinklingen ser primært ytringsfrihetsspørsmålet i lys av karikaturtegningene, og tar utgangspunkt i et skille mellom bruk og misbruk, av ytringsfriheten. *Aktverdig grunn* og *aktverdighet*, er *Dagsavisens* navn på denne distinksjonen, og fungerer som samlebegrep for *metoden*. Argumentasjonene tar utgangspunkt i misforholdet mellom ytringsfrihetens *funksjon* og karikaturstridens konfliktnivå, og stiller spørsmål ved om ytringsfriheten er truet i den forstand at den må forsvares med *bevisste* provokasjoner. *Metoden* går altså ikke nødvendigvis på akkord med *målet*, men argumenterer for at karikaturstriden ikke er en hensiktsmessig arena. Ved heller å prioritere *hensyn* i dette tilfellet, vil man legge til rette for dialog, og skape grobunn for fremtidig nyttiggjørelse av ytringsfrihetens *funksjon*. Forholdet mellom ytringens *motiv* og *konsekvens* i den enkelte situasjon, utgjør vurderingsgrunnlaget for *aktverdig* praksis av ytringsfriheten, fremfor *misbruk*.

Det er midlertid viktig å understreke at det ikke er gitt at enhver argumentasjon vil reflektere alle aspekter av redegjørelsen for hovedvinklingen den kobles mot. Den mest åpenbare grunnen til dette, er at redegjørelsene primært tar utgangspunkt i argumentasjoner som kommer til uttrykk gjennom avisenes egne redaksjonsmedlemmer. De har langt større frihet til å få sine artikler på trykk, gjennomføre relevante intervjuer, og selv velge i hvilken

kontekst artikkelen skal publiseres. De har i det hele tatt langt større spillerom, med hensyn til å forme, fremlegge og underbygge sine standpunkt.

Med hensyn til kategoriseringen av argumentasjonene som kommer til uttrykk, er det også en annen tendens i ytringsfrihetsdebattene som kan være særlig forvirrende. På den ene side, vil denne tendensen kunne gjøre det utfordrende å kategorisere meningsinnholdet i den enkelte argumentasjon. På den annen, kan man argumentere for at den faktisk underbygger påstanden om at det er to hovedvinklinger i ytringsfrihetsdebatten. Av mangel på et bedre begrep, vil denne tendensen fra nå av refereres til som *indirekte referanse*.

3.1.3 Indirekte referanse

Indirekte referanse viser til de argumentasjoner som er i tråd med én vinkling, men trekker inn elementer fra begge. Det er få tilfeller hvor denne overlappingen fører til at meningsinnholdet i argumentasjonen kan knyttes til begge hovedvinklingene. Et eksempel er når *Aftenposten*, i sammenheng med angrepet på ambassadene i Syria, på lederplass sier:

De to norske pressefolkene som nesten bokstavelig talt står i ildlinjen fortjener massiv støtte fra oss andre. Kokkvolds eneste «forbrytelse» er at han like konsekvent som elegant og prinsipielt har forsvart den ytringsfrihet vi alle daglig nyter godt av. Selbekk på sin side har brukt denne ytringsfriheten til en bevisst provokasjon, men det er nettopp slikt denne retten verner.⁵³

Aftenpostens poeng i denne lederen, i tråd med deres argumentasjoner i ytringsfrihetsdebatten for øvrig, sammenfaller med *bjørnetjenesten*. Det er midlertid aspekter ved *aktverdighet* som kommer klarest til uttrykk i resonnementet, men da som eksempler på hva de er *uenige* i. I tillegg er det ikke et generelt standpunkt til ytringsfrihetsspørsmålet som kommer til uttrykk, men at ytringsfriheten verner *Selbekks* rett til å bruke en *bevisst provokasjon*. Dette er to sentrale begreper (hvis man kan kalle «Selbekk» et begrep») i argumentasjonene som tar utgangspunkt i at Selbekks motiv ikke var i henhold til en normativ forståelse av *aktverdighet*; at han hadde *misbrukt* ytringsfriheten. Man kan derfor argumentere for at det som kommer til uttrykk i dette tilfellet, er en *indirekte referanse* til en annen

⁵³ Leder, "Dramatikk og dialog," *Aftenposten Morgen* (05.02.2006).

vinkling. Videre vil jeg argumenterer for at denne tendensen viser at det er bevissthet om at det har formet seg to hovedvinklinger i ytringsfrihetsdebatten, og hvilke argumentasjoner de er forankret i.

Aftenposten erkjenner midlertid at de voldelige reaksjonene man ser ikke representerer det store flertall av muslimer, og konkluderer med at «Det er når konfrontasjon ser ut som eneste mulighet at vi har størst bruk for vilje til dialog.». Når *bjørnetjenesten* tilsynelatende nedprioriterer *hensyn* under karikaturstriden, selv når konflikten er på sitt mest intense, kan det kanskje virke merkelig at man samtidig snakker om nødvendigheten av dialog. Dette er nødvendigvis et ideal som umiddelbart gir assosiasjoner til premisset for *den aktverdige grunn*. Men, som nevnt tidligere, er de to hovedvinklingene, slik de kommer til uttrykk, langt på vei enige i ytringsfrihetens *funksjon*. For å danne en bedre forståelse av hvordan de ender opp med å forme to motpoler i ytringsfrihetsdebatten, vil det naturligvis være hensiktsmessig å se nærmere på hvordan de kommer til uttrykk.

3.1.4 Bok kontra avis, forlegger kontra redaktør

Den norske ytringsfrihetsdebatten i kjølvannet av Rusdhie-saken observerte i all hovedsak konflikten fra sidelinjen. Under karikaturstriden var tonen en annen; det var et kollektivt «vi» som tok stilling til konsekvensene av noe en av «våre» hadde gjort, og ytringsfrihetsdebatten ble i langt større grad *allemannseie* enn under Rushdie-saken.

Det er naturligvis mye man kan peke på i den sammenheng. Ett særlig sentralt aspekt, var at ytringsfrihetsdebatten under karikaturstriden dreide seg om en vurdering mediene stod overfor, i motsetning til et utvalg forleggere. Hver avis måtte forholde seg til William Nygaards vurdering, dog på et helt annet premiss. For det første er det nok trygt å fastslå at norske redaktører i større grad var klar over den potensielle sprengkraften i å publisere, enn det Nygaard hadde vært 17 år tidligere. For det andre er det en vesentlig forskjell mellom et litterært verk, og en karikaturtegning. I en leder 31.01.2006, sier *Dagbladet* følgende om denne forskjellen:

*Forsøk på å sammenlikne Jyllands-Postens stunt med Salman Rushdies roman «Sataniske vers» er misforstått. Rushdies bok var resultat av en personlig reise og et prosjekt med mening langt ut over selve provokasjonen. Jyllands-Postens prosjekt var bare provokasjon.*⁵⁴

For det tredje er det grunnleggende forskjeller mellom et forlag og en avis, både i form og funksjon. Den viktigste forskjellen i denne sammenheng, er at de store norske avisene, deriblant *Aftenposten*, *Dagsavisen* og *Dagbladet*, i varierende grad fungerer som et forum for den offentlige debatten.

3.1.5 Et kort innblikk i redaksjonelle utfordringer under karikaturstriden

23.02.2006 skriver *Aftenpostens* kultur og – debattredaktør i perioden, Knut Olav Åmås, en kommentar, under tittelen *Debattens usynlige deltagere*. Ytringsfrihetsdebatten har på det tidspunktet stormet i snaue to måneder, og han belyser noen interessante aspekter ved bidragene de har mottatt. Antallet debattinnlegg har i perioden etter publiseringen av Muhammed-karikaturene vært særdeles høy, og han peker på to tendenser, med medfølgende problemstillinger. Den første tendensen er at det er «(...) få etniske minoritetspersoner blant de refuserte.»⁵⁵ Underrepresentasjonen av etniske minoriteter er, ifølge Åmås, et problem i at deres stemme ikke blir hørt, og at dette fraværet av en klar stemme kan bidra til å skape et forsterket bilde av muslimer som et obskurt og fremmed «dem». Den andre tendensen er at «(...) mengden med meget kraftige, hatefulle innlegg fra etniske nordmenn mot muslimer som kollektiv gruppe, (er) svært stor.»

Foruten at denne tendensen vitner om foruroligende holdninger, er det også en indikasjon på at den offentlige debatten ikke får frem hvilke ekstremiteter, med hensyn til både innhold og omfang, som faktisk eksisterer blant nordmenns holdninger til den diffuse kategorien «muslimer». Åmås påpeker at det ikke er medienes jobb å «(...) være et slags redskap for integrering», men understreker at fraværet av etniske minoriteters innlegg, og sensuren av ekstreme holdninger blant etniske nordmenn, sier noe om i hvilken grad den offentlige debatten speiler folkets holdninger.

⁵⁴ "Ytringsfrihet og demokrati," *Dagbladet* 31.01.2006.

⁵⁵ Knut Olav Åmås, "Debattens usynlige deltagere," *Aftenposten* 23.02.2006

Iffit Z. Qureshi, introdusert som «samfunnsdebattant», svarer snau ti dager senere i *Aftenposten*, med artikkelen *Norske mediers fremmedfrykt*. Artikkelen tar utgangspunkt i Åmås' kommentar. Qureshi sier at «Det er (...) mediene som legger premissene for hvordan muslimer, og for den saks skyld innvandrere generelt, blir fremstilt.»⁵⁶ Han mener at norske muslimers fravær i den offentlige debatten henger sammen med «(...) norske mediers tendens til å stereotypisere muslimer». Med utgangspunkt i TV-sendte debatter, argumenterer Qureshi for at vanlige muslimer blir satt opp mot forutinntatte, velartikulerte politikere og organisasjonsleder, og gjennomgående blir stilt spørsmål om deres lojalitet overfor norsk demokrati og norske verdier. Utover dette har norske mediers dekning fokusert på de opptøyer, brennende bygninger og flagg i muslimske land, uten å forklare hvordan frustrasjonen som kommer er et uttrykk for at Vesten har tråkket på en trosretning som har «(...) gitt dem mot til å overleve konsekvensene av vestlige stormakters skjulte agendaer og sviket fra undertrykkende regimer.» Qureshi peker på en tendens i vestlig kultur som strekker seg langt tilbake, der man har skapt en type *forestilt felleskap*, som videre har skapt en etnosentrisk forestilling av «de andre». Derfor blir det, ifølge Qureshi, håpløst for norske muslimer å tale sin sak som enkeltindivid.

3.1.6 Redaksjonelle utfordringer; en kort refleksjon

Det er noen aspekter ved karikaturstriden, med hensyn til redaksjonelle vurderinger, som kan være hensiktsmessig å reflektere litt over. I kraft av å være en internasjonal konflikt, hadde saken i utgangspunktet tilstrekkelig appell til at kommersielle hensyn vil kunne forklare hvorfor ytringsfrihetsdebatten ble viet spalteplass i den grad den ble. Likevel er det nok trygt å fastslå at temaet *ytringsfrihet og tro*, i utgangspunktet var et sensitivt tema. I kombinasjon med konfliktens omfang og uforutsigbarhet, ble temaet nødvendigvis *særlig* sensitivt. I tillegg angikk konfliktens problemstilling presse og media direkte. Premisset var at to aviser hadde trykket tegninger som ikke gikk på noen åpenbar akkord med den vestlige verdens forståelse av ytringsfriheten. I ytringsfrihetsdebatten under Rushdie-saken, så man problemstillingen fra sidelinjen. Under karikaturstriden, derimot, angår problemstillingen pressens eget virke, og presseetiske retningslinjer. For dem, ble nok de redaksjonelle vurderingene en balansegang mellom å dekke saken på en forsvarlig måte, på den ene siden, samtidig som de ivaretok sin

⁵⁶ Iffit Z. Qureshi, "Norske mediers fremmedfrykt," *Aftenposten Morgen* 03.03.2006.

integritet, identitet, og sitt omdømme som avis, på den andre. Karikaturstridens konfliktnivå og uforutsigbarhet gjorde det vanskelig å vurdere hvilke reaksjoner en ytring ville kunne vekke. Samtidig ville forsiktige standpunkt kunne tolkes som feighet. Når debatten tok utgangspunkt i spørsmål om solidaritet overfor andre aviser, og ytringsfrihet forøvrig, var fallhøyden nødvendigvis stor. På den ene siden søkte man altså å legge til rette for et objektivt diskusjonsforum, samtidig som man skulle ivareta sin integritet som meningsbærende avis.

3.1.7 Solidaritetsspørsmålet

Magazinets rolle i saken tilsier kanskje at det var naturlig at saken skulle bli viet mye plass i norske medier. Det er midlertid et aspekt ved karikaturstriden som taler for at konflikten representerte noe langt større enn handlingene til en norsk og en dansk redaktør, og at «vi» ikke nødvendigvis begrenset seg til nordmenn og dansker.

Saken preget nemlig mediebildet i hele den vestlige verden, men ikke som en observasjon av en konflikt mellom to skandinaviske land og verdens muslimske befolkning; høsten 2006 hadde over 150 aviser i mer enn 50 land publisert karikaturene i en eller annen form.⁵⁷ Det er vanskelig å finne noe godt svar på hvorfor kun to aviser skulle bli utpekt som syndebukker. *Jyllands-Posten* og *Magazinet* forklarte at deres motiv var å belyse en problemstilling, forankret i deres forståelse av en negativ tendens i forholdet mellom islam og ytringsfriheten. En påstand som spesielt preget ytringsfrihetsdebatten, var at deres *egentlige* motiv var å provosere; at forklaringen deres i realiteten var skalkeskjul for et underliggende ønske om å skape konflikt mellom to kulturelle sfærer.

Av de avisene som publiserte karikaturene, bedyret et tilsynelatende flertall at deres hensikt var å fortelle leserne hva saken dreide seg om; provokasjon var ikke insentivet, og man tok avstand fra et slikt motiv. Det var midlertid et betydelig antall aviser som ikke godtok dette premisset, og forsvarte mediens rett, i noen tilfeller *plikt*, til å provosere. Medier som blant annet tyske *Die Zeit*, britiske *BBC* og franske *France-Soir*, «(...) publiserte karikaturene som en solidaritetshandling».⁵⁸ Selv om ingen av disse ble trukket inn som syndebukker i nevneverdig grad, tok de et aktivt standpunkt ved å trosse risikoen.

Nøyaktig hva dette standpunktet *var*, og hvem eller hva man grunnleggende sett var solidarisk *med*, ble ytringsfrihetsdebattens store spørsmål.

⁵⁷ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, 229.

⁵⁸ Kristin Skare Orgeret, "Karikaturstriden," Store Norske Leksikon.

3.1.8 Kronologiske ankerpunkter i under karikaturstriden

Ettersom ytringsfrihetsspørsmålet gjerne ble sett i lys av saken slik den utviklet seg, var det under karikaturstriden flere hendelser, både innenriks og utenriks, som på sitt vis preget ytringsfrihetsdebatten i Norge. Foruten startpunktet, *Magazinets* trykking av karikaturene 10.01.2006, er det særlig tre datoer som vil fungere som kronologiske ankerpunkter:

26.01.2006 – Dagbladet avslører at UD har sendt en e-post til norske ambassader i Midtøsten, med konkrete instruksjoner, såkalte «talepunkter», om hvordan man skal uttale seg om saken.

04.02.2006 – Demonstranter angriper norske og danske ambassader i Syria. Mange mente at disse demonstrasjonen var arrangert av myndighetene. Ifølge Austenå, var det et tredelt insentiv. For det første, var angrepet en mulighet for å ventilere aggresjonen som hadde bygget seg opp den siste tiden. For det andre, ville Assad vise Vesten at han ikke var redd for å pelle dem på nesen. For det tredje, ville han vise islamistene at han beskytter islam.⁵⁹

10.02.2006 – Etter en måned under ekstremt press fra alle hold, beklager Selbekk offentlig, Tilstede er også arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hanssen, KrF-leder Dagfinn Høybråten og leder for *Islamsk Råd*, Mohammed Hamdan.

3.2 Ytringsfrihetsspørsmålet i lys av bjørnetjenesten.

Bjørnetjenesten ser primært ytringsfrihetsspørsmålet i lys av myndighetenes håndtering av saken. Det definitive startskuddet, er UD's e-post til norske ambassader i Midtøsten.

⁵⁹ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, s.164-66.

Akkurat når e-posten ble sendt ut, fremkommer ikke av den offentlige debatten. Det er midlertid 26.01.2006 at *Dagbladet* er de første til å gjøre det offentlig kjent at UDs pressetalskvinne, Anne Lene Dale Sandsten, i en e-post til de norske ambassadene i Midtøsten, «(...) presenterer en oppskrift – såkalte talepunkter – om hva de skal svare hvis de får spørsmål om tegningene. (...)». E-posten gjengis da i sin helhet:

Jeg beklager at trykkingen av karikaturtegningene av Profeten Mohammad i det norske bladet Magazinet har skapt uro i muslimske miljøer.

Jeg har stor forståelse for at disse oppleves som støtende for muslimer verden over. Islam utgjør en åndelig forankring for en stor del av verdens befolkning. Deres tro har krav på vår respekt.

Karikaturtegningene i det kristne bladet Magazinet er ikke konstruktive for å bygge den nødvendige bro mellom mennesker med ulik religiøs tro og etnisk bakgrunn. De bidrar snarere til å skape mistillit og unødig konflikt.

La meg gjøre det helt klart at den norske regjering fordømmer enhver handling eller uttalelse som uttrykker forakt for mennesker på bakgrunn av deres religion eller etnisitet.

Norge har alltid sluttet opp om FNs arbeid mot religiøs intoleranse og rasisme, og finner dette arbeidet svært viktig for å forebygge mistillit og konflikter mellom mennesker.

Toleranse, gjensidig respekt og dialog er grunnverdier i det norske samfunn så vel som i vår utenrikspolitikk.

Ytringsfriheten er en bærebjelke i det norske samfunn. Dette innebærer toleranse også for meninger som ikke alle kan slutte seg til. Samtidig setter vår lovgivning og internasjonale forpliktelser grenser mot hets eller hatefulle ytringer.»⁶⁰

E-posten vekket sterke reaksjoner, og det er særlig tre aspekter som blir trukket frem:

⁶⁰ Kristoffer Egeberg, "Mohammed-brevet Norge ikke skulle se," *Dagbladet* 26.01.2006.

1. **At de gjør det:** Man mener at UD i utgangspunktet går utenfor sitt mandat i å formidle en form for redegjørelse av saken på vegne av Norge, i en såpass betent, uavklart og prinsipiell sak.
2. **Hvordan de gjør det:** Austenå sier at man reagerte på at «(...) det ikke var blitt gitt noen orientering til norske medier om hvordan regjeringen forholdt seg til situasjonen.»⁶¹ Når Dale Sandsten sier i et vedlegg til e-posten at: «Det sendes foreløpig ikke ut noen pressemelding her, det vil virke dumt i forhold til norske medier og vil kunne blåse saken opp her hjemme,⁶² hadde man altså ikke bare unnlatt å informere norske medier om skrivet og budskapet det formidlet; man gikk tilsynelatende aktivt inn for å skjule det.
3. **Hva de formidler:** Austenå sier at mange tolket det dithen at «(...) innholdet i e-posten reflekterer en holdning om at man setter ønsket om forsoning høyere enn ytringsfriheten.»⁶³ Utover dette, fremkommer det av den offentlige debatten at man kritiserer myndighetene for å *beklage* ytringsfriheten.

Det er med UD's skriv at norske myndigheter får en sentral rolle i ytringsfrihetsdebatten. Både statsminister Jens Stoltenberg, og utenriksminister Jonas Gahr Støre, hadde uttalt seg i tråd med meningsinnholdet i skrivet, frem til det ble kjent. Det var flere meningsyttere som hadde pekt på norske myndigheters unnfalighet i forkant av avsløringen, men enn så lenge var det primært *den aktverdige grunn* som preget ytringsfrihetsdebatten. Man kan sikkert peke på mange grunner for denne tendensen. Likevel er det nok trygt å anta at en særlig sentral grunn lå i at spørsmålet om *aktverdighet* utgjorde en tydelig problemstilling fra begynnelsen av. Særlig aktuelt ble temaet da *Magazinet* ble utpekt som sydebukk. På den ene siden diskuterte man ytringsfrihetsspørsmålet i lys av motiv og konsekvens, på et generelt plan. På den annen, diskuterte man den samme problemstillingen i lys av personen Selbekk. Med dette premisset, hadde ytringsfrihetsdebatten allerede et solid

⁶¹ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, 156.

⁶² Egeberg, "Mohammed-brevet Norge ikke skulle se."

⁶³ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, 156.

fundament. Norske myndigheter uttalte seg med relativ forsiktighet, enn så lenge, og det var lite ved meningsinnholdet i disse uttalelsene som gav grobunn for sterk kritikk. I tillegg, kan det virke som om man ikke forventet at norske myndigheter skulle ta et klart standpunkt den ene eller den andre veien. Så lenge det var et skille mellom personlige holdninger, og deres mandat som folkevalgte, var det tilsynelatende åpent for å uttale seg som privatperson. Da UD's skriv ble kjent, ble midlertid dette skillet opphevet.

3.2.1 Støre/myndighetene om ytringsfriheten

Når Støre av *Aftenposten* blir bedt om å ta stilling til påstanden om at e-posten «(...) toner ned ytringsfriheten», svarer han blant annet følgende:

Å ta folks tro og religiøse følsomhet på alvor er et forsvar for ytringsfriheten. Denne saken handler ikke om å være for eller imot ytringsfriheten – den er vi bare for – med den handler om å forsvare grunnverdiene i ytringsfriheten, ved at vi sier ifra at vi oppfatter at mennesker med en dyp tro kan finne ulike typer ytringer støtende. (...) Jeg ser ikke hvordan dette har noe med begrenset ytringsfrihet å gjøre.»⁶⁴

Støres uttalelser i kjølvannet av e-posten skulle komme til å høste mye kritikk, forankret i påstander om at han blant annet opptrer uklart, feigt og usolidarisk. Han er ikke den eneste politikeren som kritiseres for sine uttalte holdninger under karikaturstriden, men koblingen til e-posten gir ham en særlig sentral rolle. Den offentlige debatten bærer i det hele tatt preg av at Støre, i kraft av sin stilling som utenriksminister, blir holdt ansvarlig for de holdningene til ytringsfrihetsspørsmålet som fremkommer i UD's e-post. Pressetalskvinnen som sendte e-posten, Anne Lene Dale Sandsten, blir så godt som aldri nevnt. Støres holdninger ser gjennomgående ut til å bli sett i sammenheng med både innholdet i skrivet, så vel som handlingen i seg selv; en diplomatisk henvendelse til andre statsmakter, som tar stilling til ytringsfrihetsspørsmålet på vegne av staten Norge.

Det er ikke godt å si hvilken rolle Støre faktisk hadde med hensyn til e-posten, men det er heller ikke et tema i den offentlige debatten. Ei heller er det godt å si hvorvidt hans holdninger

⁶⁴ Spence Thomas, "Muhammed skaper UD-strid," *Aftenposten Morgen* 26.01.2006.

ville ha vært under lupen i den grad de var, hadde det ikke vært for e-posten.

Relevant i denne sammenheng er uansett at forholdet mellom e-posten, Støre og norske myndigheter, la premisset for en problemstilling som skulle komme til å bli like sentralt i kjølvannet av Hebdo-attentatet, snaue ti år senere, som under karikaturstriden:

Hva vil det si å vike på ytringsfriheten, og hvem gjør man i så fall en tjeneste?

For *bjørnetjenesten*, var dette spørsmålet primært forankret i UD's skriv.

3.2.2 Bjørnetjenesten – Aftenposten, Åmås og Gule

Som nevnt innledningsvis i kapitlet, står de store, norske avisene mellom krav om klar tale på den ene siden, og et mangfold potensielle insentiver for ikke å gå for hardt ut, på den andre.

Aftenposten tar relativt klar stilling til ytringsfrihetsspørsmålet på lederplass. Sammenlignet med ytringsfrihetsdebatten for øvrig, kan man likevel argumentere for at de er forholder seg relativt passive. Når det er gjennom *Aftenpostens* ytringsfrihetsdebatt at *bjørnetjenesten* kommer tydeligst til uttrykk, er det primært debatt – og kronikkredaktør, Knut Olav Åmås, som går i front. Likevel er det en utenforstående meningsytrer som legger premisset for denne hovedvinklingen.

3.2.3 Lars Gule legger premisset for *bjørnetjenesten*.

Første kommentar til UD-saken i *Aftenpostens* ytringsfrihetsdebatt, kommer i form av et intervju, og utgjør langt på vei startskuddet for *bjørnetjenesten*.

Intervjuobjektet, Lars Gule, blir introdusert som «(...) tidligere generalsekretær for Human-Etisk forbund og påtroppende studieleder ved Senter for flerkulturelt og internasjonalt samarbeid (SEFIA)». ⁶⁵ Tittelen på artikkelen, – *Støre ikke lært av Rushdie-saken*, forteller om en problemstilling med lange røtter.

Med utgangspunkt i en forståelse om at Støre mener at «(...) muslimer har krav på vår respekt», understreker Gule at det er en forskjell mellom å ha respekt for noens tro, og respekt

⁶⁵ "– Støre ikke lært av Rushdie-saken, Aftenposten Morgen," 27.01.2006.

for retten til å *ha* en tro. Han stiller spørsmål ved at norske myndigheter i det hele tatt har en mening om noe som kommer på trykk i det Støre selv omtaler som en «(...) temmelig obskur avis», og konkluderer med at Støre ikke har lært noe av Rushdie-saken.

Fem dager senere publiserer *Aftenposten Morgen* en kronikk av Gule, der han utdyper sitt standpunkt. Om ytringsfriheten supplerer han til ovennevnte poeng om forholdet mellom respekt og tro, at *toleranse* er en dyd som veier tyngre enn *respekt*. I lys av dette argumenterer han for at den overhengende problemstillingen representerer noe langt større enn norske myndigheters holdninger og handlinger, i at man gjør verdens muslimske befolkning en bjørnetjeneste ved å beklage på vegne av ytringsfriheten. Norske myndigheters holdninger er, ifølge Gule, usolidariske ovenfor verdens muslimer, som lever i en virkelighet preget av statlig sensur og undertrykkelse. Slik mener han at «(...) den norske unnfalighet (kan) bidra til fortsatt legitimering av anklager om blasfemi i mange muslimske land.»⁶⁶ I lys av dette, spør han retorisk: «Hvordan kan norske myndigheter nå protestere troverdig mot dødsdommer for blasfemi i Pakistan, eller mot at religionskritikere kastes i fengsel i Egypt, når man forstår krenkelsen så godt?». I et intervju med *Dagbladet*, hvor Gule blir introdusert som *islamkjenner*, etterlyser han en mer kompromissløs holdning til ytringsfriheten, som han mener er et eksempel på en «kulturkonflikt». Han konkluderer med at «Det er ytringsfriheten som prinsipp som har krav på respekt i alle samfunn og det tar tid å etablere det som en grunnleggende verdi i et samfunn (...).»⁶⁷

Det er altså «vi», den vestlige verdens kollektive forståelse av ytringsfriheten, som i dette tilfellet må stå på sitt, for menneskehetens beste. Målet, å fremme ytringsfrihetens ideal, helliger middelet.

3.2.4 Gules tre stadier

Gule bruker blant annet begrepet «dyd», som strekker seg tilbake til Platon og Aristoteles' moralfilosofi. Slik sett kan man argumentere for at meningsinnholdet i resonnement rører ved grunnvollen i menneskets forståelse av seg selv og verden. Et dypdykk i ytringsfrihetens rolle i moralfilosofisk historie blir fort irrelevant i denne sammenheng.

Man kan midlertid argumentere for at Gule snakker om tre konkrete aspekter, eller tre

⁶⁶ Lars Gule, "Hva toleranse betyr," *Aftenposten Morgen* 01.02.2006.

⁶⁷ Astrid Meland, "Jezzus! De tegner oss,," *Dagbladet* 17.01.2006.

stadier, som ikke nødvendigvis krever noen inngående analyse. Disse stadiene går igjen i det som tilsynelatende utgjør en hovedlinje av argumentasjoner i ytringsfrihetsdebatten, og flere refererer til og med eksplisitt til Gule. Om dette skyldes noen særlig høy anseelse av Gules kompetanse til å gi gode analyser av problemstillingen, eller simpelthen at han var først ute med å poengtere noe som uansett ville ha preget debatten, er ikke godt å si.

Uansett vil en kort refleksjon av hva disse stadiene egentlig sier, kunne bidra til å danne en bedre forståelse av hvor skillet går mellom de to hovedvinklingenes forståelse av ytringsfrihetens *funksjon*.

1. Toleranse er en dyd som veier tyngre enn *respekt*.

Dette stadiet angår premisset for ytringsfrihetens *funksjon*. Gule sier om toleranse at det er «(...) evnen til å tåle uten å hindre de av andres meninger, holdninger og handlinger man selv blir provosert av.». Om respekt sier han at det først og fremst betyr «(...) «å høyakte, ære, beundre, frykte».». Av disse holdningene er det kun *frykt* som, i praksis, er mulig å fremtvinge i et individ. Om krav om respekt veier tyngre enn toleranse, legger man nødvendigvis til rette for et prinsipp som idealiserer og legitimerer *frykt*.

Toleranse innebærer altså aksept for at man ikke har fullstendig innsikt i, og dermed ingen reell kontroll *over*, noen andres virkelighetsforståelse enn sin egen. Respekt, derimot, krever at andre har innsikt i egen virkelighetsforståelse, og tar hensyn deretter. Ytringsfrihetens *funksjon* ser derfor ut til å ta utgangspunkt i en forståelse om at behovet for *kontroll* over andre mennesker henger sammen med kravet om *respekt*, og at dette vil kunne skape grobunn for *konflikt*.

Gule og hans meningsfeller mener nok ikke at alle ytringer skal tolereres, ei heller at *respekt* er utelukkende negativt. Med toleranse som ideal, er ytringsfrihetens *funksjon* å utfordre normene, og bryte disse ned til en bredest mulig *fellesnevner* for det subjektive definisjonsspørsmålet *respekt*. Under karikaturstriden, og i kjølvannet av Hebdo-attentatet, var premisset for denne fellesnevneren *tro*.

2. Distinksjonen mellom det å ha respekt for noens tro, og respekt for retten til å ha en tro.

Tro er et subjektiv definisjonsspørsmål, og angår individets oppfatning av grunnleggende spørsmål. Selv om man tilhører et trosfellesskap, er det nok trygt å si at alle har sin unike forståelse av, og forhold til, *tro*. Fullstendig respekt for den enkeltes *tro*, forutsetter nødvendigvis tilsvarende innsikt i alle aspekter ved det enkelte trossystem. Når *respekt* er forankret i et tilsvarende subjektivt definisjonsspørsmål, er det umulig for et individ å intuitivt vurdere andres oppfatning av forholdet mellom de to variablene *tro* og *respekt*. I ytterste konsekvens, vil ytringsfriheten gi den enkelte *tro*, eller *trosretning*, immunitet mot kritikk.

Ifølge Gule, begrenser midlertid ikke dette seg til islam, eller religion for øvrig: «Troende finner det ofte støtende at det finnes mennesker som forneker deres guds eksistens, mens ikke-troende kan bli provosert av irrasjonaliteten i mange religiøse uttrykk.». Når Gule sier at «Ingen har krav på respekt for sin tro», er ikke poenget at ytringsfriheten skal dyrke respektløshet overfor troende. Poenget ser heller ut til å være at forståelsen av *tro* og *respekt* er subjektive definisjonsspørsmål, og at dette forholdet ikke lar seg definere i noen generell forstand. Om ytringsfriheten skal vurderes opp mot uendeligheten av variabler som da oppstår, vil man kunne ende opp med et prinsipp som er mer restriktivt enn frigjørende. Ved å forankre den ovennevnte *fellesnevneren for respekt* i retten til å ha en tro, derimot, er premisset for ytringsfriheten mer entydig. Samtidig ivaretas både prinsippet om religionsfrihet, og religionskritikk.

3. Man gjør den muslimske verden en bjørnetjeneste ved å beklage på vegne av ytringsfriheten.

De to første stadiene dreier seg om teorien bak *målet*. Det tredje, derimot, dreier seg om det praktiske. Ytringsfrihetens *funksjon* er å begrense behovet, og muligheten, for kontroll over andre mennesker. *Bjørnetjenesten* er et samlebegrep for argumentasjoner forankret i forståelsen om at man, ved å fire på de to første stadiene,

risikerer å legitimere religiøst betinget undertrykkelse i de samfunn, eller *sfærer*, der dette er et problem. Om ytringsfrihetens ideal er forankret i kravet om respekt for en *tro*, legger man nødvendigvis til rette for at åndelige ledere vil kunne styrke deres definisjonsmakt over hva som er akseptabel atferd. En slik makt vil kunne brukes til å oppvige og undertrykke, og slik kan *definisjonsmakt* bli et *maktmiddel*. I samfunn der skillet mellom stat og religion er utydelig, eller fraværende, vil et slikt maktmiddel kunne legge til rette for fullstendig kontroll over et samfunn. Dette fenomenet har man har sett flere eksempler på gjennom historien, i religiøse så vel som sekulære kontekster. I praksis defineres gjerne misbruket av et slikt maktmiddel som *totalitarisme*.

De første stadiet dreier seg om det teoretiske grunnlaget, og er nødvendigvis overførbart til enhver ytringsfrihetsdebatt. Det andre er overførbart om ytringsfrihetsspørsmålet sees i lys av tro. De to første stadiene utgjør derfor premisset for *målet* i enhver ytringsfrihetsdebatt med utgangspunkt i tro. Det tredje stadiet dreier seg om nyttiggjøringen av ytringsfrihetens *funksjon*, og defineres ut ifra omstendighetene. *Bjørnetjenestens* funksjon som antitotalitært prinsipp, tar utgangspunkt i karikaturstriden.

Det er viktig å presisere at distinksjonen mellom *bjørnetjenesten* og *den aktverdige grunn* ikke ligger i at sistnevnte gir uttrykk for å være *uenig* i dette; begge tar nødvendigvis utgangspunkt i det samme *målet*. Forskjellen ligger i tilnærmingen.

3.2.5 Bjørnetjenesten og karikaturstriden - en strid mellom prinsipper.

En grunnleggende problemstilling som kommer til uttrykk i ytringsfrihetsdebatten er definisjonsspørsmålet *vi* og *de*. I utgangspunktet forutsetter nødvendigvis en konflikt, og dermed *analysen* av en konflikt, minst to parter. Det samme gjelder ytringsfrihetsspørsmålet; en ytrer og en mottaker.

I utgangspunktet er det et komplisert definisjonsspørsmål. Premisset for ytringsfrihetsdebatten var at muslimer ville kunne oppleve handlingen som krenkende; det var alle enige om. *Bjørnetjenesten* argumenterte midlertid for at de som *fryktet* ytringsfriheten, måtte prioriteres fremfor de som lot seg *krenke* av ytringsfriheten. Videre medfører to tydelig

definerte parter, et tilsvarende tydelig konfliktbilde. Under Rushdie-saken, er det flere som sier rett ut at man står overfor en kollisjon mellom kulturer, og at reaksjonene kan forståes som et symptom på en form for islamistisk imperialism. Slike formuleringer er det langt færre av i de to andre ytringsfrihetsdebattene. Få legger skjul på at islam er konfliktens eneste markante fellesnevner for *de*, men det er tilsvarende få som problematiserer verdensreligionen islam isolert sett. Utfordringen ligger derfor i å definere et *de*, utover denne fellesnevneren, og samtidig opprettholde et tydelig skille mellom de to dimensjonene av *de*.

Dette utgjorde en langt større utfordring for *aktverdigheten* enn for *bjørnetjenesten*.

3.2.6 Åmås og prinsippene

Aftenposten publiserer 28.01.2006 en kommentar, ført i pennen av Åmås. Gule introduseres som *islamekspert*, og artikkelen fungerer i all hovedsak fungerer som en bekreftelse av Gules argumenter. Om det første sier Åmås at han viste et hovedpoeng: «Det er forskjell på å respektere (...) religionens innhold, og å respektere retten til å ha en religion.»⁶⁸ Om Gules andre poeng, sier han at UD har gitt en «offisiell autorisasjon» til de som påberoper seg «å være støtt i ens religiøse følelser»; et maktmiddel som kan brukes «igjen og igjen» av de som ønsker å begrense ytringsfriheten.

En interessant detalj her er at der Gule understreker at denne effekten går utover *den muslimske verden*, gjør ikke Åmås noe poeng ut av hvem «de» (som blir tildelt *maktmiddelet*) er. Åmås knytter altså problemstillingen til totalitarisme isolert sett, og unngår slik noen som helst kobling mellom ytringsfrihetsspørsmålet og verdensreligionen islam.

Samme dag som syriske demonstranter setter den norske og den danske ambassaden i brann, forklarer Åmås problemstillingen på følgende måte:

*Det åpne samfunn legger vekt på kritikkens og diskusjonen betydning på alle felter. Det lukkede vil bekrefte og styrke en ideologi. Religion er ikke bare et trossystem, men en samfunnsinstitusjon med stor makt. Det taler sterkt for at religiøse symboler ikke må unndras kritikk. (...) Muhammed-konflikten styrker en kulturell relativisering av ytringsfriheten. Stater som hver eneste dag begår grove menneskerettsbrudd mot sine egne borgere, krever nå dette. Og de trenger det. De har skjønt at det er en farlig frihet.*⁶⁹

⁶⁸ Knut Olav Åmås, "En krenkelse og en beklagelse," *Aftenposten Morgen* 28.01.2006.

⁶⁹ "Å tåle den urett som rammer deg selv," *Aftenposten Morgen* 06.02.2006.

Det er vanskelig å si seg uenig i resonnementet. Likevel er meningsinnholdet tilsynelatende identisk med kommentaren publisert en uke tidligere, uaffisert av angrepet på ambassadene. Slik sett, kan man argumentere for at *bjørnetjenesten* hviler seg på en teoretisk tilnærming til ytringsfrihetsspørsmålet, og slik distanserer seg fra konflikten som faktisk utspiller seg. Denne tendensen kritiseres av flere som tar utgangspunkt i *den aktverdige grunn*, deriblant forfatter og tidligere justisminister, Anne Holt. I en kronikk i *Dagbladet* 09.02.2006, erklærer hun at den *selvsagte tese*, at ytringsfriheten skal beskytte det provoserende, blir «gjentatt til det kjedsommelige». ⁷⁰ Jan Guillou, en uttalt meningsfelle av Holt, sier i et intervju med *Dagbladet* at man i Skandinavia ikke trenger å forsvare ytringsfriheten, «fordi den er så selvsagt». ⁷¹ En viss Syphilia Morgenstjerne, skriver i en kronikk, også i *Dagbladet*, følgende: «Aldri har folk vært så frekke å påberope seg ytringsfrihet når de langer ut etter en forhatt rivaliserende religion. Dette er religionskrig. Det er ingen kamp om ytringsfriheten i Norge.» ⁷² Den *indirekte referansen* til argumentasjonsgrunnet til *bjørnetjenesten*, forteller at disse uttalelsene faller inn under *den aktverdige grunn*. Det er, med andre ord, flere slike argumentasjoner i ytringsfrihetsdebatten.

Fellesnevneren som kommer til uttrykk, er at *bjørnetjenestens* argumentasjonsgrunnlag er *gitt*, og at det derfor blir meningsløst å fokusere på dette i sammenheng med karikaturstriden. Slik sett er poenget tilsynelatende at *bjørnetjenesten* nyter en urettferdig luksus, i at man snakker i relativt store ord om det prinsipielle i konflikten, uten å tilby noen praktisk løsning. Det nærmeste Gule kommer et løsningsforslag, er ved å konstatere at «det er ytringsfriheten som prinsipp som har krav på respekt i alle samfunn og det tar tid å etablere det som en grunnleggende verdi i et samfunn (...)». ⁷³ Når Åmås sier at Muhammed-konflikten styrker en kulturell relativisering av ytringsfriheten, er dette en *indirekte referanse* til *den aktverdige grunn*. Altså sier han indirekte at prinsippet om *aktverdighet* er direkte skadelig for ytringsfriheten, uten å legge frem en alternativ løsning. I lys av dette, er det ikke vanskelig å forstå at forholdet mellom ord og handling kan fremstå som i overkant disproporsjonalt.

Uansett hva man måtte mene om *bjørnetjenesten* praktiske tilkortkommenhet, utgjør Åmås og Gules kliniske argumentasjoner et unntak i ytringsfrihetsdebatten. De samme store

⁷⁰ Anne Holt, "Ring om kujoner," *Dagbladet*, 09.02.2006.

⁷¹ Tore Gjerstad, "Refs fra Guillou," *Dagbladet* 08.02.2006.

⁷² Syphilia Morgenstjerne, "Religionskrig," *Dagbladet* 12.02.2006.

⁷³ Astrid Meland, "Jezzus! De tegner oss,," *ibid.* 17.01.2006.

ordene som gir *bjørnetjenesten* en form for retorisk trygghet, skaper nødvendigvis tilsvarende stor fallhøyde. Vippekantet ligger primært i definisjonsspørsmålet *vi* og *de*.

3.2.7 Et utydelig skille – bjørnetjenestens fallhøyde

Politisk redaktør i *Aftenposten*, Harald Stanghelle, tar også tak i Gules argumentasjon. Meningsinnholdet går midlertid i en helt annen retning. I et apropos om at det er «(...) vanskelig å tro på inderligheten i den nyvunne omsorgen for ytringsfriheten som *Magazinets* redaktør nå viser.», gir han en *indirekte referanse* til *den aktverdige grunn*. Hovedtema er midlertid *myndighetenes holdninger*, som han mener har «(...) medført at man ordlegger seg som om man nesten beklager den ytringsfrihet vi ellers er så stolt av.⁷⁴ I følge Stanghelle er dette symptomer på en problemstilling som man kommer til å oppleve stadig sterkere i tiden som kommer: «Samfunnets balansegang mellom en dialog som kan bli selvutslettende, og en konfrontasjon som kan virke ødeleggende.». Det er utydelig hvilket *samfunn* han sikter til, hvem som er de konfronterende parter, og i det hele tatt hva problemstillingen faktisk er. Når konsekvensen av den forestilte problemstillingen er «en konfrontasjon som kan virke ødeleggende», legger utydelighetene nødvendigvis til rette for et bredt spekter av spekulasjoner. Gitt at *Aftenpostens* politiske redaktør vil unngå til det lengste å nøre opp under forestillingen om en sivilisasjonskrig, kan man likevel argumentere for at det er mulig å lese et slikt budskap ut av artikkelen.

I forbindelse med angrepet på ambassaden, blir dimensjonene i den ødeleggende konfrontasjonen langt tydeligere. Innledningsvis uttrykker han forståelse for at reaksjonene oppstår. De er, blant annet «(...) grunnmurt på vestlig arroganse, korrupte regimer, nasjonal ydmykelse, tapt stolthet og et miserabelt liv.». Ifølge Stanghelle er troen det eneste holdbare ankerfestet menneskene i den muslimske verden har, og det derfor raseriet blir så intenst når religionen hånes. I likhet med Åmås, problematiserer Stanghelle den kulturelle relativiseringen av ytringsfriheten. Åmås' argumentasjon taler for å forebygge denne tendensen, og uttrykker en form for håp for fremtiden. Han er, med andre ord, proaktiv. Stanghelle, derimot, ser ut til å ha kapitulert:

(...) i møtet mellom islam og det vi i vår verden ser på som universelle verdier, er det ikke grunnlag for konfrontasjon. Vi står langt fra hverandre, så lang at vi på noen områder rett og

⁷⁴ Harald Stanghelle, "Et ansikt til besvær," *Aftenposten* 31.01.2006.

slett ikke kan møte på en eller annen form for mental halvvei. Ytringsfriheten er et slikt område. Det samme er enkeltmenneskets rett til å foreta selvstendige valg i forhold til religion, seksualitet og livsanskuelse. Det er ikke mulig å gjøre alle samfunnsverdier til relative størrelser som kan tilpasses enhver virkelighet. (...).⁷⁵

Graden av resignasjon i dette utdraget stemmer ikke helt med den litt håpefulle tittelen på artikkelen; «*Dialogens fallitt?*». Spørsmålsteget er midlertid forankret i en konklusjon som sier at karikaturstriden har lært oss at konflikten er et uttrykk for uforenelige forskjeller, og at denne lærdommen vil kunne legge til rette for et bedre forhold i fremtiden. Når disse forskjellene angår *enkeltmenneskets rett til å foreta selvstendige valg i forhold til religion, seksualitet og livsanskuelse*, som han sier, er det midlertid vanskelig å se hvor håpet ligger.

Hege Storhaug, informasjonsleder i den politiske tenketanken *Human Rights Service*, tar også utgangspunkt i *bjørnetjenesten*. Med et resonnement som er forankret i Gules poeng, er hun nådeløs i sin kritikk av Støres holdninger, da hun blant annet sier at de «(...) vitner om feighet overfor totalitære krefter, som daglig støtes av norske kvinners frihet, vår toleranse av homofile og respekt for jøder.»⁷⁶

I likhet med Åmås, mener hun altså at norske myndigheters holdninger kan komme til å tjene *totalitære krefter*. Der Åmås ikke gjør noe poeng ut av hvilke totalitære krefter det er snakk om, peker derimot Storhaug på tre grupper som ofte trekkes frem i generiske argumentasjoner om at islam er en undertrykkende religion; kvinner, homofile og jøder.

Om dette representerer et reelt problem, er en annen debatt. Om det er *riktig*, i noen forstand av ordet, å trekke denne problematikken inn i en slik kontekst, er en annen. At man ved å fremheve dette kan gi inntrykk av at denne ytringsfrihetsdebatten er et symptom på en grunnleggende konflikt mellom den vestlige verdens forståelse av menneskerettigheter, og verdensreligionen islam, kan man argumentere for.

3.3 Ytringsfrihetsspørsmålet i lys av den *aktverdige grunn*.

⁷⁵ "Dialogens fallitt?," *Aftenposten Morgen* 04.02.2006.

⁷⁶ Hege Storhaug, "Intellektuell latskap og feighet?," *ibid.* 29.01.2006.

Den aktverdige grunn fokuserer primært på hvorvidt det er hensiktsmessig å trykke karikaturtegningene. Vurderingsgrunnlaget fremstår som todelt, i forholdet mellom *motiv* og *konsekvens*, og tar utgangspunkt i spørsmålet om når man skal ta hensyn til potensielle konsekvenser av å trykke karikaturtegningene.

Som det vil fremkomme av oppgaven, er det mange variasjoner av *aktverdighet* som kommer til uttrykk i ytringsfrihetsdebatten. Likevel er det tilsynelatende en form for fellesnevner:

Det er et misbruk av ytringsfriheten å provosere med det ene mål å skape konflikt.

Et slikt motiv, vil nødvendigvis være i strid med oppfatningen av ytringsfrihetens *funksjon*. Selv om flere kanskje gikk god for et slikt motiv, var det så godt som ingen i ytringsfrihetsdebatten som gav eksplisitt uttrykk for det. Likevel var det mange som talte for å trykke karikaturtegningene. Spørsmålet om *aktverdighet* er midlertid ikke forankret i spørsmålet om det isolert sett er problematisk at man er *bevisst* provokasjonen, men heller hvilket overhengende mål som eventuelt vil *rettferdiggjøre* en bevisst provokasjon. Denne problemstillingen er nødvendigvis overførbar til enhver form for mellommenneskelig relasjon. Kilden til den aktuelle provokasjonen var midlertid to aviser, som påberopte seg prinsipiell og presseetisk rett til å trykke. Ytringsfrihetsspørsmålet i lys av *aktverdighet* ble derfor primært knyttet til norsk presse.

3.3.1 Aktverdighetsspørsmålet i norske aviser

For norske aviser, angikk spørsmålet om *aktverdighet* en vurdering de selv måtte foreta. Både *Aftenposten* og *Dagbladet*, blant flere norske aviser, hadde trykket faksimiler av tegningene for å dekke saken. Dette var midlertid i tidsrommet mellom *Jyllands-Postens* og *Magazinets*, før reaksjonene utviklet seg til å bli *karikaturstriden*. Så godt som ingen norske aviser trykket tegningene etter dette. Uavhengig av hvordan den enkelte redaksjon stilte seg til ytringsfrihetsspørsmålet under karikaturstriden, måtte de likevel kunne forsvare avgjørelsen om ikke å trykke karikaturtegningene fra et presseetisk ståsted. Pressens Faglige Utvalg (PFU) *etiske normer for pressen*, den såkalte Vær Varsom-plakaten, sier følgende om *pressens samfunnsrolle*:

Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn. (...) Pressen skal verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og offentlighetsprinsippet. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene.⁷⁷

Pressen måtte altså i første omgang argumentere for at de ikke lot seg sensurere. Problemstillingen ble derfor forankret i spørsmål om man brøt med tidligere praksis, og vek fra presseetiske prinsipper, ved *ikke* å trykke karikaturtegningene for å dekke saken. Slik er *relevans* er en tredje faktor som kommer til uttrykk i norske avisers stilling til *aktverdighet*, i tillegg til motiv og konsekvens. Daværende generalsekretær i *Norsk Presseforbund*, Per Edgar Kokkvold, sa om grunnlaget for å publisere noe at det burde ha «journalistisk relevans».⁷⁸ Bernt Olufsen i VG kalte det «publisistisk grunn». Kringkastingssjef i NRK, John G. Bernander avventet å vise tegningene fordi de enn så lenge manglet en «god redaksjonell begrunnelse», mens TV2 ville gjøre det om det ble «journalistisk nødvendig».⁷⁹

Meningsinnholdet i avisenes vurderingsgrunnlag under karikaturstriden, gir inntrykk av konsensus om at det er presseetisk forsvarlig å trykke karikaturtegningene. Eller, for å si det på en annen måte; man ville kunne trykke tegningene, uten at det i seg selv er et åpenbart brudd på hverken presseetiske normer, eller *den aktverdige grunn*. Det samme gjaldt om man lot være. Likevel bærer ytringsfrihetsdebatten gjennomgående preg av sterke meninger vedrørende *aktverdighet*. Majoriteten av disse er midlertid ikke forankret i generelle betraktninger om ytringsfrihetsspørsmålet i lys av motiv og konsekvens; det er Selbeks *aktverdighet* som blir viet fokus.

3.3.2 Dagbladet og Den aktverdige grunn i lys av Selbekk

Aftenposten gjør aldri noe poeng ut av at de selv tidligere hadde trykket faksimiler av Muhammed-karikaturene. Sammenlignet med enkelte andre aviser, vier de lite plass til Selbekk, foruten et par *indirekte referanser*. Selv om det er *Dagbladet* som er først ute med å avsløre UD's talepunkter, preger ikke dette deres ytringsfrihetsdebatt i særlig grad. Fokuset er primært ytringsfrihetsspørsmålet i lys av *den aktverdige grunn*.

10.01.2006, dagen da *Magazinet* trykker Muhammed-karikaturene, erkjenner

⁷⁷ <http://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/> [Lesedato:05.01.2016].

⁷⁸ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, 231.

⁷⁹ Jonas Brække Hanne Mauno, Reidar Spigseth, "Vil ikke helle bensin på bålet," *Dagsavisen* 07.02.2006.

Dagbladet i en kort artikkel at de selv gjenga flere av tegningene på sine nettsider, i forbindelse med en sak som dreide seg om *Jyllands-Posten*.⁸⁰ De tar i den sammenheng ikke stilling til hvorvidt det var rett eller galt. Det tar over to uker før *Dagbladet* tar stilling til temaet på lederplass. De erkjenner at de selv, og *Aftenposten*, trykket tegningene på et tidligere tidspunkt, men understreker samtidig at det kun var «(...) faksimiler av tegningene som illustrasjon til artikler om den voldsomme debatten i Danmark.». De erklærer at «den kristne avisa *Magazinet* publiserte tegningene som en provokasjon i ytringsfrihetens navn, ledsaget av avisas etablerte syn på en gryende sivilisasjonskrig mellom den islamske og kristen verden.». Selbekk har aldri oppgitt dette motivet, men sa derimot at han ønsket å sette fokus på at «(...) ytringsfriheten er under press fra islam i vår del av verden.». Videre kritiserer de *Jyllands-Postens* bakgrunn, som de mener ikke tok utgangspunkt i noen konkret sak, og forklarer:

*En ytring kan ikke bedømmes uavhengig av ytringens verdi, og sammenhengen den framsettes i. Vi forsvarer Jyllands-Postens rett til å provosere, men innholdet i selve provokasjonen finner vi tankeløs. (...) Jyllands-Postens prosjekt var bare provokasjon.*⁸¹

Flemming Rose begrunnet publiseringen med at han ønsket å sette fokus på utviklingen av en pågående selvsensur i den offentlige debatten, der man i stadig større grad unngikk å provosere fram konfrontasjoner mellom islam og de sekulære vestlige samfunn med rot i kristendommen. Ganske likt meningsinnhold som i Selbekks motiv, med andre ord. *Dagbladet* nevner ingen av disse motivet i løpet av artikkelen. Det ville ha vært rart om de ikke var klar over det. Altså blir det naturlig å anta at de bevisst unngår det. Enten mener de det er et ugyldig eller irrelevant motiv, eller så tror de rett og slett ikke på noen av dem. Uansett, er det påfallende at de ikke nevner det i noen av tilfellene. Videre i lederartikkelen gir de uttrykk for at begge parter bærer skyld, men understreker samtidig at voldelige protester, slik man ser i *Midtøsten*, heller ikke er greit. Konklusjoner er midlertid klar:

*Men vi vil samtidig ikke være med på et forsvar av ytringsfriheten som stopper ved selve retten til å ytre seg. Et slikt forsvar er også en form for fundamentalisme som, i likhet med religiøs fundamentalisme, truer det liberale og demokratiske byggverket ytringsfriheten er en del av.*⁸²

⁸⁰ Mina Hauge Nærland, "Trykker omstridte Muhammed-tegninger," *Dagbladet* 10.01.2006.

⁸¹ Leder, "Ytringsfrihet og demokrati," *ibid.* 31.01.2006.

⁸² *Ibid.*

Når *Dagbladet* tidligere i lederartikkelen har understreket at de *ikke er med på* Rose og Selbekks motiv, blir det naturlig å anta at de anser dem for å tilhøre *ytringsfrihetsfundamentalismen de ikke er med på*. Når de ikke tar stilling til de to redaktørenes uttalte motiv, er det midlertid sine egne, spesifiserte, spekulasjoner de *ikke er med på*. Derfor blir det ikke klart hva de faktisk kritiserer, eller hvordan de forholder seg til *aktverdighet* forøvrig.

3.3.3 Det holder ikke å ha rett

I forbindelse med angrepet på ambassadene i Syria, går nok en leder i trykken. De erklærer at «dansk kulturkamp er forvandlet til internasjonal krise», og at det nå er på tide å «gå bortenfor tegningene og bakenfor enetallene om religion og ytringsfrihet» og håndtere den internasjonale konflikten for «hva den er: politikk og et utløp for gammel mistro og motstridende virkeligheter.». *Dagbladet* nyvunne forståelse av konflikten forklares på følgende måte:

*Tegningene i Jyllands-Posten startet snøballen, men farligere enn selv tegningene var den danske statsministerens nei til å drøfte reaksjonene med muslimske ambassadører i fjor høst. Anders Fogh Rasmussen mente han ikke hadde noe med hva ei avis trykket. Det hadde han rett i, men i en kamp mellom ulike virkelighetsopplevelser holder det ikke å ha rett. For millioner av muslimer bekreftet den danske statsministeren Vestens arroganse. Derfor nevnes fortsatt Fogh Rasmussens første nei i samme åndedrag som tegningene under de pågående demonstrasjonene i Midtøsten.*⁸³

Fogh Rasmussen hadde altså rett, men det holder ikke i en kamp mellom ulike virkelighetsopplevelser. Spørsmålet er om problemet er at han sa nei, eller at man *reagerte* på at han sa nei. Den problemstillingen bærer en del likhetstrekk med pressens *aktverdighet*, og ytringsfrihetsspørsmålet for øvrig; er problemet handlingen, eller reaksjonen? *Dagbladet* gir for øvrig ikke noe svar. *Millioner av muslimers* oppfatning av *Vestens arroganse* problematiseres heller ikke. *Dagbladet* nevner et knippe hendelser og uttalelser den siste tiden, som indikerer at de ser karikaturstriden som et symptom på noe større enn karikaturtegningene. Avslutningsvis forklarer de at det nå handler om å lytte framfor å insistere, og konkluderer med at «Alternativet til dialog i en internasjonal konflikt er krig.».

⁸³ "Dialog og opplysning," *Dagbladet* 05.02.2006.

Av de tre avisene, er det *Dagbladets* redaksjon som uttrykker seg minst i ytringsfrihetsdebatten. Stillingen til ytringsfrihetsspørsmålet er utydelig, men kan kanskje oppsummeres på følgende måte: Millioner av muslimer lot seg provosere av to redaktørers mangel på *aktverdighet*, og da den danske statsminister, med rette, ikke ville blande seg inn, eskalerte konflikten til et punkt hvor internasjonal krig er en reell mulighet. Dette resonnementet er konstruert og spekulativt. Hensikten er midlertid å tydeliggjøre *Dagbladets* tvetydighet, heller enn å gi en reell oppsummering av deres standpunkt. I likhet med *Aftenpostens* tidligere omtalte leder, og mange andre i ytringsfrihetsdebatten, er *Dagbladets* løsningsforslag *dialog*. Dette er et kjernepunkt i ytringsfrihetsdebatten for øvrig, og ligger veldig nær fellesnevneren av ytringsfrihetens *funksjon*. Når *Dagbladets* løsningsforslag er dialog, blir det naturlig å anta at de mener Selbekk og Rose har skyld i at grunnlaget for dialog er vaklende. Deres problematisering av konflikten belyser midlertid en gjennomgående tendens, med hensyn til *aktverdighet*, slik det kommer til uttrykk i ytringsfrihetsdebatten; anklagen er tydeligere enn begrunnelsen.

3.3.4 Aktverdighetens variabler

De som peker på *Magazinet* i ytringsfrihetsdebatten, er gjennomgående enige i at Selbekks uttalte motiv i beste fall er påfallende. Skillet mellom de to hovedvinklingene er midlertid forankret i hvorvidt *motiv* skal være relevant for ytringsfrihetsspørsmålet. Politisk redaktør i *Dagsavisen*, Arne Strand, argumenterer sterkt for at Selbekks mangel på *aktverdighet* er konflikten mest relevante årsak. Han forklarer dette skillet på følgende måte: «Det er forskjell på trykkefrihet og trykkeplikt.»⁸⁴ Frilansskribent og forfatter, Nils-Petter Enstad, sier i *Dagbladet* at «Å bruke ytringsfriheten til å såre andre er muligens ikke straffbart, men det er heller ikke beundringsverdig eller respektabelt.»⁸⁵ En viss Elin Brodin sier om handlingen at «(...) den var uansvarlig, umoralsk og idiotisk.»⁸⁶ Politisk redaktør i *Dagsavisen*, Erik Sagflaat, sier om ytringsfriheten at den må praktiseres med «(...) klokskap, vett og forstand.»⁸⁷ Det er slike formuleringer som gjennomgående forklarer *aktverdighetens* grense. Men det ville ha vært rart om en hovedvinkling i en såpass omfattende og betent debatt, forankret all sin argumentasjon i at det finnes en grense. Særlig når definisjonen av

⁸⁴ Arne Strand, "Bedre enn sitt rykte," *Dagsavisen* 12.02.2006.

⁸⁵ Nils-Petter Enstad, "Ytringsfrihet til å såre," *Dagbladet* 01.02.2006.

⁸⁶ Elin Brodin, "Babelsk forvirring," *ibid.* 09.02.2006.

⁸⁷ Erik Sagflaat, "Ytringsfrihet satt i revers," *Dagsavisen* 12.02.2006.

grenselandet er såpass vagt. Debattens tema er ytringsfrihet. Uansett hvor uansvarlig, dum og idiotisk man måtte mene at handlingen hans var, krever ytringsfrihetsspørsmålet mer enn en formidler. For hvem skal Selbekk vise *aktverdighet* overfor? Med dette oppstår det kanskje mest krevende definisjonsspørsmålet med hensyn til *aktverdighet*, og ytringsfrihetsdebatten for øvrig; definisjonsspørsmålet «vi» og «de».

3.3.5 Vi og de; et sensitivt definisjonsspørsmål

Kulturredaktør Per Anders Madsen representerer tilsynelatende et unntak i *Aftenpostens* redaksjon i ytringsfrihetsdebatten. Det trekkes frem at de selv er «en kristen avis med et kristent budskap», og at de må «finne seg i at dette blir oppfattet og tolket som den politiske handlingen det (...) er», når de først «går på barrikadene for ytringsfriheten ved å trykke allerede omstridte karikaturtegninger av Muhammed». ⁸⁸

Med henvisninger til uttalelser fra «den danske Midtøsten-forskeren Jakob Feldt», forankrer Madsen sin kritikk av *Magazinets* motiv, i påstander om at «de» føler seg forfulgt av *Vesten*. «Vi» er altså *Vesten*. I definisjonen av «de», blir midlertid *to* dimensjoner trukket frem. På den ene siden trekker han frem at «(...) Muhammed-tegningene er blitt en del av et storpolitisk spill om forholdet mellom *Vesten* og den arabiske verden generelt (...)». *De*, i denne sammenheng, er lederskikkelser som, av forskjellige grunner, kan tjene på å nøre opp under forestillingen om at karikaturstriden er uttrykk for en større konflikt. *Bjørnetjenestens* forståelse av ytringsfrihetsspørsmålet, er at ytringsfrihetens *funksjon* skal forebygge den totalitaristiske tendensen disse individene representerer. Slik sett er argumentasjonen så langt i tråd med *bjørnetjenestens* oppfatning av *de*. Madsen trekker midlertid frem en annen dimensjon: «Folk som går rundt med en permanent opplevelse av å være tråkket på, av å være ydmyket (...) vil også være i konstant jakt etter tegn og bevis på at denne opplevelsen er berettiget.» Her er *de* tilsynelatende *folket* i den arabiske verden, hvis reaksjoner på Muhammed-karikaturene er forankret i en generell opplevelse av å være *tråkket på* og *ydmyket*. Det er denne dimensjonen av *de* som i dette tilfellet utgjør skillelinjen mellom *bjørnetjenesten* og *den aktverdige grunn*. Skillet går midlertid ikke i spørsmålet om gruppen er reell, men hvorvidt den delen av *de* er tjent med at *vi* utviser hensyn. Når ingen av hovedvinklingene promoterer *hensynsløshet*, går skillet, i dette tilfellet, i definisjonsspørsmålet «hensyn».

⁸⁸ Per Anders Madsen, "Ikke bare ytringsfrihet," *Aftenposten Morgen* 02.02.2006.

Madsens argumentasjon tar utgangspunkt i forståelsen om at en provokasjon mot *de* vil skape ytterligere konflikt. Det er ikke dermed sagt at *aktverdighet* dreier seg om at ytringsfrihet skal vike for enhver konflikt. Madsen ser ut til å være av den oppfatning at karikaturstriden ikke har nådd et konfliktnivå som tilsier at ytringsfriheten er truet. I området *vi* holder til, *Vesten*, har det vært få voldelige reaksjoner. Ytringsfriheten, slik *vi* forstår og praktiserer den, er altså ikke under noen direkte trussel. I «den arabiske verden generelt», derimot, utløser karikaturtegningene sterke, og til tider voldelige, reaksjoner. Derfor er det, enn så lenge, hensiktsmessig å finne en annen måte å nyttiggjøre seg ytringsfrihetens *funksjon* på. *Bjørnetjenesten*, på sin side, promoterer ikke hensynsløshet, men argumenterer for at den beste måten å vise hensyn på, er å insistere på ytringsfrihetens *mål*; å motvirke religiøst betinget totalitarisme. Eller, i hvert fall ikke *beklage*, som myndighetene har gjort. Hvis ikke, risikerer man å svekke ytringsfriheten i de samfunn som trenger det mest.

3.3.6 Ytringsfrihetsspørsmålets tre dimensjoner

I ytringsfrihetsdebatten var det tilsynelatende tre forhold som utgjøre vurderingsgrunnlaget for *den aktverdige grunn; det, vi og de*.

Det er det overhengende målet; i dette tilfellet å styrke, eller *ikke* svekke, en gitt forståelse av ytringsfriheten.

Som nevnt tidligere, var tilsynelatende premisset for ytringsfrihetsdebatten at *ytringsfrihet* er et prinsipp som ikke kan, og nødvendigvis ikke *skal*, defineres. Derfor blir det hensiktsmessig å ta utgangspunkt i påstanden om at *ytringsfrihetens funksjon som et konfliktforebyggende prinsipp*, utgjorde en reell fellesnevner for argumentasjonene i ytringsfrihetsdebatten. I lys av dette, er det naturlig at konfliktnivået under karikaturstriden gav grobunn for tvil om det å trykke karikaturtegningene var en hensiktsmessig måte å nyttiggjøre ytringsfrihetens *funksjon*. På den annen side, lar *de* seg provosere på et grunnlag som *vi* langt på vei har luket ut som premiss for *det*, nemlig blasfemi. I tillegg vil det å bøye seg *fordi* det var et høyt konfliktnivå, kunne gi signaler om at vold løser uoverensstemmelser om forståelsen av *det*.

Vi er gruppen man selv representerer; *de* som trosser vissheten om at en handling vil provosere, fordi målet om å forsvare *det* henger høyere. Noen eksempler som kommer til

uttrykk i den offentlige debatten, foruten begrepet *vi*, er *Vesten, mennesker i den vestlige verden, vi som er vokst opp under kristendommens åk* (Syphilia Morgenstjerne, Religionskrig, Dagbladet, 12.02.2006)

Vi defineres ut ifra gruppen som har en felles forståelse og praksis av *det*. Argumentasjonene for hva *det* er i ytringsfrihetsdebatten, vitner midlertid om et uavklart definisjonsspørsmål. Derfor ble *vi* tilsvarende komplisert å definere i utgangspunktet. Utover dette, er det også en tendens i ytringsfrihetsdebatten at man ønsker å unngå, så langt det lar seg gjøre, å definere *vi* og *de*. Det kan være flere grunner til dette, men det er en faktor som kommer særlig tydelig til uttrykk; man ønsker å unngå å nøre opp under oppfatningen av at karikaturstriden er et symptom på en sivilisasjonskrig. Argumentasjoner forankret i *bjørnetjenesten*, ser primært karikaturstriden som en konflikt mellom prinsipper. Problematiseringen av ytringsfrihetsspørsmålet blir derfor hovedsakelig *teoretisk*. Argumentasjoner forankret i spørsmålet om *aktverdighet*, derimot, tar utgangspunkt i forholdet mellom handling og oppfatning; *motiv* og *konsekvens*. Slik problematiserer de hovedsakelig ytringsfrihetsspørsmålet fra et *praktisk* perspektiv. Vurderingsgrunnlaget forutsetter derfor en definert *formidler* og *mottaker*. Definisjonsspørsmålet *vi* og *de* må derfor nødvendigvis handle om ett, eller flere, *individer*. Jo tydeligere disse blir definert, desto tydeligere blir konflikten. Under karikaturstriden, visste man naturlig nok ikke hvordan konflikten ville utvikle seg. Likevel er det nok trygt å anta at den fremstod som uforutsigbar, og at mange så for seg at den ville kunne eskalere til katastrofale proporsjoner. Mange årsaker ville i så fall kunne være utløsende. Det er likevel naturlig å anta at å definere *vi* og *de*, som eksempelvis «den vestlige verden» og «islam», ville kunne bidra til å skape grobunn for et økt konfliktnivå. Like naturlig blir det å anta at man i samtiden var av den samme oppfatningen. I lys av dette, kan man argumentere for at *vi* og *de* ikke bare var et vanskelig, men også et sensitivt, definisjonsspørsmål.

De er gruppen som blir provosert; de som har en annen forståelse av ytringsfriheten, og lar seg provosere av at *vi* *bevisst* utfordrer denne forståelsen. Noen eksempler, foruten begrepet *de, er muslimene, religiøse følelser på vegne av profeten Muhammed*, (Hanne Mauno, Muhammed-bråk var ren politikk, Dagsavisen, 29.03.2006), *den arabiske verden generelt, og muslimske miljøer*. (Leder, *Mediene har ikke trykkeplikt*, Dagsavisen, 03.02.2006)

Den mest grunnleggende fellesnevneren i de tre ytringsfrihetsdebattene, er verdens muslimske befolkning. Det vil ikke si at *vi* er av den oppfatning at all verdens muslimer vil la seg

provosere av at karikaturene blir trykket, men at et ukjent antall *vil*. I alle tre ytringsfrihetsdebattene, særlig under karikaturstriden og i kjølvannet av *Hebdo*-attentatet, er det få forklaringsmodeller som fremstiller islam som problemet. Karikaturtegnene, isolert sett, forstås gjennomgående som det mest grunnleggende provokasjonsmomentet. Tilsvarende provokasjoner er midlertid blitt ytret i vestlige medier tidligere, så dette alene forklarer ikke karikaturstridens omfang. Enkelte spekulerer derfor i at *de* ser en relativt legitim symbolikk i at det er nettopp *vi* som står bak. I tillegg til det grunnleggende provokasjonsmomentet, forstås dette som en forsterkende, eller utløsende, faktor. Det er altså forklaringene på reaksjonsgrunnlaget utover det teologiske, som kompliserer definisjonsspørsmålet *vi* og *de*. «Midtøsten-ekspert», Hilde Henriksen Waage, sa til *Dagsavisen* at reaksjonene man så i Midtøsten (...) handlet om politisk raseri over det de oppfatter som vestlig undertrykkelse, og ikke så mye om krenkede, religiøse følelser på vegne av profeten Muhammed.» (Hanne Mauno, Muhammed-bråk var ren politikk, *Dagsavisen*, 29.03.2006). Hennes kunnskap om temaet strekker seg nok ganske langt utenfor majoriteten av meningsytrerne for øvrig, men det er mange argumentasjoner som peker på det samme. En gjennomgående tendens er likevel at det politiske aspektet ikke har innvirkning på reaksjonsgrunnlagets legitimitet; snarere tvert imot.

Samtidig vet man, som under Rushdie-saken, at *de* har flere blant seg som *ønsker* å se en konflikt; de av *de* som utnytter provokasjonen, med den hensikt å skape konflikt, og slik utgjør en direkte trussel mot ytringsfrihetens *funksjon*. *Aktverdighet* forutsetter at motivet er i tråd med ytringsfrihetens *funksjon*. *Vi* kan ha et motiv for å trykke karikaturtegnene som ikke er forenelig med prinsippet om *aktverdighet*. Flere blant *de* kan midlertid utnytte det teologiske reaksjonsgrunnlaget, og skape en kunstig stor *konsekvens*. Slik nører de, i andre omgang, opp under konflikten på en måte som ikke er forenelig med prinsippet om *aktverdighet*. Altså kan *den aktverdige grunn* gå begge veier.

I lys av ytringsfrihetsdebattene i de tre sakene, er forholdet mellom de tre dimensjonene unektelig en relevant faktor i analysen av ytringsfrihetsspørsmålet; særlig i sammenheng med de som tar utgangspunkt i *den aktverdige grunn*. Som med *målet* og *metoden*, vil ikke redegjørelsen for de tre dimensjonene, *vi*, *de* og *det*, nødvendigvis samsvare med alle argumentasjonene som kommer til uttrykk i ytringsfrihetsdebatten. Uavhengig av dette, illustreres to poeng.

For det første, belyser det karikaturstridens kompleksitet. Konflikten i seg selv var kaotisk nok. Når forholdet mellom *ytringsfrihet* og *tro* i utgangspunktet fremstår som uavklart og sammensatt, er det duket for en ytringsfrihetsdebatt preget av et mangfold varierte argumentasjoner.

Det andre er at jo lenger man går i å definere en eller flere av de tre dimensjonene, jo lenger går man nødvendigvis også i å spekulere i et *skyldspørsmål*.

Denne tendensen kom særlig til uttrykk i *Dagsavisens* tilnærming til *den aktverdige grunn*.

3.3.7 Dagsavisen, norske myndigheter og *den aktverdige grunn*

Dagsavisen ser gjennomgående ytringsfrihetsspørsmålet i lys av misforholdet mellom deres forståelse av Selbekks motiver, og den *aktverdige grunn*. Måten de omtaler dette misforholdet på, gir inntrykk av at det er snakk om tydelige, nærmest selvsagte, dimensjoner. Av de mange som peker på Selbekks motiv i ytringsfrihetsdebatten, er det vanskelig å finne *noen* som omtaler problemstillingen med den grad av selvfølgelighet og detaljkunnskap som *Dagsavisens* redaksjon gjennomgående gjør. Det blir midlertid aldri helt klart hva *aktverdig grunn* egentlig innebærer, selv om Selbekks *egentlige* motiv blir definert i detalj.

3.3.8 Dagsavisens legger grunnlaget for det *egentlige* motiv.

Fire dager etter *Magazinets* publisering av Muhammed-karikaturene, publiserer *Dagsavisen* et intervju med redaktør Selbekk. Man kan ane at intervjuer, Hanne Mauno, allerede har tatt et klart standpunkt, når introduksjonen sier: «Magazinets kristne sjefsredaktør Vebjørn K. Selbekk er gjerne med på å krenke Muhammed. Gud og Jesus, derimot, må få være i fred.».⁸⁹ Om denne konklusjonen tok utgangspunkt i intervjuets innhold, ville man kanskje kunne forvente at Selbekk på et eller annet tidspunkt gir uttrykk for at han ikke ville ha tålt kritikk rettet mot sin egen trosretning. Slik sett ville det være enkelt å argumentere for at Selbekk er dobbeltmoralisk og uærlig i å hevde at han trykket karikaturene for å slå et slag for ytringsfriheten. Derfor er det ikke godt å si hvor denne konklusjonen er forankret, når Selbekk sier følgende om seg selv, og sine trossfeller, i løpet av intervjuet:

Hver eneste dag kan man se at kristne symboler blir latterliggjort og karikert. Vi liker det ikke, men vi tåler det. Vi kommer ikke med voldstrusler av den grunn. (...) For oss er det dypt

⁸⁹ Mauno, "Gøy å være ridder,."

*krenkende og provoserende. Men vi må bare finne oss i det, fordi det er ytringsfrihet i vår del av verden.*⁹⁰

Det er vanskelig å finne noen som helst indikasjon på at han mener at Gud og Jesus, i motsetning til Muhammed og islam, må få være i fred. Om *Dagsavisen* mener at han er uærlig, sier de det aldri direkte; de antyder det. Denne tendensen preger intervjuet i sin helhet, når Mauno for eksempel åpner med å stille et spørsmål med utgangspunkt i en karakteristikk: «Du er jo ellers kjent som en ytterliggående kristenfundamentalist. Men nå er du plutselig blitt en slags ytringsfrihetens hvite ridder?». Selbekk biter ikke på den sarkastiske undertonen, bevisst eller ikke, og svarer at «Det kan jo være greit å bytte roller en gang imellom! Ellers fremstilles jeg jo ofte som en mørkemann, så det er jo gøy å kunne føle seg litt som en ridder iblant også.». Tittelen på artikkelen, *Gøy å være ridder*, er hentet fra dette svaret. Selbekk godtar altså delvis *Dagsavisens* virkelighetsfjerne tittel, «ytringsfrihetens hvite ridder», men toner det ned til at han synes det er gøy å kunne føle seg som en ridder. Som han gjør det klart i løpet av intervjuet, begrunner han trykkingen av karikaturtegningene med at han ønsket å sette fokus på at «(...) ytringsfriheten er under press fra islam i vår del av verden.». Når Selbekk sier at det er gøy å kunne føle seg som en ridder, er begrepene «gøy» og «ridder», for ham, knyttet opp mot dette motivet.

I hele den avgrensede perioden er det vanskelig å finne noen som helst indikasjon på at *Dagsavisen* kritiserer Selbekks uttalte motiv. Det er mangelen på *aktverdig grunn* alene som problematiseres. Derfor blir det naturlig å anta at deres stilling til ytringsfrihetsspørsmålet under karikaturstriden ikke er forankret i oppfatningen om at Selbekks uttalte motiv er ugyldig, men at det rett og slett ikke er sant.

Når Selbekk knytter begrepet *ridder* opp mot sin uttalte begrunnelse, vil en videre bruk av begrepet nødvendigvis innebære at meningsinnholdet i begrepet legger premisset for resten av intervjuet. Kanskje er det derfor Mauno lar *ridder* ligge. Hun holder derimot fast ved Selbekks bruk av ordet *gøy*; å krenke noen fordi det er *gøy*, er sannsynligvis ikke i tråd med ytringsfrihetens *funksjon*. Mauno spør: «Synes du det er gøy å tråkke på andres tro?». Spørsmålet tar utgangspunkt i at Selbekk har «tråkket på» verdens muslimske befolkning. Om deres begrunnelse for dette synet er at det aldri vil kunne være *aktverdig* å *bevisst* provosere, vil det si at *Dagsavisen* mener at *ingen* vil kunne trykke tegningene med *aktverdig grunn*. Denne logikken samsvarer ikke med *Dagsavisens* holdninger til ytringsfrihetsspørsmålet

⁹⁰ Ibid.

forøvrig, hvilket kommer særlig tydelig til uttrykk når de selv sier i en leder 03.02.2006 at «Hadde muslimske miljøer forsøkt å true oss fra å offentliggjøre karikaturene, ville vi ha svart med å offentliggjøre.».⁹¹ Tilsynelatende er de altså av den oppfatning at å provosere med overlegg *kan* rettferdiggjøres.

En *bevisst* provokasjon er en negativt betont handling, og isolert sett samsvarer det dårlig med ytringsfrihetens *funksjon*. Et sentralt spørsmål i ytringsfrihetsdebatten var jo hvorvidt man stod overfor et *nødvendig onde*; om målet helliget middelet. Derfor var det på ingen måte gitt at å «trække på», hadde noe annet meningsinnhold enn eksempelvis «bevisst provokasjon». I lys av *Dagsavisens* fremstilling av Selbekk for øvrig, kan man midlertid argumentere for at det er deres forståelse av Selbekks *egentlige* motiv som ligger til grunne for formuleringen «tråkket på andres tro».

Det er ikke godt å si hvorvidt Selbekk var klar over at premisset for intervjuet var at han ikke ble trodd, og hvilken innvirkning det i så fall hadde hatt på hans tolkning av meningsinnholdet i spørsmålene. Når han svarer at «Nei, jeg synes ikke det er gøy i det hele tatt.», aksepterer han uansett *Dagsavisens* premiss for påstanden om at han har tråkket på andres tro. Det kunne ha vært interessant å vite hva Mauno hadde sagt om Selbekk ba henne utdype hva hun la i formuleringene, men det gjør han altså ikke. Slik får Mauno stille oppfølgingsspørsmålet «Hvorfor gjør du det da?», og gjennomføre intervjuet i samme stil, uten at Selbekk tilsynelatende er klar over hvordan han blir fremstilt.

I et portrettintervju 04.02.2006 stiller Selbekk igjen til intervju. Nok en gang er det Mauno som er artikkelforfatter, og i introduksjonen beskrives Selbekk på følgende måte:

*(...) en litt røslig mann i slutten av 30-årene, med en pussig djevellue-frisyre der hvert hårstrå ligger stramt på geledd. Og hadde han vært fra Bergen og ikke fra Meråker i tjukkeste Trøndelag, så ville man sagt at han hadde et litt lurt, tjuagutt-aktig drag over ansiktet.*⁹²

Foruten spørsmål om Selbekks liv og bakgrunn, vil *Dagsavisen* i dette portrettintervjuet primært snakke om én ting; at Selbekk med trykningen av karikaturene, med overlegg, «(...) har utsatt verdens muslimer for en uhørt provokasjon», til tross for at han selv «(...) før

⁹¹ Leder, "Mediene har ikke trykkeplikt," *Dagsavisen* 03.02.2006.

⁹² Hanne Mauno, "En redaktør for Muhammed," *Dagsavisen* 04.02.2006.

brukte det meste av sin våkne tid til å forsvare Israel, kristendommen og blasfemi-paragrafen.».

3.3.9 Motivet

Maunos antydninger har hengt i luften noen uker, når *Dagsavisens* Mode Steinkjer tar fatt i saken. Han trekker i den sammenheng frem *Jyllands-Posten*, hvis motiv tilsynelatende er mer i tråd med *Dagsavisens* forståelse av *aktverdighet*; de trykket bildene for å belyse en problemstilling, og har i tillegg beklaget i ettertid. Med Selbekk, derimot, er det «annerledes»; han hadde sett «tre måneder med dansk brannslukking i Midtøsten», og «utnyttet den frie ytring, forkledd som en demokratisk plikt». Han trykket bildene «på trass», og Steinkjer spør retorisk: «For hva skulle en liten norsk avis drevet på et vekkelseskristent grunnlag trykke disse tegningene for, om ikke for bevisst å drive fram de samme reaksjonene som i Danmark.»⁹³ Svaret på dette konkretiseres på lederplass, to dager senere:

*En redaksjon bør ha en aktverdig grunn til å trykke. Det smale kristne bladet Magazinet hadde det ikke etter vårt mening. Hensikten var å provosere muslimske miljøer her i landet slik at disse ble satt i et dårlig lys.*⁹⁴

Dagsavisens oppfatning av Selbekks tilkortkommenhet med hensyn til den *aktverdige grunn*, har tilsynelatende to dimensjoner.

Den første er at Selbekks begrunnelse for handlingen samsvarer dårlig med flere aspekter ved hans egen bakgrunn. Et aspekt som kommer særlig tydelig til uttrykk, er at han selv tidligere talt for viktigheten av juridisk vern mot blasfemi.

Det er vanskelig å argumentere mot denne påstanden. En hendelse som kan fungere som eksempel, er da Stortinget skulle behandle Stortingsmeldingen om ytringsfrihet våren 2004, og Ytringsfrihetskommisjonen hadde foreslått å fjerne blasfemiparagrafen. I den sammenheng skrev Selbekk, den gang redaktør i kristenavisa *Dagen*, et forsvar for vern av blasfemiparagrafen. Han siterer Kjell Magne Bondevik, som på et tidligere tidspunkt skal ha sagt at «Paragrafen er viktig for å verne om respekten for menneskers tro og religionsutøvelse (...)», og konkluderer med at «bedre kan det nesten ikke sies.»⁹⁵ Selv om *Dagsavisen* har rett i at Selbekk tidligere hadde gått i forsvar av blasfemiparagrafen, blir det ikke helt tydelig i

⁹³ Mode Steinkjer, "Ytringsfrihet med vett," *ibid.* 01.02.2006.

⁹⁴ Leder, "Mediene har ikke trykkeplikt."

⁹⁵ Vebjørn Selbekk, "Blasfemiparagrafen," *Dagen* 19.01.2004.

hvilken forstand dette går på akkord med *den aktverdige grunn*; fratår Selbekks tidligere holdninger ham retten til å forandre mening, eller er det noe annet som ligger til grunne?

3.3.10 Dobbeltmoralismens tre dimensjoner

Dagsavisen er ikke alene om å gjøre et poeng ut av Selbekks fortid i forbindelse med aktverdighetsspørsmålet. De er midlertid alene om å investere spalteplass i den grad de gjør for å underbygge sine antydninger og spekulasjoner.

Når man gjør et poeng ut av Selbekks tidligere holdninger, blir det naturlig å anta at argumentasjonen er forankret i en forståelse om at *dobbeltmoral* er uforenelig med *aktverdighet*. I den sammenheng kan det være hensiktsmessig å peke på tre dimensjoner av begrepet *dobbeltmoral*:

Den første er at man gir uttrykk for å støtte en bestemt verdi, samtidig som man handler på en måte som man selv mener er uforenelig med denne verdien. Da er individet klar over at det er dissonans mellom ord og handling.

Dagsavisen mener at Selbekk motiv var å provosere, men han er konsekvent i å si at dette ikke var hensikten. Om Selbekks motiv sees i lys av denne formen for dobbeltmoralisme, må *Dagsavisen* nødvendigvis mene at han lyver.

Den andre er at man støtter en verdi, men forandrer mening. Da er det dissonans i forholdet mellom ord og handling i fortid, og i nåtid. Å si at et slikt skifte i seg selv er dobbeltmoralsk, er nødvendigvis det samme som å si at man ikke kan forandre mening.

Det er naturlig å anta at *Dagsavisen* ikke mener at å skifte mening i seg selv er dobbeltmoralsk. Derfor må de i så fall argumentere for at Selbekks bakgrunn tilsier at han ikke kan ha et oppriktig engasjement for «den frie ytring», som han nå gir uttrykk for. Kanskje er det derfor de gjør et poeng ut av at Selbekk er en «ytterliggående kristenfundamentalist», som drev sin avis på «et vekkelseskristent grunnlag».

Den tredje er at man støtter en verdi, og selv mener at han man handler i tråd med denne verdien, men at en andrepert ikke er enig. Da er det dissonans mellom to eller flere parter oppfatning av forholdet mellom verdien, ord og handling.

Selbekks uttalte motiv for å trykke karikaturtegnningene var at han ønsket å sette fokus på at «(...) ytringsfriheten er under press fra islam i vår del av verden.», mens *Dagsavisen* konstaterer at motivet egentlig var «å provosere muslimske miljøer her i landet slik at disse ble satt i et dårlig lys». Når de ikke problematiserer at Selbekk trykket karikaturtegnningene for

å sette fokus på at ytringsfriheten er under press fra islam, blir det naturlig å anta at dette motivet ikke går på akkord med den *aktverdige grunn*.

Slik sett er det en form for kombinasjon av dobbeltmoralismens tre dimensjoner som tilsynelatende utgjør premisset for *Dagsavisens* oppfatning av misforholdet mellom Selbekks motiv og den *aktverdige grunn*; han lyver om det egentlige motivet (den første), hvilket hans bakgrunn er bevis på (den andre), og gjemmer seg bak ytringsfriheten (den tredje).

3.3.11 Stoltenberg og *Dagsavisen*

Under karikaturstriden er det en til tider påfallende overensstemmelse mellom Stoltenberg og Støre, og *Dagsavisen*, i deres holdninger til ytringsfrihetsspørsmålet. Tydeligst blir dette når Jens Stoltenberg i «sin faste månedlige spalte», skriver en form for redegjørelse for sitt og regjeringens syn på ytringsfrihetsspørsmålet. Han trekker i den sammenheng frem *Dagsavisens* leder fra dagen før, som han mener uttrykker «sakens kjerne»:

*«Ytringsfrihet er også frihet til å la være å trykke. Det er forskjell på trykkefrihet og trykkeplikt.» Ytringsfriheten kan svi, og noen ganger skal den svi, men det bør være en «aktverdig grunn», som Dagsavisen skriver, for å angripe andre så det svir.*⁹⁶

Når Stoltenberg mener at *Dagsavisen* uttrykker sakens kjerne, kan det være interessant å se om han er enig i deres premiss for misforholdet mellom Selbekks *egentlige* motiv, og den *aktverdige grunn*.

Videre i spalten, sier han at det er «paradoksalt» at det var nettopp *Magazinet* som trykket karikaturene, da de i 2004 selv uttrykte glede over at Carl I. Hagen støttet blasfemiparagrafen i straffeloven. Han siterer Selbekk på at «FrPs standpunkt er et positivt signal om at det ikke skal være fritt frem for å trække på andre menneskers tro og overbevisning i dette landet.» I lys av dette, konkluderer Stoltenberg med at det er «(...) viktig at vi ikke har en standard overfor kristne, og en annen overfor andre religioner, slik Magazinet har opptrådt.»

Som med *Dagsavisen*, er Stoltenbergs vinkling todelt. I første omgang er Selbekks handling dobbeltmoralisk, eller «paradoksalt», når han selv har angrepet blasfemi mot egen religion

⁹⁶ Jens Stoltenberg, "Ytringsfrihet og toleranse," *Dagsavisen* 04.02.2006.

tidligere. I *Dagsavisens* definisjon av Selbekks trossamfunn, var han ikke representativ for den mer generiske kategorien «kristne», som Stoltenberg toner det ned til. Der *Dagsavisen* tilsynelatende gjør et poeng ut av Selbekks *kristenfundamentalisme* for å underbygge argumentet om at hans skifte av verdier er usannsynlig, bruker Stoltenberg en annen vinkling: «Jeg er glad for at politikere fra Kristelig Folkeparti og fremtredende representanter fra de kirkelige miljøer har tilkjennegitt helt andre standpunkter preget av krav til respekt og ønske om dialog.»⁹⁷ Det er ikke godt å si hvorfor Stoltenberg gjør et poeng ut av hva «fremtredende representanter fra de kirkelige miljøer» sier om saken. Det er midlertid vanskelig å se noen annen grunn enn at hensikten er å vise at selv Selbekks egne trosfeller, «kristne», ikke støtter ham. Rent prinsipielt, er det vanskelig å se hvordan deres oppfatning er relevant i spørsmålet om Selbekks *aktverdighet*. Med hensyn til meningsinnholdet, blir det heller aldri klart hvilket standpunkt de distanserer seg fra; det eneste som fremkommer er at de, i motsetning til Selbekk, dyrker respekt og et ønske om dialog. Videre viser det seg at det ikke bare er «kristne» som tar avstand fra det udefinerte «standpunkt», når han erklærer at «(...) store deler av det norske samfunnet samler seg bak et prinsipielt syn om respekt for hverandres religiøse overbevisninger.».

Stoltenberg gjør det tydelig at både kirkelige miljøer og store deler av det norske samfunnet er enig med ham selv i et standpunkt. Det blir midlertid aldri konkretisert hva dette standpunktet er, bare hva det *ikke* er; respekt for hverandres religiøse overbevisninger og ønske om dialog. Hadde han sagt rett ut at Selbekk lyver, og eller på noen annen måte misbrukt ytringsfriheten, ville standpunktet vært tydelig. Han begrenser seg midlertid til å berømme *Dagsavisens* omtale av *aktverdighet*, og påpeke et *paradoksalt* aspekt ved Selbekks fortid, uten å konkretisere i hvilken forstand Selbekk har vist manglende *aktverdighet*. Når meningsinnholdet i Selbekks uttalte motiv langt på vei samsvarer med motivet til 150 andre aviser som har publisert tegningene i perioden, er en slik konkretisering ganske relevant. Det er tilsynelatende flere i ytringsfrihetsdebatten som finner Stoltenbergs formuleringer noe utydelige. I forbindelse med angrepet på ambassadene, uttaler han og Støre seg på en måte som skal høste særlig mye kritikk i ytringsfrihetsdebatten.

⁹⁷ Ibid.

3.3.12 Stoltenberg om ambassadene

To dager etter angrepet på den norske ambassade i Damaskus, publiserer *VG* et intervju med Jens Stoltenberg. På spørsmål om *Magazinet* har bidratt til at ambassaden ble påtent, sier han blant annet: «Det er i hvert fall det demonstrantene bruker som begrunnelse. De demonstrerer mot karikaturtegnene av Muhammed som ble gjengitt i *Magazinet*.». Når *VG* spør om han selv mener at Selbekk har noe av skylden for angrepet, sier han: «Jeg kommer ikke til å bruke den type ord. Men jeg registrerer at de som demonstrerer reagerte på de tegningene (...)».⁹⁸ Hvorfor han ikke kommer til å bruke ord av typen «skyld», og hvilken type ord han *ville* ha brukt, sier han ingenting om. Han gjør det midlertid klart at ingen av partene er uten skyld, og forklarer problemstillingen på følgende måte: «Det som er farlig i denne typen situasjoner, er at ytterliggående folk bruker en gal handling til å rettferdiggjøre en annen gal handling.». *VG*s reporter er tilsynelatende ikke helt fornøyd med svarene Stoltenberg gir, og spør om ikke det er en fare for at norske medier vil kunne trykke bilder som oppfattes som like provoserende igjen. Stoltenberg svarer at han er «(...) veldig enig med de redaktørene som har sagt at ytringsfriheten er en rett, men ikke en plikt.», samtidig som han understreker at ytringsfriheten også handler om «(...) retten til å ytre ting regjeringer ikke liker.».

Så langt har Stoltenberg antydnet at det var Selbekks handlinger som førte til at et knippe syriske demonstranter angrep en norsk og en dansk ambassade, og at han representerer den ene av to kategorier «ytterliggående folk». Videre er handlingen «gal», og noe «regjeringen ikke liker». I likhet med kronikken i *Dagsavisen* to dager tidligere, presiserer han midlertid ikke *hva* som er galt med Selbekks handling; er det Selbekks *uttalte* motiv, eller et annet, *antatt* motiv? Kanskje er det det samme spørsmålet *VG*s reporter tar utgangspunkt i, når han formulerer seg på følgende vis: «Du sier at ytringsfriheten er en rett, men ikke en plikt. Er det ikke den retten Selbekk har benyttet seg av?». Svaret er følgende:

*- Jo, det er derfor vi sier at vi kan ikke nekte norske redaktører å trykke noe som han vil trykke. Men vi kan vise til at nesten alle andre norske redaktører har valgt å ikke trykke bildet, fordi de har vurdert det slik at det er å støte andre menneskers religion, det er å vise ringeakt for andre mennesker. Men jeg understreker at dette er redaktørenes ansvar.*⁹⁹

⁹⁸ Marianne Johansen, "Gir *Magazinet*-sjef deler av skylden," *VG* 06.02.2006.

⁹⁹ *Ibid.*

Det er vanskelig å se hvordan Stoltenberg svarer på spørsmålet. Igjen peker han på hva andre har sagt, denne gangen «nesten alle andre norske redaktører», uten å konkretisere Selbekks motiv ikke er *aktverdig*. Selv om spørsmålet sier «du», svarer han «vi». VGs reporter gir opp, og avslutter intervjuet med følgende apropos: «Statsministeren finner det også riktig å minne om at vi har en blasfemiparagraf i straffeloven.».

Stoltenberg var ikke alene om å høste kritikk for sine formuleringer. Fire dager før angrepet på ambassadene, møtte Støre representanter fra Islamsk Råd. I den anledning sa han følgende om konflikten: «Vi tar avstand fra all bruk av vold, det gjør også de ledende religiøse lederne. I en situasjon som dette er det ofte de ekstreme gruppene på begge sider som får dominere overskriftene (...)».¹⁰⁰ I et intervju med fire dager senere, sier han følgende om situasjonen: «Ekstremistene på hver side i konflikten har fått sette agendaen her. Det brede flertallet, både i Norge og andre land, ønsker dialog (...)».¹⁰¹ I likhet med Stoltenberg og *Dagsavisen*, antyder han langt på vei at Selbekk er å regne som skyldig for konflikten. Han sier indirekte at Selbekk er en *ekstremist*, og peker på «de andre» for å underbygge sitt argument. I likhet med Stoltenberg og *Dagsavisen*, blir det ikke tydelig i hvilken forstand Selbekk har handlet på en måte som går på akkord med Støres, og «de andres», oppfatning av å «ønske dialog». Ytringsfrihetsspørsmålet er, for deres vedkommende, så langt forankret i antydninger og spekulasjoner.

3.3.13 Dagsavisen og det bevisste hån

I en leder publisert 06.02.2006, uttaler *Dagsavisen* seg om sammenhengen mellom Selbekks motiv og demonstrantenes reaksjonsgrunnlag. Også denne gangen er argumentasjonen i tråd med Stoltenberg og Støres holdninger:

*Tegningene av profeten Muhammed ble laget for å provosere. Det har lyktes til overmål. Det var ingen grunn til å trykke disse tegningene ut over å vise at vi tør og at vi kan. Det er ingen aktverdig grunn. Raseriet skyldes ikke at Muhammed er tegnet, det har skjedd utallige ganger uten at noen har reagert. Raseriet skyldes det bevisste hån som ligger til grunn for at disse tegningene ble laget.*¹⁰²

¹⁰⁰ Hege Løvdal Gulseth Mina Hauge Nærland, "Støre møter Islamsk råd," *Dagbladet*, 02.02.2006.

¹⁰¹ Oliver Orskaug Hege Løvdal Gulseth, " Gir ikke opp fredsarbeidet i Midtøsten," *Dagbladet* 06.02.2006.

¹⁰² Leder, "Brennende ambassader," *Dagsavisen* 06.02.2006.

Det er vanskelig å være uenig i at det er merkelig at det var kun *Magazinet* og *Jyllands-Posten* som skulle bli utpekt som de store sydebukkene under karikaturstriden. Det er imidlertid en sterk påstand å si at man kan knytte *Dagsavisens* argument om misforholdet mellom personen Selbekk og den *aktverdige grunn* direkte opp mot reaksjonene, og videre si at angrepet på ambassadene er grunnet en viten om dette *bevisste* hån.

3.3.14 Det bevisste hån og den aktverdige grunn

På dette tidspunktet kan det være hensiktsmessig å reflekterer litt over hva *Dagsavisen*, Stoltenberg og Støre, egentlig legger i påstanden om at hånet er *bevisst*, og hvordan dette henger sammen med deres forståelse av *den aktverdige grunn*. Det er nødvendigvis tre alternativer.

Det første alternativet er at man ikke er klar over at en handling vil kunne oppfattes som et hån; om hånet ikke var *bevisst*, kan det heller ikke ha vært motivet.

Med utgangspunkt i *Dagsavisens* premiss for *den aktverdige grunn*, vil det i så tilfelle bli feil å spekulere i *motiv*. *Ignoranse, uoppmerksomhet, hodeløshet*; kanskje. *Aktverdighet*; nei. Dette definisjonsspørsmålet var demonstrantene tilsynelatende enige i, da Muhammed er blitt tegnet *utallige ganger uten at noen har reagert*.

Det andre alternativet er at man på forhånd vet at noe vil kunne oppfattes som et hån, men at et overhengende mål rettferdiggjør dette.

Dette punktet er på mange måter skillelinjen mellom de to hovedvinklingene, og slik sett ytringsfrihetsdebattens mest grunnleggende problemstilling. Selbekks motiv, slik han selv forklarer det, faller inn under dette alternativet. For *Dagsavisen*, Stoltenberg og Støre, er ikke problemet at motivet ikke er gyldig; problemet er at han ikke blir *trodd*. Når ingen av dem tar tak i det uttalte motivet, tar de heller aldri stilling til ytringsfrihetsdebattens problemstilling. Hvordan demonstrantene i Syria forholder seg til dette alternativet, fremkommer heller ikke av *Dagsavisens* artikkel.

Det tredje alternativet er at motivet for å håne er å skape konflikt.

Det er tilsynelatende dette Selbekk har gjort seg skyldig i. Med mindre formidleren av et provokativt budskap erkjenner at dette faktisk var motivet, vil påstanden om noe annet kun være en påstand. *Dagsavisen* og Stoltenberg har gitt grundige redegjørelser for, eller

antydninger til, hvordan de «vet» dette. Spørsmålet er hvordan syriske demonstranter kan ha vært så sikre på at Selbekks hån var *bevisst*, når han hele tiden bedyret at det ikke var tilfellet; det er vanskelig å se hvordan de kan ha kjent til *Dagsavisen* og Stoltenbergs detaljerte viten om Selbekks person og historie, som videre forklarer det skjulte motiv. Kanskje hadde demonstrantene fått vite at en norsk avis, og to norske regjeringsmedlemmer, påstod hardnakket at det var tilfellet.

3.3.15 En *bevisst* demonstrasjon

I artikkelen om det bevisste hån, er det ytterligere to aspekter ved resonnementet som skurrer. Det første er at *Dagsavisen* sier at *vi* står bak det bevisste hån. I første omgang er det et unntak i *Dagsavisens* ytringsfrihetsdebatt at Selbekk ikke lenger er den ensomme syndebukken. Videre har ikke *Dagsavisen* problematisert *aktverdighet*, uten å ta utgangspunkt i Selbekk, i særlig grad. Derfor blir det vanskelig å se hvem *vi* er, i deres øyne, og hva som nå er forholdet mellom *det bevisst hån* og *den aktverdige grunn*.

Det andre er at *Dagsavisen* i samme artikkel sier at «(...) reaksjonene mot de danske avistegningene er for sterke og sammenfallende til at dette bare kan være snakk om spontane raseriutbrudd. Her er sterke krefter i sving som ønsker avstand og kulturkamp. Den store utfordringen blir å hindre at de lykkes.». Redaksjonen aner altså at demonstrasjonene ikke nødvendigvis kan forklares med et *bevisst hån*. Kanskje er det derfor *den aktverdige grunn* plutselig sees ut ifra den brede enheten *vi*; om de la all skyld på Selbekk, også denne gangen, og det skulle vise seg at demonstrasjonene var arrangert, ville det nødvendigvis kunne lage en ripe i lakken til *Dagsavisens* argumentasjon om *aktverdighet*. Kun *Dagsavisen* vet.

3.3.16 Det er lov å bruke hodet

To dager senere skriver utenriksredaktør, Erik Sagflaat, at angrepet på ambassadene var iscenesatt av syriske myndigheter. Han trekker også inn Iran, som han mener har et behov for et forsterket bilde av en ytre fiende som samlings sak for et hardt prøvet folk, samt Libanon, der «Demonstrasjonene var velorganisert, demonstrantene fraktet inn med busser og biler.».¹⁰³ I sin kommentar, der de voldelige reaksjonen i Midtøsten forklares som et symptom

¹⁰³ Erik Sagflaat, "Brikker i et politisk spill " *Dagsavisen* 08.02.2006.

på maktpolitisk spill, erkjenner han avslutningsvis at *Jyllands-Posten* og *Magazinet* ikke kan klandres for det som skjer. De har imidlertid, ifølge Sagflaat, «(...) gjort seg til nyttige redskaper for ekstreme krefter (...)» som ønsker å skape avstand og konflikt mellom folkegrupper, samt «(...) regimer som ønsker å styrke seg selv og ivaretar sine interesser gjennom å spille på fremmedhat og motsetninger i Vesten.».

Sagflaat avslutter likevel med å minne om at «(...) det er (...) lov å bruke hodet.».

3.3.17 Poenget

12.02.2006 beklager Selbekk offentlig. *Dagsavisens* Arne Strand setter et slags punktum i deres ytringsfrihetsdebatt, når han erklærer at Selbekk endelig har *tatt poenget* om at det var feil av ham å trykke tegningene.¹⁰⁴ *Poenget*, i bestemt form, er tilsynelatende ikke hans eget, ei heller *Dagsavisens*; det ligger der ute, som en innlysende, universell sannhet, og Selbekk har endelig tatt det. Strand definerer likevel dette *poenget*, i to korte setninger. Den første er at ytringsfriheten «(...) ikke (gir) lisens til å provosere til kamp mellom kulturer og religioner». Altså foreligger det en lisens. Den andre er at «Det er forskjell på trykkefrihet og trykkeplikt.». *Poenget* kan altså tolkes slik at den nevnte *lisens* innfris når premisset for den *aktverdige grunn* er slik at *trykkefrihet* skifter status til *trykkeplikt*. Spørsmålet som da oppstår, er: Når vil den *aktverdige grunn* innfri minstekravet for lisensen *til å provosere til kamp mellom kulturer og religioner*?

Dagsavisens egen konkretisering av dette skillet på lederplass, ni dager tidligere, gir kanskje svaret:

*Hadde muslimske miljøer forsøkt å true oss fra å offentliggjøre karikaturene, ville vi ha svart med å offentliggjøre.*¹⁰⁵

Dette er et konkret eksempel på når forholdet mellom intensjon og relevans trumfer konsekvens; når den *aktverdige grunn* er slik at *trykkefrihet* blir *trykkeplikt*. Er da *poenget* Strand sikter til, at *lisens til å provosere til kamp mellom kulturer og religioner*, innfris når *muslimske miljøer* forsøker å true fra deg retten til å fullbyrde provokasjonen? Hva er i så fall definisjonen av *å true*, og hva er et *muslimsk miljø*? Gir det faktum at Selbekk ble truet på livet i etterkant av trykkingen ham den samme *lisensen*, hvis han kan påvise at truslene kom

¹⁰⁴ Arne Strand, "Bedre enn sitt rykte," ibid. 12.02.2006.

¹⁰⁵ Leder, "Mediene har ikke trykkeplikt."

fra *muslimske miljøer*? Vil den i så fall ha tilbakevirkende kraft på den første publikasjonen, eller gjelder den kun for fremtidige provokasjoner?

Det er viktig å understreke at dette ikke demonstrerer svakheter ved argumentasjoner forankret i oppfatningen om en *aktverdig grunn*, snarere tvert imot; det tydeliggjør heller hvordan ytringsfrihetsprinsippets relative natur legger grunnlaget for en kompleks ytringsfrihetsdebatt. Om det ikke hadde vært legitimt å spekulere i ytringsfrihetens grenser uten å trekke konkrete linjer, ville ytringsfrihetsdebatten i ytterste konsekvens bestått av en samling hypotetiske situasjoner.

Når *Dagsavisen* beveger seg fritt mellom det spesifikke og det relative i sin definisjon av *den aktverdige grunn*, fremstiller helheten som en selvfølgelighet, som videre utgjør grunnlaget for grove anklager mot et enkeltindivid, forankret i indirekte påstander om løgn, er det imidlertid hensiktsmessig å se ekstra nærmere på om dette representerer en grunnleggende tendens i prinsippet om *aktverdig grunn*.

3.3.18 Selbekk som premiss for den aktverdige grunn.

Selbekk sa at motivet var forankret i et ønske om å sette fokus på at «(...) ytringsfriheten er under press fra islam i vår del av verden.». Under karikaturstriden formulerte han denne problemstillingen på flere måter, men er likevel gjennomgående konsistent i meningsinnholdet. Selbekks uttalte motiv reflekterer en reell problemstilling i alle de tre ytringsfrihetsdebattene, og kritikk av det ville nødvendigvis være kritikk av en hovedlinje i ytringsfrihetsdebatten.

Dagsavisens tolkning av *aktverdighet* tok midlertid ikke tak i Selbekks *uttalte* motiv, men spekulerte heller i et *skjult* motiv. Forholdet mellom *vi*, *de* og *det*, ble med andre ord definert ut ifra spekulasjoner; *vi* var Selbekk, *de* var verdens muslimske befolkning, og *det* var et ønske om å provosere for å skape konflikt.

Flere argumentasjoner i ytringsfrihetsdebatten peker på et misforhold mellom personen Selbekk, og motivet han påberoper seg. Det er likevel påfallende hvordan *Dagsavisen* knytter ytringsfrihetsspørsmålet uløselig til oppfatning av Selbekks *skjulte* motiv og den *aktverdige grunn*. Særlig så, når myndighetene tar utgangspunkt i den samme vinklingen, og statsminister Jens Stoltenberg på et tidspunkt siterer *Dagsavisen* på et formulering, hentet fra en kontekst som i praksis gir Selbekk all skyld for konflikten.

At *den aktverdige grunn* er en legitim vinkling i ytringsfrihetsspørsmålet, er vanskelig

å avvise kategorisk. At *Dagsavisen*, Stoltenberg og Støre demonstrerte *aktverdighet* i sin søken etter å påvise Selbekks mangel på *aktverdighet*, er kanskje lettere å argumentere for.

3.3.19 Bjørnetjenesten og Ytringsfrihetskommisjonen

Om Ytringsfrihetskommisjonens argumentasjon for å fjerne blasfemiparagrafen kan sies å ha noen ekvivalent i ytringsfrihetsdebatten, er det definitivt *bjørnetjenesten*. Dette kan etterprøves med utgangspunkt i Gules tre stadier.

De to første stadiene angår ytringsfriheten på et teoretisk plan. Det første stadiet, argumenterer for at ytringsfriheten er forankret i et ideal om å fremme toleranse, fremfor krav om respekt. Ytringsfrihetens *funksjon* er, slik sett, å bryte ned kravet om respekt til et minste felles multiplum. Ytringsfrihetskommisjonen argumenterer for at «et flerkulturelt samfunn med tegn til nyreligiøs oppblomstring» setter vår *toleranseevne* på prøve. Ut ifra dette kan man tolke at også Ytringsfrihetskommisjonen mener at ytringsfrihetens *funksjon*, grunnleggende sett, er å fremme toleranse. Dette argumentet er nødvendigvis overførbart til enhver ytringsfrihetsdebatt.

Det andre stadiet, argumenterer for at ytringsfriheten ikke vil få nyttiggjort sin *funksjon*, om kravet om respekt skal være forankret i den enkeltes tro. Det er altfor mange variabler som oppstår, og ytringsfriheten vil være mer restriktiv enn frigjørende. Ytringsfrihetskommisjonen sier at det er «behov for en mer omfattende og opplyst religionskritikk». De problematiserer blasfemiparagrafen og paragraf 135a ved å argumentere for at de legger til rette for «påstått blasfemi». Bruken av ordet «påstått» forteller om en forståelse av at trosoppfatning er individuelt, og umulig å forutse eller etterprøve. Dette argumentet er overførbart til enhver ytringsfrihetsdebatt forankret i spørsmål om tro.

Så langt, er det nok trygt å fastslå at Gule, og *bjørnetjenesten* for øvrig, har et syn på forholdet mellom ytringsfrihet og tro som er i tråd med, og kanskje til og med tar utgangspunkt i, Ytringsfrihetskommisjonens slutninger. For eksempel sier kommisjonen om ytringsfrihet at: «Skyves ytringsfriheten til side, endres samfunnsformen fundamentalt i retning av totalitarisme.»¹⁰⁶ Det er ikke dermed sagt at meningsytterne som tar utgangspunkt i

¹⁰⁶ Vigdis Moe Skarstein Francis Sejersted, Jon Bing, Thor Bjarne Bore, Tove Bull, Diis Bøhn, Kristin Høgdaahl, Nazneen Khan, Ole Henrik Magga, Helge Rønning, Gunnar Skirbekk, Eivind Smith, Hans Stenberg-Nilsen, Ellen Stensrud, Kjeld Vibe, Maria Fugleavaag Warsinski, Ørnulf Røhnebak, Mona Aarhus, ""Ytringsfrihed bør

den aktverdige grunn under karikaturstriden, eller de som argumenterer for blasfemiparagrafens relevans og nytteverdi i norsk lov, *ikke* er enige i dette. Gapet mellom teori og praksis er potensielt sett enormt, særlig med et normativt prinsipp som ytringsfriheten..

Det er altså primært det tredje stadiet, metoden for å sette ytringsfrihetens *funksjon* i praksis, som utgjør det tydeligste skillet mellom de to hovedvinklingene. I innstillingen til stortingets kontroll og konstitusjonskomite, understreker de at det ikke er «noen menneskerett å krenke eller håne andres religiøse følelser». Det er viktig for disse medlemmer å påpeke at enkeltpersoners religiøse tro kan være forbundet med dype følelser og være avgjørende for identitet og egenverd. Slik sett, kan man kanskje argumenterer for at aktverdigheten i størst grad speiler argumentasjonene som kom til uttrykk gjennom Regjeringen og Stortingsflertallets avvisning av forslaget om å fjerne blasfemiparagrafen.

Likevel er det en betydelig forskjell mellom å argumentere for at man skal vise hensyn i en stormende konflikt, og å lovfeste dette hensynet i norsk straffelov. Videre er *aktverdighet* et prinsipp som i sitt meningsinnhold uttrykker lovnad til *bjørnetjenesten* som innfris når en grense krysses. Og det var nettopp dette som skjedde med attentatet på de franske satiremagasinet *Charlie Hebdo*.

finde Sted" - Forslag til ny Grunnlov §100," i *NOU 1999: 27*, red. Justis - og beredskapsdepartementet (regjeringen.no: Regjeringen, 22.09.1999).

4 Hebdo-attentatet

4.1 Ytringsfriheten siden sist

Etter karikaturstriden, vinteren 2006, leverte Carl I. Hagen og Siv Jensen et privat lovforslag om opphevelse av blasfemiparagrafen. Et par år tidligere hadde Hagen gått i forsvar for den samme paragrafen, og Austenå mener han fryktet «en revitalisering av blasfemiparagrafen etter krav fra muslimske miljøer». ¹⁰⁷ Uavhengig av Hagens motiver måtte være, utløste forslaget nok en politisk dragkamp om blasfemiparagrafens videre eksistens, og «trosbekjennelse» som element i straffeloven. Resultatet kom i form av en pressemelding fra Justisdepartementet, 19.12.2008, under tittelen *Bedre vern mot hatefulle ytringer*. Der fremkommer det at Regjeringen vil foreslå å utvide paragrafen om hatefulle ytringer, som etter en innstilling i 2007 het paragraf 185. Forslaget var ment å skulle ivareta behovet for et «strafferettslig vern mot kvalifiserte angrep på trossetninger og livssyn». Videre i pressemeldingen utdypes både bakgrunnen for forslaget, samt definisjon av straffegrunnlag:

Et straffansvar som verner ulike religioner og den enkeltes religiøse følelser kan avverge alvorlige konflikter i samfunnet. Mange kan oppleve slike angrep krenkende. Angrep på trossetningene i religioner som ikke har mange tilhengere i Norge, kan lettere enn før oppleves som et angrep på en minoritetsgruppe med særskilt behov for vern. (...) For at blasfemiske ytringer skal kunne straffes, må det forutsette at ytringene er forhånende eller på annen måte sterkt krenkende, fjernt fra ethvert saklig meningsinnhold og uten å inngå i de prosessene som ytringsfriheten legger til rette for; sannhetssøking, demokrati og individets frie meningsdannelse. ¹⁰⁸

I Juni 2005, etter massivt press fra mange hold, ble midlertid blasfemiparagrafen bestemt fjernet. Selv om det ikke skjedde før etter Hebdo-attentatet, var den tydeligste koblingen mellom stat og religion fjernet.

¹⁰⁷ Austenå, *Arven etter Sataniske vers*, 282.

¹⁰⁸ "Bedre vern mot hatefulle ytringer," i *Pressemelding, Nr: 155 - 2008*, red. (Regjeringen Stoltenberg II: Justis- og politidepartementet, 19.12.2008).

4.1.1 Status for ytringsfriheten i Norge

Den tidligere nevnte rapporten *Status for ytringsfriheten i Norge*, ble ferdigstilt i 2014. I beskrivelsen av prosjektet, peker de på at det er «gjennomgått store samfunnsendringer som berører vilkårene for ytringsfriheten de siste årene». Målet var derfor å lage en helhetlig vurdering av ytringsfrihetens status i Norge. Fokuset fordeles på fire hovedpunkter; digitalisering og endret medievirkelighet, overvåkning og kontroll, managerialisme, og globalisering og flerkultur. Sistnevnte begrunnes med at «vi (har) fått et mer komplekst, flerkulturelt, flerreligiøst, individualisert og globalt samfunn. Det kulturelle mangfoldet og informasjonsflyten som går på tvers av landegrenser har medført en tilspisset debatt om ytringsfrihetens grenser og innhold og om diskriminering av minoriteter i det offentlige rom.¹⁰⁹Målet med undersøkelsen var «å forstå hva dette betyr vil vi undersøke hvordan ulike deler av befolkningen opplever vilkårene for å øve religionskritikk.». Ytringsfrihetskommisjonens rapport tok utgangspunkt i en grunnlov som hadde stått relativt uforandret i mange år, og belyste grunnleggende og relativt etterprøvbare linjer i utviklingen av ytringsfriheten i Norge. Den dreide seg om ytringsfrihet knyttet opp mot et felles lovverk som angikk alle, og opptok mange. *Status for ytringsfriheten i Norge* er en samling artikler, med hver sin forfatter, og hvert sitt selvvalgte fokusområde. Derfor er det begrenset i hvilken grad innholdet er relevant for denne analysen. Det er midlertid et par aspekter som kan være verdt å merke seg.

I konklusjonen fremkommer det at man kan «skjelne mellom to sentrale normative posisjoner med hensyn til hvorvidt ytringsfriheten bør begrenses, særlig for å unngå hatefulle ytringer.».

Den liberale posisjonen, «argumenterer for at ytringsfriheten ikke skal begrenses i noen særlig grad, på tross av hatefulle ytringer».¹¹⁰ Prinsippene som kommer til uttrykk i denne posisjonen, er langt på vei i tråd med Ytringsfrihetskommisjonens argumentasjoner. Grunnleggende sett, dreier det seg om å legge til rette for at alle synspunkter kommer frem. Slik kan man prøve sine egne meninger, veie dem opp mot andre, og avdekke eventuelle uønskede holdninger.

Den andre posisjonen– «balance of harms»- «oppfatter ytringsfriheten som verdifull og som et prinsipp som har krav på beskyttelse, men den godtar noen begrensninger i tilfeller der kostnadene for samfunnet (eller for individer eller grupper) oppfattes som større enn

¹⁰⁹ "Status for ytringsfriheten i Norge - Om prosjektet."

¹¹⁰ Terje Rasmussen og Kari Steen-Johnsen (red.) Bernard Enjolras, " Status for ytringsfrihet i Norge: Våre konklusjoner,," i *Status for ytringsfriheten i Norge: Hovedrapport fra prosjektet*, red. Kari Steen-Johnsen og Terje Rasmussen Bernard Enjolras (http://www.frittord.no/images/uploads/files/Ytringsfrihet_Hovedrapport_DIG.pdf Institutt for samfunnsforskning, 2014).

kostnadene som følger av ytringsfrihetens begrensning.»¹¹¹ Her trekkes begreper som «verdighet» frem, og man argumenterer for visse juridiske restriksjoner med hensyn til hatefulle ytringer.

Det fremkommer også et annet interessant aspekt, når rapporten understreker en potensiell metodologisk svakhet, i at premisset for ytringsfriheten har forandret seg drastisk den siste tiden. Forståelse av det offentlige rom er nemlig ikke nødvendigvis det samme som før. Rapporten peker på mediernes fremstilling av den digitale offentligheten «hvor personlige angrep og trakassering, krenking av individer og grupper på grunn av etnisitet, religion og kjønn er fremstilt som vanlige og problematiske.»¹¹² Altså var ikke nødvendigvis rapportens premiss for ytringsfrihetsspørsmålet i tråd med menneskene som deltok i undersøkelsen. For rapportens egen del, vil det derfor være vanskelig å si om rapporten tok høyde for at «den medierte oppfattelsen av at mange i den digitale offentligheten utsettes for nedsettende ytringer (vil kunne) øke befolkningens tilbøyelighet til å beskytte disse individene og gruppene, på bekostning av ytringsfrihet som prinsipp.»

Med hensyn til denne analysen, er det interessant at internett har forandret premisset for både ytringsfriheten, og den offentlige debatten. Den digitale offentligheten preger da også ytringsfrihetsdebatten i kjølvannet av Hebdo-attentatet. Rune Berglund Steen, Ervin Kohn og Shoaib Sultan, sier i en kronikk at internett har skapt en arena for anonymiserte hatytringer.¹¹³ De kaller foraene der slike ytringer kommer til uttrykk for *grenseland*, i at det er her individer kommer sammen og stimulerer, forsterker og bekrefter sine ekstremistiske tilbøyeligheter. Altså både skapes og krysses grensene i disse foraene. Reportasjeleder i *Dagsavisen*, Åsne Gullikstad, peker på at pressefolk risikerer å fungere som soldater for høyreekstreme krefter som, via kommentarfeltene på internett, «angriper muslimer og krever at alle aviser trykker tegningene».¹¹⁴

Et siste aspekt kommer til uttrykk i en artikkel om rapporten i *Aftenposten*, 02.09.2014. Redaktør i prosjektet, Kari Steen-Johnsen, sier om rapporten at den viser at ytringsfriheten taper til fordel for verdier som trygghet fra terror, vern mot rasisme, trakassering og vern av religion.¹¹⁵ Hun bemerker også at undersøkelsen viser at folk er mer innstilt på å beskytte muslimer enn kristnes tro. Mannen som preget karikaturstridens ytringsfrihetsdebatt på vegne av *Aftenposten*, Knut Olav Åmås, er på dette tidspunktet direktør i Fritt Ord. Han er tilsynelatende oppgitt over resultatet;

*Mange er tydeligvis villige til å begrense den langt utover lovverkets grenser, og vil helst ikke se og høre for mye av det de ikke liker eller er redd for. Det er sterkt bekymringsfullt i et fritt og åpent samfunn som Norge. Som andre friheter innebærer ytringsfriheten ubehag og farer. Den spenningen må vi lære oss å leve med.*¹¹⁶

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ervin Kohn Rune Berglund Steen, Shoaib Sultan, "Inneklemte mellom ekstremister," *Dagbladet* 09.01.2015.

¹¹⁴ Åsne Gullikstad, "Ytringsfrihet under press," *Dagsavisen* 09.01.2015.

¹¹⁵ Kjersti Nipen, "Nordmenn vil begrense ytringsfriheten," *Aftenposten*, <http://www.aftenposten.no/kultur/Nordmenn-vil-begrense-ytringsfriheten-7689394.html>

¹¹⁶ Ibid.

I løpet av artikkelen fremkommer det dessuten en interessant statistikk. På spørsmål om «Ytringer som håner religion bør være tillatt», svarer 60% at de er «Helt eller delvis uenig», mens 27% svarer at de er «Enig». Det fremkommer ikke hvorfor «delvis uenig» tilfaller «uenig», men tallene er uansett relativt klare; avskaffelsen av blasfemiparagrafen reflekterte ikke nødvendigvis folkeopinionen. Da skulle man kanskje kunne forvente at ytringsfrihetsdebatten i kjølvannet av Hebdo-attentatet var tonet ned noen hakk.

4.2 Attentatet

Den 7. januar 2015 tok to maskerte og bevæpnede menn seg inn i satiremagasinet Charlie Hebdo sine redaksjonslokaler i Paris, og åpnet ild mot tilsynelatende nøye utvalgte ofre. To dager senere fant og drepte fransk politi de to attentatmennene, og den mest omfattende menneskejakt i Frankrikes historie var over. I tillegg til gjerningsmennene selv, hadde tolv personer, nesten alle medlemmer av redaksjonen, mistet livet.¹¹⁷

Charlie Hebdo er et venstreorientert satiremagasin som har harselert med mange av verdens politiske institusjoner, religioner og kulturer, i over seksti år.¹¹⁸ Verdensreligionen islam har av magasinet blitt kritisert på mange måter, deriblant ved å trykke tegninger av profeten Muhammed. Den ene av de to attentatmennene, Cherif Kouachi, lot seg, under flukten fra politiet, intervju av den franske kanalen BFM TV. Han fortalte da at de handlet som de gjorde i kraft av å være «profetens beskyttere», og uttalte at «hvis noen fornærmer profeten så er det ikke noe problem, vi kan drepe dem».¹¹⁹ Han omtalte attentatet som «en hevn», og ga uttrykk for at det dreide seg om mer enn karikaturene isolert sett, blant annet gjennom å påpeke at «Det er dere som dreper kvinner og barn i Syria, Iraq og Afghanistan.» Hvem «dere» og «vi» er i denne sammenhengen er i utgangspunktet ikke godt å si, men den offentlige debatten som oppstod under og etter attentatet, var preget av en oppfatning av at gjerningsmennene var motivert av en form for militant islamisme. Dette bidro til å legge premisset for en internasjonal debatt som strakk seg lenger enn bare fordømmelsen av terrorhandlinger som sådan; attentatet representerte tilsynelatende noe større enn gjerningsmennene, og de sivile menneskelivene som gikk tapt. Den internasjonale fordømmelsen var umiddelbar og omfattende, og kom til uttrykk blant annet gjennom oppmøtet av statsledere fra alle verdenshjørner i et demonstrasjonstog gjennom Paris, og sivile støttemarkeringer i flere storbyer de påfølgende dagene. Det var i det hele tatt noe

¹¹⁷ Orgeret, "Charlie Hebdo".

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ "Paris gunman Cherif Kouachi interviewed before death: `We are not killers` - audio".

spesielt ved denne hendelsen som gjorde behovet for en internasjonal markering bemerkelsesverdig omfattende.

4.2.1 Folkets symbol

De internasjonale støttemarkeringene kom til uttrykk gjennom utallige formuleringer og symboler, men det var spesielt to markeringsuttrykk som dominerte.

Det ene var frasen «Je suis Charlie», som direkte oversatt betyr «Jeg er Charlie». I de støttemarkeringene som samlet folk i gatene verden over, var denne franske frasen å se på tusenvis av plakater og bannere. Også i sosiale medier ble «Je suis Charlie» det dominerende slagordet for de som ønsket å erklære sin støtte til satiremagasinet. At dette utgjorde en form for støtteerklæring hersker det ingen tvil om, men det er et noe tvetydig og subjektivt definisjonsspørsmål hva det vil si å «være Charlie». Tvetydig og subjektivt er nødvendigvis også det andre markeringsuttrykket, som var penner og blyanter.

Man skal naturlig nok være forsiktig med å spekulere i hva et symbol betyr for de som bruker det. Hvem subjektene «jeg» og «Charlie» i «Je suis Charlie» faktisk *er*, og hvem som i så fall *ikke* er Charlie, kan nødvendigvis tolkes på flere måter. I flere medier ble det i kjølvannet av attentatet publisert tekster og illustrasjoner hvor pennen ble fremstilt som et våpen. I hvilken forstand pennen symboliserte et våpen er også en subjektiv sak, men det nok trygt å si at det angikk retten til å ytre seg. Hvem eller hva det var et våpen *mot*, er imidlertid ikke gitt.

Tvetydigheten knyttet til disse symbolske uttrykksformene preget da også den offentlige debatten som oppstod i mediene etter attentatet; det var konsensus om at man hadde å gjøre med en tragedie, men ikke alle var like enige i hva hendelsen representerte og hvordan den skulle tolkes.

4.3 Aktverdigheten som forsvant

Denne problemstillingen preget også den offentlige debatten Når Hebdo-attentatet blir kjent, råder det usikkerhet om skadeomfanget, gjerningsmennesenes identitet, og hvem de eventuelt representerer. Motivet deres blir midlertid tidlig klart: det franske satiremagasinet *Charlie Hebdo* var et mål fordi de hadde trykket karikaturtegninger av profeten Muhammed.

De første dagene etter attentatet, trykker flere norske medier faksimiler av Muhammed-karikaturene. Som under karikaturstriden, gir norske redaktører uttrykk for at

vurderingsgrunnlaget er forankret i deres oppfatning av *aktverdig grunn*. I kjølvannet av Hebdo-attentatet er det midlertid konsensus om at det *denne* gang er greit å trykke karikaturtegningene, uten at det går på akkord med premisset for *aktverdighet*. Likevel er det variasjoner i forklaringene på hvorfor *hensyn* ikke lenger prioriteres.

Dagen etter attentatet, 08.01.2015, publiserer *NRK.no* en samlingsartikkel, der de stiller et utvalg norske redaktører spørsmål om deres reaksjoner, hvorav ett er:

- *Har dere publisert faksimiler av Muhammed-karikaturene etter Hebdo-angrepet, og hvilke vurderinger ble gjort?*

Sjefsredaktør i *Nordlys*, Anders Opdahl, sier at de publiserte tegningene fordi «det er et journalistisk poeng og helt naturlig å vise publikum hva som har fremprovosert terroren.» Sjefsredaktør i *Adresseavisen*, Anders Blix, sier at de foreløpig ikke har publisert tegningene, men at de «vurderer det løpende og ut fra aktuell sammenheng.». Ansvarlig redaktør i *Bergens Tidene*, Gard Steiro, sier at det var en enkel avgjørelse for dem å bestemme at de skulle publisere, og sier om begrunnelsen at «Da det ble bekreftet at angrepet var knyttet til bladets publisistiske virksomhet, synes vi det var naturlig å vise tegningene for leserne våre.». Sjefsredaktør i *Stavanger Aftenblad*, Lars Helle, sier at «Ja, det har vi gjort, på samme måte som vi har hatt faksimiler fra dem tidligere, for eksempel i 2012», og understreker at de «(...) gjorde de helt vanlige nyhetsmessige vurderingene.».¹²⁰

10.01.2015, publiserer *Dagsavisen* en tilsvarende artikkel, der ett av spørsmålene er:

- *Hvordan forholder du som redaktør deg til å publisering av karikaturer av Muhammed? Er det aktuelt for dere å trykke slike karikaturer?*

Administrerende redaktør og ansvarlig redaktør i *VG*, Torry Pedersen, har «rent dokumentarisk publisert flere førstesider fra det franske magasinet for å forklare hva slags type magasin det er, og hva som anses å være bakgrunnen for det fryktelige terroranslaget.». Kringkastingssjef Thor Gjermund Eriksen sier at *NRK* har publisert karikaturene på bakgrunn av en «konkret journalistisk vurdering.». Ansvarlig redaktør i *Klassekampen*, Bjørgulv Braanen, sier det er aktuelt å publisere tegningene «som en del av den løpende nyhetsjournalistikken.» Ansvarlig redaktør og administrerende direktør i *Morgenbladet*, Anna B. Jenssen, sier at de vil trykke noen eksemplere, fordi de mener det er journalistisk relevant,

¹²⁰ Cathrine Einan Gaute Zakariassen, "Norske redaktører endrer ikke holdning etter Charlie Hebdo-angrep," <http://www.nrk.no/kultur/norske-redaktorer-endrer-ikke-holdning-etter-charlie-hebdo-angrep-1.12138495>.

og understreker at det ikke er «(...) et ledd i en politisk kampanje om islam.» Sjefsredaktør og administrerende redaktør i *Dagens Næringsliv*, Amund Djuve, sier at «Det er aktuelt for DN å trykke faksimiler av karikaturer når det er naturlig i en journalistisk sammenheng». ¹²¹

4.3.1 Selbekk og den nye rollen

I perioden umiddelbart etter *Hebdo*-attentatet, blir mye fokus viet karikaturstridens store syndebukker, *Jyllands-Postens* redaktør Fleming Rose og *Magazinets* Vebjørn Selbekk. Deres rolle i ytringsfrihetsdebatten er midlertid en helt annen enn under karikaturstriden.

I *Dagsavisen* går Høyres stortingsrepresentant, Michael Tetzschner ut og erklærer at Rose Flemming, mannen bak *Jyllands-Postens* publisering av karikaturtegningene, «vil være en verdig vinner av Nobels fredspris for 2015». ¹²²

Debattredaktør i *Aftenposten*, Erik Tornes, går offensivt ut og erklærer at Vebjørn Selbekk fortjener Fritt Ords Pris for 2015. ¹²³ I lys av Selbekks rolle i ytringsfrihetsdebatten under karikaturstriden, vil en slik påstand kanskje virke usannsynlig. 31.08.2015, erklærer imidlertid *Fritt Ord* følgende på sin hjemmeside, *frittord.no*: «Fritt Ords Honnør tildeles avisredaktørene Flemming Rose og Vebjørn Selbekk for deres prinsippfaste forsvar for ytringsfriheten gjennom ti år med karikaturstrid.»

I begrunnelsen fremkommer det en lang linje, og et klart standpunkt:

Flemming Rose og Vebjørn Selbekk er blitt selve symbolene på karikaturstriden. Gjennom kontinuerlig og modig deltakelse i offentligheten har de fremmet forståelsen av ytringsfriheten som den mest fundamentale menneskerettighet, og grunnlaget for andre friheter. De har begge betalt en meget høy personlig pris for sin innsats og har fått sitt liv forandret. Der mange andre har sviktet, har Rose og Selbekk utvist stort mot i kampen for liberale prinsipper. ¹²⁴

¹²¹ Espen Løkeland-Stai Mode Steinkjer, "Karikaturstriden," *Dagsavisen* 10.01.2015.

¹²² Michael Tetzschner, "- Flemming Rose bør få fredsprisen," *ibid.*(31.01.2015).

¹²³ Erik Tornes, "Vebjørn Selbekk er Charlie," *Aftenposten* (09.01.2015).

¹²⁴ "PRESSEMELDING: Flemming Rose og Vebjørn Selbekk får Fritt Ords Honnør," red. (*frittord.no*: Fritt Ord, Oslo, 31. august 2015 [Lesedato:06.02.2016]).

Denne honnørprisen ble tildelt utenfor den kronologiske avgrensningen i denne oppgaven, men er likevel definerende for en utbredt tendens i den offentlige debatten; Selbekk hadde rett.

4.3.2 Støre og den nye rollen

I likhet med karikaturstriden, skal Jonas Gahr Støre, denne gang partileder i Arbeiderpartiet, komme til å spille en sentral rolle i ytringsfrihetsdebatten. Under karikaturstriden var Støres rolle primært knyttet til spørsmålet om hva UDs talepunkter representerte som *handling*, og argumentasjoner om at man gjorde befolkningen i totalitære samfunn en *bjørnetjeneste*. De konkrete formuleringene i e-posten, og Støres holdninger forøvrig, ble ikke tillagt like mye vekt. I kjølvannet av Hebdo-attentatet, derimot, blir både formuleringer og meningsinnhold analysert i langt større grad.

Støre erkjenner

I et intervju i *Aftenbladet*, dagen etter Hebdo-attentatet, sier *Civita*-sjef Kristin Clemet at politikernes kommentarer har vært klarere nå enn under karikaturstriden, da Støre den gang hadde en del «uheldige uttalelser». På spørsmål om hvordan han forholder seg til denne uttalelsen, sier Støre: «Jeg kan gi Clemet rett i at samfunnsdebatten har utviklet seg. Vi blir alle klokere med årene. Av den grunn er det ganske selvfølgelig at man ville uttrykt seg på andre måter i dag». ¹²⁵ Hvorvidt uttalelsene hans den gang var uheldige, Uttaler han seg ikke om. Videre sier han følgende om Selbekk og karikaturstriden:

Det ble lagt en urimelig stor belastning på Vebjørn Selbekk og Magazinet. Han fikk voldsomt fokus mot seg. Hvis noe vi sa og gjorde bidro til det, så har jeg beklaget overfor Selbekk før og gjør det gjerne igjen (...). ¹²⁶

Tittelen på artikkelen er *Støre erkjenner at Selbekk ble stående alene*, og det er nok ikke helt urimelig å forvente at Støre vil erkjenne at han burde ha gjort noe annerledes under karikaturstriden. I løpet av intervjuet unnlater han midlertid å presisere *hvem* som la en urimelig stor belastning på Selbekk, og i hvilken forstand det var urimelig. Premisset for *den aktverdige grunn* kom hovedsakelig til uttrykk som en problematisering av forholdet mellom

¹²⁵ Ukjent forfatter, "Støre erkjenner at Selbekk ble stående alene," *Aftenbladet* 08.01.2015.

¹²⁶ Ibid.

Selbekks handling og belastningen som fulgte. Derfor blir det naturlig å anta at Støre, allerede den gang, registrerte at det ble lagt en enorm belastning på Selbekk. Særlig når han selv, og Stoltenberg, langt på vei gav Selbekk skyld på vegne av *vi*. Når han ikke problematiserer belastningen, fremstår meningsinnholdet så langt som en observasjon av et uforklarlig fenomen. Videre beklager Støre *hvis* han, og den uklare enheten *vi*, sa og gjorde noe som bidro til belastningen. Om så var tilfellet, vet han det tilsynelatende ikke selv. Å *erkjenne* innebærer nødvendigvis at man går tilbake på en tidligere oppfatning, i ytterste konsekvens å *innrømme*. Det er vanskelig å se at Støre gjør noen av delene.

Det er ikke godt å si hvorvidt Støre var klar over at måten han uttalte seg på kunne bli oppfattet som upresis eller unnvikende. Uansett bærer yringsfrihetsdebatten preg av at mange er misfornøyde med måten han ordlegger seg på. Det er særlig et intervju i *Dagens Næringsliv* som legger premisset.

Støre i DN

08.01.2015 publiserer *Dagens Næringsliv* et intervju med Støre. Spørsmålene er gjennomgående forankret i hans holdninger og handlemåte under karikaturstriden, og dreier seg primært om hvordan han nå stiller seg til yringsfrihetsspørsmålet.

Intervjuet fungerer som referansepunkt for mange av de som fokuserer på Støre i sin argumentasjon, og det blir slik sett denne yringsfrihetsdebattens svar på UD's talepunkter under karikaturstriden. Tidlig i intervjuet blir han for øvrig spurt om disse, og svarer: «Det var ikke sitater fra meg, men de gikk ut som talepunkter fra UD. La meg si det sånn: Jeg ville formulert de talepunktene annerledes i dag.»¹²⁷ Hvilke formuleringer han sikter til, og hvordan han eventuelt ville ha formulert de annerledes, fremkommer ikke av intervjuet. Om norske mediers trykking av karikaturene i kjølvannet av Hebdo-attentatet sier han videre: «Jeg forstår godt at de trykker karikaturene og at det er et viktig uttrykk for å ta markert avstand mot den totalt uakseptable voldsbruken (...)».

Det kan i det hele tatt virke som om Støre har gått tilbake på holdningene som høstet så mye kritikk under karikaturstriden. I hvilken forstand, blir midlertid ikke helt tydelig. Uttalelsene som skal komme til å utgjøre referansepunktet for kritikken, fremkommer først når intervjuer tilsynelatende forsøker å fremtvinge mer konkrete svar. En formulering som

¹²⁷ Tore Gjerstad Kristian Skard, "Gahr Støre mener han hindret vold," *Dagens Næringsliv* Publisert: 08.01.2015, Oppdatert: 09.01.2015 {Lesedato: 01.02.2016}.

skal komme til å prege ytringsfrihetsdebatten i særlig grad, er Støres svar når Dagens Næringsliv spør «Er det viktig å stå opp for retten å drive blasfemi?»:

– Nei, jeg vil ikke si det er viktig å stå opp for retten til å bedrive blasfemi. Jeg vil si det er riktig å stå opp for retten til ytringsfrihet. Det er hverken et ideal å ytre seg på en måte som krenker, eller at det er et ideal å uttrykke seg på en måte som kan oppfattes som blasfemisk. Det er et ideal å forsvare ytringsfriheten. Den er definert i vårt lovverk, er en bærebjelke i vår kultur og redaktørene har sitt ansvar. Jeg har forståelse for at norske redaktører i hovedsak gjorde som de gjorde i 2006. Og jeg har forståelse for at de i dag, etter en så gruffull handling som vi så i Paris igår velger å si veldig tydelig, her står vi. Det er et tidsbilde fra januar 2015 som står seg.¹²⁸

Resten av intervjuet, som er på to-tre sider, kan gi inntrykk av at intervjuer har en oppfatning om at Støre ikke svarer godt nok på spørsmålene som bli stilt, og at meningsinnholdet i det som blir sagt samsvarer dårlig med det han sa og gjorde under karikaturstriden. Et eksempel er følgende formulering: «Man har altså rett til å publisere karikaturer som er krenkende, men du var en utenriksminister som reiste rundt og hadde forståelse for reaksjonene?». Uten å spekulere for mye i hva man *egentlig* spør om, er det nok trygt å si at det er noe konfronterende over spørsmålet. Formuleringene bærer i det hele tatt likhetstrekk med *Dagsavisens* intervju med Selbekk under karikaturstriden. Om tonen i intervjuet forteller noe om redaksjonens oppfatning av Støre, er det nok trygt å anta at de ikke er helt fornøyd. Politisk redaktør, Kjetil B. Alstadheim, forsterker dette inntrykket, når han i en kommentar dagen etter intervjuet publiseres, sier følgende om Støre:

Han formulerer seg på samme tvetydige vis som da han var utenriksminister i 2006 og det stormet rundt Magazinetts publisering av Muhammed- karikaturene fra Jyllands-Posten. Den gang skapte hans håndtering tvil om hva slags forsvarer han egentlig er av ytringsfriheten. (...) Det samme gjør han med sine uttalelser nå. Støres uttalelser kan tolkes som at han setter hensynet til religiøse følelser over hensynet til frie ytringer. (...) Han ender som en talsmann for at det bør være en unntakssone der ytringsfriheten ikke helt bør praktiseres. (...) Han er ikke Charlie.¹²⁹

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Kjetil B. Alstadheim, "De fornærmedes forsvarer," *ibid.* Publisert: 08.01.2015, Oppdatert: 09.01.2015, 01.02.2016 [Lesedato: 04.02.2016]

Mye kan nok bli sagt om objektiviteten i *Dagens Næringslivs* fremstilling av Støre, men Alstadsheims kritikk tydeliggjør to aspekter ved Støres rolle i ytringsfrihetsdebatten forøvrig:

- Hvordan han ordlegger seg, og hva han *faktisk* sier.
- Forholdet mellom holdningene hans nå, og under karikaturstriden.

Dagens Næringsliv var en av relativt få norske avise som aldri trykket faksimiler av karikaturtegningene. Kanskje er det en indikasjon på at kritikken av Støre primært dreier seg om en forståelse av at han er uredelig, og ikke så mye om hvilken skadevirkning uttalelsene vil kunne ha på ytringsfrihetens *funksjon*. Slik sett vil man kunne argumentere for at problematiseringen av Støres holdninger dreier seg om *motiv*, og er i tråd med premisset for *den aktverdige grunn*, heller enn *bjørnetjenesten*. Det vil i så fall kunne tyde på at enkelte aspekter ved *den aktverdige grunn*, slik det kom til uttrykk under karikaturstriden, er uavhengig av hvilken side av den *bevisste* provokasjonen man står på.

Aftenpostens vakkende start

Noe av det første Aftenposten gjør på lederplass, 08.01.2015, er å trekke inn karikaturstriden.

De gir en grundig analyse av konflikten, og sier om norske redaktørers dilemma: «Skulle de la være å publisere satire knyttet til islam av hensyn til dem som opplevde seg krenket, eller skulle de insistere på at alle religioner, ideologier, maktmiljøer og maktpersoner må tåle å utsettes for satiren i form av ord og strek?». ¹³⁰ På dette premisset fikk vi «(...) en debatt som handlet om hvorvidt ytringsfriheten skal være betinget, styres av graden av krenkelse og i neste omgang omfanget av trusler som følge av den opplevde krenkelsen.»

Journalist Hilde Harbo erklærer at «Ytringsfrihet er blitt viktigere enn frykten for å provosere religiøse grupper.», og understreker at dette er en motsetning til da karikaturstriden brøt ut.¹³¹

Dagen etter informerer Espen Egil Hansen at det ikke var noe særlig vanskelig valg for dem hvorvidt de skulle trykke tegningene. Han understreker midlertid at Aftenposten ikke ønsker å trække på religiøse følelser, men at de samtidig vet at noen vil bli krenket som følge av sin journalistikk også i fremtiden.¹³² Konklusjonen er et ekko fra karikaturstriden: «Vi har

¹³⁰ Leder, "Et voldsomt angrep på ytringsfriheten," *Aftenposten* 08.01.2015.

¹³¹ Hilde Harbo, "Nå frontes ytringsfriheten," *ibid.* 09.01.2015.

¹³² Espen Egil Hansen, "Jeg er Charlie," *Aftenposten Morgen* (10.01.2015).

ytringsfrihet, ikke ytringsplikt.».

På lederplass 12.01.2015, sier *Aftenposten* at det er et tegn på modning at debatten om ytringsfrihet er mindre polarisert enn den var under karikaturstriden. De peker midlertid på en tendens: «Likevel opplever vi fremdeles at enkelte, også etter dramaet i Paris, bruker like mye tid på å snakke om det som ikke bør ytres, som selve ytringsfriheten.» Det er umiddelbart ikke godt å si hva de legger i begrepet «også» i denne sammenheng; har det vært en liknende ytringsfrihetsdebatt i det siste? Nei; eksempelet på det «vi opplever» knyttes til Jonas Gahr Støres uttalelser. Hans «forhistorie»¹³³ under karikaturstriden tilsier at han ikke kan være overrasket over at omgivelsene «reagerer sterkt på at han vektlegger nettopp dette poenget i dagene etter angrepet». Da han var utenriksminister i 2006 «prioriterte han å vise forståelse for de sterke reaksjonene på Muhammed-karikaturene, fremfor å stå frem som en ubøyelig forsvarer av ytringsfriheten.» Likevel er det nok ikke Støre alene de sikter til når de snakker om de som snakker om «det som ikke bør ytres». På dette tidspunktet er det nemlig et aldri så lite skifte som foregår i ytringsfrihetsdebatten, og kanskje er det en litt betenkt redaksjon som konkluderer med at «kampen vi står i, og som vi ikke kan vike unna, er at ytringsfriheten i sin natur er svært vid.»¹³⁴ Uansett hva motivasjonen måtte være, skifter *Aftenposten* fokus etter denne lederen. Karikaturstriden legges død, og det samme er langt på vei tilfellet med spørsmålet om Støres uttalelser og retten til å krenke. En ny samfunnsgruppe slipper til, og tilfører i det hele tatt et nytt perspektiv. Oppgaven vil komme tilbake til dette, men enn så lenge er det verdt å se på de som *ikke* ga slipp på Støre.

4.4 Dagbladet: fra aktverdighet til bjørnetjeneste?

Dagbladet tar en tydelig vending i kjølvannet av Hebdo-attentatet, som skal definere redaksjonens argumentasjoner ut perioden. Hva denne vendingen innebærer er ikke

4.4.1 Støres rollebytte

Under karikaturstriden utgjorde myndighetenes håndtering av saken langt på vei premisset for *bjørnetjenesten*. I kjølvannet av Hebdo-attentatet, ser det ut til å ha skjedd en betydelig forandring. Premisset for ytringsfrihetsspørsmålet var ganske forskjellig denne gangen, og man vil nok kunne peke på mange grunner for at Støres rolle er forandret. Likevel

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Leder, "Ytringsfrihet under press," *Aftenposten* 12.01.2015.

er det vanskelig å se at premisset for Støres rolle og holdninger med hensyn til ytringsfrihetsspørsmålet, og oppfatningene av disse, skulle forandre seg i særlig grad. Derfor er det interessant å se hvordan spekulasjonene om *egentlig* motiv og konsekvens, som ti år tidligere gjaldt han som provoserte, nå dreier seg mot han som er forsonende. I *Dagsavisens* sted er det denne gang *Dagbladet* som spekulerer hemningsløst i det *egentlige* motiv.

4.4.2 *Dagbladets* rollebytte

Dagbladet publiserer selv faksimiler fra *Charles Hebdo*, og understreker på lederplass at begrunnelsen har en journalistisk motivasjon, i at det er sentralt for å forstå bakgrunnen for nyhetshendelsen. Videre peker de på at andre medieorganisasjoner har valgt å sensurere tegningene, og erklærer at dette er i strid med et sentralt punkt i pressens Vær Varsom-plakat: «Pressen skal verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og offentlighetsprinsippet. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri for informasjonsformidling og fri adgang til kildene.».¹³⁵

Dagbladets holdninger til ytringsfrihetsspørsmålet har med andre ord forandret seg siden karikaturstriden. Dette legger de for øvrig ikke skjul på, ettersom Marie Simonsen erklærer følgende i en kommentar:

*Jeg beklager at vi i pressen ikke var klarere i vår støtte til Vebjørn Selbekk og Magazinet da det stormet som verst i karikaturstriden i 2006. Han ble i altfor stor grad stående alene, og det var ikke vårt stolteste øyeblikk, selv om det fantes hederlige unntak. Det er også en viktig del av debatten. Det er også en del av debatten at vi kan lytte til kritikk, innrømme feil og gå videre.*¹³⁶

Det er åpenbart at *Dagbladet* ønsker å gjøre opp for gamle feil. Foruten å beklage overfor Selbekk, og gi uttrykk for en helt annen holdning til ytringsfrihetsspørsmålet for øvrig, er deres omtale av Støre også et tydelig symptom på helomvendingen.

4.4.3 Fusjonen av bjørnetjenesten og den aktverdige grunn

¹³⁵ "Satire i åpne samfunn," *Dagbladet* 09.01.2015.

¹³⁶ Marie Simonsen, "Europa marsjerer," *ibid.* 10.01.2015.

Med Geir Ramnefjell og Marie Simonsen i spissen, fremstår *Dagbladet* som ytringsfrihetsdebattens tydeligste kritiker av Støre. Premisset og konteksten denne gang, skiller seg på mange måter fra karikaturstriden. Derfor er det ikke unaturlig at også fokus og meningsinnhold i kritikken endres. Likevel er det noen særtrekk ved kritikken i kjølvannet av Hebdo-attentatet, som vitner om en forandring i argumentasjonsgrunnlaget for *bjørnetjenesten* og *den aktverdige grunn*, ti år tidligere. Det relativt tydelige skillet mellom fokusområdet i de to hovedvinklingene, er tilsynelatende opphevet.

Under karikaturstriden gikk *Dagsavisen* langt i å antyde at Selbekks motiv for å trykke tegningene, var å skape konflikt. Da Selbekks uttalte motiv ikke samsvarte med denne påstanden, tok *Dagsavisens* argumentasjon utgangspunkt i hans religiøse tilhørighet og tidligere holdninger til forholdet mellom *ytringsfrihet* og *tro*. Selbekks tidligere støtte til forslaget om å bevare blasfemiparagrafen, var et sentralt argument. *Poenget*, som Strand formulerte det, var tilsynelatende at Selbekk løy om at han ønsket å «(...) ytringsfriheten er under press fra islam i vår del av verden.». Misforholdet mellom Selbekks *egentlige* motiv og handling, fratok ham derfor retten til å snakke om vern av ytringsfriheten. I lys av *Dagsavisens* ytringsfrihetsdebatt for øvrig, er det vanskelig å trekke noen konkrete slutninger om hvorfor Selbekks uttalte motiv ble fullstendig ignorert. Kanskje hang det sammen med at Selbekk faktisk hadde en sentral rolle i ytringsfrihetsdebatten; ved å ta ham på ordet, ville det kanskje innebære å gjøre ham til martyr for et legitimt motiv. Uansett, var kritikken rettet mot Selbekk forankret i forholdet mellom motiv, konsekvens, og *den aktverdige grunn*.

Vinklingen var primært knyttet til trykking av karikaturtegningene, og konsekvensene som ville kunne følge. Støre, på sin side, ble i all hovedsak kritisert for å utvise holdninger som forsterket *bjørnetjenesten*. Vinklingen tok utgangspunkt i myndighetenes holdninger og handlinger, og hvordan disse kunne ha negativ innvirkning på ytringsfriheten, i de samfunn som trengte det mest. Det var de som talte for at Støre hadde opptrådt usolidarisk og feigt, men få spekulerer nevneverdig i motiv. Ingen spekulerer i et *skjult* motiv. Spørsmålet om *motiv*, var i det hele tatt en av de mest definerende forskjellene mellom argumentasjonsgrunnlaget for *den aktverdige grunn* og *bjørnetjenesten*, slik de kom til uttrykk.

Selbekk har ingen sentral rolle i kjølvannet av Hebdo-attentatet, annet enn referansepunkt i enkelte argumentasjoner som trekker linjer til karikaturstriden i starten av perioden. Man skulle kanskje forvente at kritikken rettet mot Støre ville fremstå som en

forlengelser av premisset for karikaturstridens *bjørnetjeneste*. Likevel kan det virke som om kritikken mot Støre i ytringsfrihetsdebatten i kjølvannet av Hebdo-attentatet, sammenfaller med det tidligere premisset for *den aktverdige grunn*, så vel som *bjørnetjenesten*. Denne tendensen blir altså særlig tydelig i *Dagbladets* ytringsfrihetsdebatt.

4.4.4 Dagsavisens Selbekk og *Dagbladets* Støre

Det var to hovedpunkter som kom til uttrykk i *Dagens Næringslivs* intervju av, og påfølgende kommentar om, Støre. Det første angikk hvordan han ordlegger seg, og oppfatningen av at han egentlig sier noe annet. Det andre var forholdet mellom holdningene hans nå, og under karikaturstriden. Med utgangspunkt i disse punktene, kan det være hensiktsmessig å se på to kommentarer publisert i *Dagbladet*, i løpet av de første fire dagene etter Hebdo-attentatet blir kjent.

Den 10.01.2015, publiserer *Dagbladet* en kommentar av Geir Ramnefjell. Tittelen, *Røret til Støre*, gir en indikasjon på budskapet. Om hvordan Støre ordlegger seg, og hva han faktisk sier, sier Ramnefjell: «En mester i forsvaret mot krenkelser i samfunnsdebatten, samtidig som du *nesten* ikke hører at det er det han gjør. Denne diplomatiske spissfindigheten har i mange sammenhenger gjort det mulig for Støre å slippe unna med å si flere ting på en gang.»¹³⁷ I likhet med *Dagsavisens* fremstilling av Selbekk under karikaturstriden, antyder *Dagbladet* langt på vei at Støre er uredelig i sine uttalelser. Forholdet er midlertid omvendt; Selbekk ble anklaget for å skjule et egentlig motiv om å skape konflikt, mens Støre blir anklaget for å skjule et egentlig motiv om å *unngå* konflikt. Videre ble Selbekk anklaget for å gjemme seg bak et legitimt motiv, altså lyve. Støre anklages midlertid for å gjemme seg bak uklare formuleringer, altså unnlate å si sannheten. Fellesnevneren er at de er uærlige. Videre minner Ramnefjell om at Støre, under karikaturstriden, uttrykte forståelse for reaksjonene mot tegningene. Dette fremstilles som kritikkverdig isolert sett, men bygger også opp til en konklusjon:

Støre forsøker å forkle seg som en ideologisk drøftende politiker. 2.0, som han selv har sagt. Mens han egentlig er en realpolitiker med en instrumentell tilnærming til et spørsmål som må være styrt av prinsipper. Han vil oppnå harmoni i samfunnet ved å fire på behovet for

¹³⁷ Geir Ramnefjell, "Røret til Støre," *Dagbladet*, 10.01.2015.

*å drive religionskritikk som kan virke støtende. Det er en nifs pragmatisme. Denne «eksperten» er tross alt høyst sannsynlig vår neste statsminister.*¹³⁸

Foruten meningsinnholdet i sin helhet, vekker særlig bruken av verbet *forkle*, og adverbet *egentlig*, assosiasjoner til *Dagsavisens* fremstilling av Selbekks motiver. Der Selbekk var «en ytringsfrihetens hvite ridder», er Støre «ekspert».

Den samme tendensen kommer til uttrykk i Marie Simonsens kommentar 13.01.2015. Hun åpner med å erklære at «Jonas Gahr Støre er for blasfemi. Bare så det er sagt.» Dette er ikke noe direkte sitat fra Støre, så det blir naturlig å anta at det er slik hun tolker ham. Kanskje blir det mer riktig å si at hun mener at meningsinnholdet i uttalelsene hans *tilsier* at han er for blasfemi. Denne slutningen forklares blant annet slik: «Kort etter drapene i Paris, da det for enhver politiker bare var ett enkelt svar, prøvde Støre seg på et men: Jo da, selvsagt var han for ytringsfrihet, men han så det ikke som en viktig oppgave å forsvare blasfemi (...)». Da *Dagsavisen* problematiserte Selbekks *aktverdighet*, fremkom det ikke helt tydelig hva som faktisk var problemet med motivet. De sa aldri om det uttalte motiv var ugyldig, så det ble vanskelig å se logikken i resonnementene deres om at Selbekks handling var ubetinget kritikkverdig. I Simonsens tilfelle, peker hun på at Støre bemerker at han ikke så det som en viktig oppgave å forsvare blasfemi. Det er vanskelig å se hvordan dette i seg selv er kritikkverdig, hvilket Simonsen selv erkjenner:

*Det er mulig dette utsagnet kunne blitt tolket i bedre mening, hvis det ikke hadde vært for Støres unnfalighet da det stormet i karikaturstriden. Den gangen mente han dessuten at selv om blasfemiparagrafen er sovende, betyr det ikke at den er unyttig. Tilsynelatende har han endret mening. Forsøk på å innskrenke ytringsfriheten av hensyn til religion må avvises. Vi er forbi det punktet i historien, slo han fast. Menneskerettigheter er til for å beskytte mennesker, ikke guder.*¹³⁹

Det vil være overflødig å gå gjennom dobbeltmoralismens tre dimensjoner fra forrige kapittel en gang til. Det holder å påpeke at Støres ord blir tolket i verste mening, på bakgrunn av hva han tidligere har uttalt.

4.4.5 Holdningsskiftet

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Marie Simonsen, "Politiske krenkelser," *Dagbladet* 13.01.2015.

De første dagene etter attentatet blir kjent, ropes det høyt om nødvendigheten av, og i mange tilfeller *plikten til*, å trykke karikaturtegningene. En tilsynelatende majoritet, gir uttrykk for at noe annet ville innebære å bøye seg for terrorisme. Det tar midlertid bare et par dager før ytringsfrihetsdebatten forandrer retning. Det kan i det hele tatt virke som om sjokket begynner å legge seg, og man ser litt forbi terrorhandlingen. Flere går aktivt i forsvar av Støre. Flere stiller spørsmål ved terroristenes *egentlig* hensikt, og hvem sin sak man faktisk tjener ved å trykke Muhammed-karikaturene. Ytringsfrihetsspørsmålet fremstår i det hele tatt ikke like selvfølgelig.

4.4.6 Hva har forandret seg?

Under karikaturstriden, var det to fellesnevner i norske avisers forståelse av *aktverdig grunn*.

1. Det var ikke nødvendig for å vise hva saken dreide seg om.

For avisene var premisset for ytringsfrihetsspørsmålet hvorvidt man gikk på akkord med presseetiske retningslinjer, ved *ikke* å trykke tegningene. Et flertall gav da uttrykk for at det ikke var nødvendig for å dekke saken, og slik sett hadde man ikke prioritert hensyn på bekostning av ytringsfrihet. Selv om det var et nytt sett karikaturtegninger som var attentatmennenes uttalte motiv, ga de ikke uttrykk for at det var noe som skilte seg ut ved *Charlie Hebdo*s karikaturtegninger; det uttalte motivet var *at* man nok en gang hadde hånet profeten, ikke *måten* man denne gang hadde hånet ham på. Slik sett var det ikke noe nytt ved *Hebdo*-attentatet som tilsa at det var naturlig å gå bort fra argumentet om at det ikke var nødvendig å trykke tegningene for å dekke saken.

2. Ytringsfriheten var ikke truet, så derfor prioriterte man hensyn.

Med spørsmålet om relevans klarert, kunne redaksjonene argumentere om *aktverdighet* på generelt plan; motiv og konsekvens. Vippepunktet mellom bruk og misbruk av ytringsfriheten kom til uttrykk på mange måter, men en grunnlinje var at ytringsfriheten ikke var under noen direkte trussel. De fleste avisene gav også uttrykk for at de i utgangspunktet ikke ønsket å provosere, med mindre de fant det nødvendig. Dette kommer også til uttrykk når VGs sjefsredaktør under karikaturstriden, Bernt Olufsen, blir spurt om avisenes holdningsforskjeller. Han understreker at han, som en grunnleggende regel, ønsker å

unngå å provosere. Han peker midlertid på en annen faktor: «Et annet forhold er at man den gang sto overfor en trusselsituasjon. Da norske aviser valgte å trykke karikaturer denne gang, var trusselen allerede fullbyrdet (...).»¹⁴⁰

Med *Hebdo*-attentatet var trusselen altså fullbyrdet, og derfor gikk de tidligere argumentene om *aktverdighet* og *hensyn* fullstendig i oppløsning. Under karikaturstriden, sa *Dagsavisen* om *aktverdighetens* vippepunkt at: «Hadde muslimske miljøer forsøkt å true oss fra å offentliggjøre karikaturene, ville vi ha svart med å offentliggjøre.»¹⁴¹ Dette kan tolkes på to måter. Det ene er at «oss» er *Dagsavisens* egne redaksjonsmedlemmer, som rent prinsipielt ikke finner seg i å bli truet. Forutsetningene for at de skulle trykke tegningene, er at *deres* redaksjonslokaler blir truet. Det andre er at «oss» er pressen. Dette kan i utgangspunktet forstås som et rent kollegialt definisjonsspørsmål. Likevel var det i pressens hender våpenet lå, så det er nok trygt å anta at oppfatningen av «oss» i så fall ville ha vært forankret i deres funksjon som en slags ytringsfrihetens frontkjemper. Om det var denne oppfatningen av «oss» *Dagsavisen* tok utgangspunkt i, kan man tolke dem slik at de ville ha trykket tegningene om hvilken som helst avis ble truet. Bortsett fra *Magazinet* og *Jyllands-Posten*, vel å merke. Dette skjedde midlertid aldri under karikaturstriden, så teorien om definisjonsspørsmålet «oss», i lys av *Dagsavisens* formulering, forblir uavklart.

I kjølvannet av *Hebdo*-attentatet, gir pressen uttrykk for at terroristene har angrepet «oss». Om de mente den vestlige verden, skulle det tilsi at hvert eneste terroristanslag de siste årene ble etterfulgt av massive publikasjoner av karikaturtegningene. Det var ikke tilfellet. Altså blir det naturlig å anta at «oss» primært dreier seg om pressen, og deres ovennevnte ansvar med hensyn til ytringsfriheten. I henhold til Vær Varsom-plakaten, skal de «ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene.» De skal, med andre ord, ikke la seg sensurere. Under karikaturstriden, utgjorde spørsmålet om *relevans* argumentasjonsgrunnet for at det var i henhold til presseetiske normer *ikke* å trykke karikaturtegningene. Når de ikke vek påfallende fra tidligere praksis, lot de seg heller ikke sensurere.

Charlie Hebdo hadde siden 1980-tallet harselert med alle verdens religioner, makthavere og ideologier. Om attentatet skulle resultere i at de tok hensyn til muslimers følelser på en annen måte, kan man argumentere for at det for dem ville innebære å vike fra sine prinsipper. I kjølvannet av *Hebdo*-attentatet oppstår det i den sammenheng en todelt

¹⁴⁰ Harbo, "Nå frontes ytringsfriheten."

¹⁴¹ Leder, "Mediene har ikke trykkeplikt."

problemstilling med hensyn til *aktverdighetens* momentane irrelevans blant norsk presse. Den ene er hva deres praksis var i forkant av attentatet, med hensyn til satire. For å vike fra noe, må man nødvendigvis ha vært der i utgangspunktet. Den andre er hvorvidt *Charlie Hebdo* i utgangspunktet faller inn under norsk presses definisjon av «oss». Man kan argumentere for at et satiremagasin er noe veldig annet enn en avis, med hensyn til både form, format og funksjon.

Vi må ikke vike!....fra hva?

Jon Rogstad var en av flere bidragsytere i prosjektet *Status for ytringsfriheten i Norge*. Han bidro med kapittelet *Ikke en trussel, men en advarsel*, der han blant annet skriver om «hvordan trusler fremsatt av religiøse grupper har påvirket mediehus i Norge». I artikkelen *Økende selvsensur i norske medier?*, reflekterer han over to aspekter knyttet til spørsmålet om hvorvidt mediene burde trykke Muhammed karikaturene.¹⁴² På det første, om man *bør*, sier han at man *bør* ta til etterretning argumentet om at man kollektivt straffer verdens muslimer, men at dette ikke *bør* veie like tungt som «behovet for å demonstrere at vi ikke kan kompromisse når det gjelder ytringsfrihet». Det andre, hvorvidt man *tør*, tar tak i meningsinnholdet i et gjennomgående argument i ytringsfrihetsdebatten; vi må ikke vike. Spørsmålet er da, ifølge Rogstad, ikke hvorvidt man skal vike for bærende verdier i samfunnet, men heller hvorvidt man faktisk viker fra tidligere holdninger ved å la være å trykke *Hebdos* Muhammed-karikaturer. Altså er spørsmålet hva som var mediernes holdninger og praksis *før Hebdo*-attentatet, og hvilke prinsipper de eventuelt viker *fra*? Han viser i den sammenheng til datainnsamlinger fra prosjektet, om mediers holdninger til hån og hensyn. Disse forteller om en viss frykt for å håne religioner, hvorav én sier at ca. to prosent av alle ansatte i de spurte mediehusene har sagt at frykt for represalier fra religiøse grupper har innflytelse på hvilke saker de dekker. Rogstad sier om disse tallene at «omfanget (er) lavt, problemet lite, og kjønnsforskjellen ubetydelig». Allikevel peker han på at det er snakk om «27 personer, hvorav 19 er journalister», et antall som viser at redselen for trusler og represalier var «til stede». Dette, mener han, viser at «ytringsfriheten åpenbart var, og er, under press». Konklusjonen er tilsynelatende at det er bra at man har tatt valget om å publisere tegningene, men at han samtidig frykter at man ser et *midlertidig* mot, forankret i at

¹⁴² Jon Rogstad, "Økende selvsensur i norske medier?," *Aftenposten* (15.01.2015).

de enn så lenge er «godt beskyttet av øyeblikkets kollektive fordømmelse av terroren».

En viss Bruno Fortin uttaler seg om samme problemstilling i *Aftenposten*:

*(...) dere, i det store flertallet av store aviser, kommer fra journalistikolen med rene bukser. Med deres politisk korrekte tenkning og deres agurknyheter, oppskrifter og kjendissladder, sider på sider med sportsnyheter dryppende av sjåvinisme, eksperter i sexologi på forsiden, reklame og lovtaler om komfort og forbruk, er dere alt, unntatt Charlie. (...) Dere vil fortsette å ro medstrøms i den herskende konformitet. Vær trygg, den slags ytringsfrihet som dere benytter dere av har ingenting å frykte.*¹⁴³

Fortin er ikke alene om å understreke dette poenget. Forfatter Håvard Rem, uttaler at de andre redaksjonene har feiget ut siden karikaturstriden, og at å publisere vil være å vise dem en siste, om enn forsinket, respekt.¹⁴⁴

Utover disse kommentarene, blir ikke pressens praksis, med hensyn til religiøse provokasjoner før *Hebdo*-attentatet, problematisert i særlig grad. Dagsavisen påpekte under karikaturstriden at man hadde trykket Muhammed-karikaturer før, for å underbygge argumentet om *aktverdighetens* misbruk som utløsende årsak i konflikten. Den gang hadde man altså publisert karikaturtegninger før, men likevel holdt man igjen fordi det ikke brøt med tidligere praksis. Denne gang har man vært mer tilbakeholden med å trykke karikaturtegninger, og slik sett bryter man med tidligere praksis i større grad enn under karikaturstriden. Likevel er argumentene om hensyn, tidligere praksis, relevans, og *aktverdighet* fullstendig evaporert. Flere ser ut til å protestere.

4.4.7 Linjene fra karikaturstriden

I en kronikk publisert i *Aftenposten* 21.02.2015, forteller en viss Andreas Hasle om dette holdningsskiftet:

*Fra unison oppslutning om ytringsfriheten i dagene etter angrepet, er det nå stadig flere som problematiserer den såkalte ytringsfrihetsekstremismen. De er blitt særdeles vanlig å se folk formulere varianter av setningen «Jeg er naturligvis for ytringsfrihet, men det er jo ikke nødvendig å krenke andre mennesker.»*¹⁴⁵

¹⁴³ Bruno Fortin, "Er dere Charlie?," *ibid.*(10.01.2015).

¹⁴⁴ Qureshi, "Norske mediers fremmedfrykt."

¹⁴⁵ Simonsen, "Europa marsjerer."

4.4.8 Kulturkampen

Norsk filmskaper, og tidligere pressefotograf, Erik Poppe, var en av få som umiddelbart tok et klart standpunkt *mot* å publisere Muhammed-karikaturene. I et intervju med *Dagbladet*, sier han følgende om problemstillingen:

*Jeg mener det bare er å kaste bensin på et bål som terroristene har fyrt opp. Det må være deres våte drøm å se hvordan vi med dette fyrer opp en ny konflikt mellom muslimer og vestlige medier. Hvilken rett har vi til å krenke alle verdens muslimer på denne måten?*¹⁴⁶

Poppe peker på to problemstillinger. Den første er at terroristene primært ønsker å skape konflikt. Den andre at man krenker all verdens muslimer.

4.4.9 Dagbladets forsvar

Allerede 10.01.2015 kan det virke som om Marie Simonsen merker at det begynner å forme seg en form for motstand i den hittil unisone ytringsfrihetsdebatten, og at hun ønsker å gjøre det klart hva hun *ikke* mener: «De siste dagene har naturlig nok støtten til Charlie Hebdo vært massiv og kompromissløs, men den må ikke forveksles med at folk flest plutselig er blitt unisont anti-islam og mot innvandring, slik enkelte synes å tro. (...)»¹⁴⁷

Ramnefjell registrerer fem dager senere at ytringsfrihetsdebatten nå dreier seg om to temaer. Det ene er «rammene for ytringsfriheten og retten til å krenke følelse». Det andre er «frykten for mer islamofobi og mer islamistisk terror – at ytterlighetene forsterker hverandre.». Ramnefjell argumenterer for at «Poppe og hans meningsfeller» misforstår hvem de størrer:

*Ved å si at vi ikke har rett til å krenke muslimers følelser, bidrar han til å bygge opp under forståelsen av at vi er i en sivilisasjonskrig mellom islam og Vesten. Mens dette i realiteten dreier seg om angrep fra eksterne islamister, som ønsker å definere grensene for hvordan vi skal leve. (...) Hebdo kritiserer ekstremister, så når Poppe argumenterer for at man fortsatt skal vise hensyn til verdens muslimske befolkning, lar han ekstremistenes holdninger være definerende for hvordan vi bør forholde oss til alle muslimer. Det er hva jeg kaller en solid bjørnetjeneste.*¹⁴⁸

¹⁴⁶ Steinar Solås Suvatne og Miriam Bakkefjord, "- Hvilken rett har vi til å krenke muslimene på denne måten?," *ibid.* 09.01.2015.

¹⁴⁷ Marie Simonsen, "Europa marsjerer," *ibid.* 10.01.2015.

¹⁴⁸ Geir Ramnefjell, "En bjørnetjeneste," *ibid.* 15.01.2015.

Dette resonnementet er veldig definerende for debatten som holder fast ved Støres uttalelser. Ramnefjell og hans meningsfeller mener at man setter likhetstegn mellom muslimer og terrorister ved å la være å trykke. Poppe og hans meningsfeller, mener det motsatte. Dette kunne helt sikkert utgjort en relativt oversiktlig dimensjon i den offentlige debatten, om man holdt seg til denne problemstillingen. Det gjør man ikke.

4.4.10 Motangrepet

I en kronikk i Aftenposten 24.01.2015, åpner Jagland med å erklære at «Jonas Gahr Støre har fått gjennomgå fordi han har uttalt seg litt annerledes om det franske ukemagasinet Charles Hebdos karikaturtegninger enn det som i manges øyne er det eneste korrekte.»¹⁴⁹ Med utgangspunkt i en oppfatning om at den offentlige debatten gir uttrykk for at enkelte hevder at man har «uinnskrenket rett til å krenke», redegjør han for Europadomstolens rettspraksis. Det grunnleggende poenget er tilsynelatende at ytringsfriheten har sine begrensninger. Han understreker at sammenhengen ytringen kommer i er særlig relevant, og sier som eksempel at Marie Le Pens parti ikke nødvendigvis ville ha sluppet unna med å trykke karikaturtegninger. I tillegg minner han om at Charlie Hebdos egen redaksjon mente tegningen med Muhammed med en bombe i turbanen var tvilsom, fordi «den indikerte at alle muslimer er ekstremister og dermed kan fremstå som rasistisk.» Det grunnleggende poenget til Jagland er tilsynelatende at ytringsfriheten er relativ, og at den offentlige debatten burde kunne være mer nyansert enn den er. Det er ikke godt å si om han tenker på konkrete meningsytrere, men det er nok trygt å anta at Ramnefjell og Simonsen representerer de som hevder at man har «uinnskrenket rett til å krenke.» Avslutningsvis trekker Jagland en parallell, som strekker seg ganske langt utover den norske ytringsfrihetsdebatten, når han peker på at to feil ble begått etter 11. september: «Det ene var å si «enten er du med meg eller så er du mot meg» (...) den andre feilen var å bruke metoder som strir mot menneskerettighetene til å gå etter terroristene.» Atle Rostad, introdusert som «utdannet statsviter», går også i forsvar av Støre. Støres nyansering har skapt oppstandelse i enkelte selverklærte liberale miljøer. Under påskuddet «nasjonal sikkerhet» har Vestens ideologiske ledestjerne i stedet for å akseptere en opplyst debatt rundt egne militære eventyr, forfulgt, fengslet eller trakassert varsler i stor stil – nettopp fordi deres budskap har vært til bry.¹⁵⁰ Per Fugelli kaster seg også inn på denne siden av kulturkampen. Om mediene sier han at de «hisser hverandre opp i krigshumør og lover å velte en flodbølge av krenkelser

¹⁴⁹ Thorbjørn Jagland, "Ikke alt som tegnes må trykkes," *Aftenposten* 24.01.2015.

¹⁵⁰ Atle Rostad, "Virkelighetstesten," *Dagsavisen* 20.01.2015.

over den muslimske verden.» Den «ellers kloke Stanghelle» skal ha uttalt at man ikke kan inngå kompromisser i en slik situasjon, og Fugelli sammenligner retorikken med Bush. Sin side i kulturkampen tro, går han i forsvar av Støre: «Når den modige Jonas Gahr Støre antyder at offensiv blasfemi ikke er å anbefale, blir han kalt svak og feig og verre enn alt: at han går fiendens ærend.» Videre kaller han mediene «ekstremister», som lever av enten – eller, og at det er de som pisker opp stemningen som skaper «frykt, raseri, splittelse, bygging av fiendebilder.»¹⁵¹

Alle trekker en kobling mellom kritikken av Støre og USA. Altså strekker argumentasjonene seg langt utenfor hva Støre kan, og ikke kan, si. Hva denne koblingen representerer, blir midlertid ikke helt tydelig. Bush-aspektet dreier seg nok om en oppfatning av at kritikken av Støre er preget av en «enten-eller» -holdning, som Fugelli presiserer. Det er midlertid vanskeligere å tyde hvilken kobling referansene til amerikansk krigføring og globalpolitikk har til gruppen Ramnefjell, og tilsynelatende norske medier for øvrig, representerer.

I en kronikk i *Aftenposten*, forteller Kathrine Aspaas om en dimensjon av ytringsfrihetsdebatten som ikke kommer til uttrykk i avisene. Denne «skråsikre «ytringsfrihetens» stemme på Twitter», fremstilles i en form for tenkt dialog: «Nyanser i hva da? Ytringsansvar? Det er bare fjas, det der. Ingen substans.»¹⁵² Poenget er tilsynelatende at hun oppfatter en tendens i sosiale medier. Disse beskriver hun som dømmende og fulle av forakt, mens de fnyser av ytringsansvar. Det kan virke som om hun føler seg truffet av fnysingen. Hun ønsker derfor å presisere hva hun selv, og de andre som vektlegger ytringsansvar, egentlig mener:

*Vi kan ikke drive og sprengre sosiale og politiske atombomber hele tiden. (...)
Ytringsansvaret sier ikke til tegnerne i Charlie Hebdo: «Dere fikk som fortjent!».
Ytringsansvaret spør: «Er dere klar over at dere tar stor personlig risiko med disse tegningene?»¹⁵³*

Med utgangspunkt i erkjennelsen om at «menneskelivet er fullt av dilemmaer og gråsoner», sammenligner hun ytringsfrihetsspørsmålet med barns interaksjoner. Hun peker på at vi kaller det mobbing når de misbruker ytringsfriheten overfor hverandre, og at dette viser at det finnes grenser. Det fremkommer ikke av artikkelen hva som er premisset for denne

¹⁵¹ Per Fugelli, "Redaktører i Brand," *Dagbladet* 13.01.2015.

¹⁵² Kathrine Aspaas, "Vett og ytringsrett," *Aftenposten* 25.01.2015.

¹⁵³ Ibid.

sammenligningen. Om hun sikter til *Charlie Hebdo*, vil man nødvendigvis kunne argumentere for at hun mener satire er mobbing, i samme forstand som i en skolegård. Hun konkluderer midlertid med å problematisere debattklimaet som har oppstått, så det blir naturlig å anta at hun primært sikter til ytringsfrihetsdebatten.

4.4.11 Ramnefjell og kulturkampen

07.02.2015 er det en frustrert Ramnefjell som erklærer at ytringsfrihetsdebatten har tydeliggjort en skillelinje i Norge. *Kulturkampen*, som han kaller det, dreier seg om «den prinsipielle tilnærmingen om at grensene for ytringsfrihet bør være videst mulig». Dette er tilsynelatende gruppen Ramnefjell selv representerer, og den er under angrep fra «de som mener andre hensyn veier tyngre». Han peker særlig på Aspaas` kronikk, som han mener forsterker fiendebildet og langt på vei unnskylder angrepene på Charlie Hebdo via «en underlig besjeling av ytringsansvaret». Ramnefjell ramser videre opp Jonas Gahr Støre, filmskaper Erik Poppe og Europarådets Thorbjørn Jagland, som manifestasjoner av en holdning som han mener har stor oppslutning i folket. Disse utgjør en form for manifestasjon av de samme argumentene som gikk i forsvar av den nå vedtatt avskaffede blasfemiparagrafen, og han forutser en langvarig kulturkamp. Litt snurt avslutter han: «Som om det ikke går an å ha omtanke for den muslimske befolkningen selv om man har et prinsipielt standpunkt når det gjelder ytringsfriheten.»¹⁵⁴

I forbindelse med angrepet på kulturhuset Krudttønnen, har Ramnefjell tilsynelatende sporet en tendens som underbygger hans argumentasjon hittil. Kampen for «å unngå at samfunnet beveger seg inn i unntakstilstanden.» er begynt, og vi må slutte å snakke om ytringsvett. Grunnen er følgende:

*I et nytt forslag fra Justisdepartementet skal politimestre, og operasjonsledere ved behov, kunne avgjøre om overvåking eller blokkering av mobilsignaler skal igangsettes. (...) Terrorisme er en farlig og uforutsigbar fiende. Men vi løser ingen problemer ved å skli mot en autoritær samfunnsstruktur.*¹⁵⁵

Det er vanskelig å være uenig i at en slik tendens er skremmende, men det er vanskelig å se hvordan det henger sammen med bruken av ordet «ytringsvett».

¹⁵⁴ Geir Ramnefjell, "Den nye kulturkampen," *Dagbladet* 07.02.2015.

¹⁵⁵ "Hva gjør vi nå?," *Dagbladet* 16.02.2015.

4.4.12 Nyansedebatten; en debatt om ytringsfrihet i ytringsfrihetsdebatten

Under karikaturstriden, var det en tendens at *bjørnetjenesten* og *den aktverdige grunn* snakket forbi hverandre. Det samme ser ut til å være tilfellet i *nyansedebatten*. Det paradoksale i diskusjonen, er at de grunnleggende sett er enige. Utgangspunktet, og den konkrete bindingen mellom de to polene, er Støre. Poppe og hans «meningsfeller» mener at han må få lov til å uttale seg som han gjør, mens Ramnefjell og hans «meningsfeller» mener at det må være lov å si at han tar feil. Slik blir fundamentet for ytringsfrihetsspørsmålet langt på vei et spørsmål om ytringsfrihet i ytringsfrihetsdebatten; et spørsmål de tilsynelatende er helt enige i. Ingen av partene er midlertid tilfreds med dette premisset. Kanskje fordi det egentlig er en relativt grunn «for/imot»-diskusjon de har rotet seg inn i, og alternativet om å si at man skal være enige om å være uenige, ikke er tiltalende. Det er naturlig nok ikke godt å si med sikkerhet. Uavhengig av hva grunnen måtte være, hefter begge parter omfattende argumentasjoner på den, i utgangspunktet, grunne problemstillingen. De snakker forbi hverandre, om verdenskonflikter, konvensjoner, statsensur og medienes blodtørst. Retorikken er ikke veldig *aktverdig*. Det tredje stadiet er også uklart.

4.5 Bjørnetjenesten

4.5.1 Dagsavisen

Dagsavisen sa under karikaturstriden at de ville trykke tegningene om en islamistisk gruppe truet eller angrep en udefinert forståelse av «oss». Slik sett har de *kanskje* sine ord i behold, når de i kjølvannet av Hebdo-attentatet føyer seg inn i rekke av aviser og medier som viser tegningene. Når reportasjeleder Åsne Gullikstad, i en kommentar 09.01.2015, presiserer at ytringsfrihet ikke er det samme som ytringsplikt, kan nok det tolkes som en indikasjon på at de står fast ved sitt standpunkt under karikaturstriden. Når Selbekk ikke lenger tåkelegger resonnementene deres, blir det også klarere hva dette standpunktet faktisk er. Det som den gang ble omtalt som ekstremister, er nå konkretisert gjennom «høyreekstremer krefter». De sier at pressefolk risikerer å fungere som soldater for høyreekstremer krefter som, via kommentarfeltene på internett, «angriper muslimer og krever at alle aviser trykker tegningene». Konklusjonen er at tegningene kan trykkes, men ikke bare for å vise at vi kan.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Gullikstad, "Ytringsfrihet under press."

Denne artikkelen er veldig definerende for Dagsavisen denne perioden. De er innom mye, men sier ikke mye om noe. Plassen som er til disposisjon i oppgaven, vil derfor bli viet *Aftenposten* og *Dagbladet*.

4.5.2 Bjørnetjenestens bjørnetjeneste

Etter et par dager med linjer til karikaturstriden, og kritikk av Støre, tar *Aftenposten* tilsynelatende en vending. Fra 12.01.2015, og ut perioden, er det et stort antall norske muslimer som slipper til. Antallet i seg selv er unikt. Forklaringsmodellene de fremlegger, er også relativt unike. Parallelt med «kulturkampen», dannes det nå en ytringsfrihetsdebatt som ikke nevner Støre, karikaturstriden eller ytringsvett, med ett ord.

Problematiseringen av islam

En snau uke etter Hebdo-attentatet, tiltar den første dimensjonen av de to ytringsfrihetsdebattene som problematiserer islam i nevneverdig grad. Det er midlertid ikke teologien isolert som utgjør premisset, men en tolkning som forstås som et avvik.

Sfærenes problem

14.01.2015 gir muslimsk lege og samfunnsdebattant Muhammed Usman Rhana, en grundig redegjørelse for sitt syn på hva islamsk ekstremisme er et uttrykk for. Det overhengende poenget er at Paris-terroren ikke er en sivilisasjonskrig mellom islam og Vesten, og han peker blant annet på at terrorisme utført av muslimske ekstremister oftere går utover andre muslimer. Terrorismen, mener han, er derimot et uttrykk for «en blodig indre-muslimsk kamp om muslimers hjerte og sinn». Han henviser til «Cambridge University dosent i islamske studier», Timothy Winter, når han sier at det er særlig de siste tiårene at islam er blitt «kapret av ekstremister i egne rekker».¹⁵⁷ Dette er imidlertid en forlengelse av en puritansk bevegelse, ved «den halvstuderte Muhammed ibn Abdul Wahab», som siden 1700-tallet har promotert en «ekstrem bokstavtro» tolkning av de hellige tekstene. Rhana forklarer denne bevegelsen som en motreaksjon til «den tolkningsbaserte teologien til mainstream og ortodoks islam», og at disse «bryter med grunnleggende prinsipper i sunnismen og ofte betrakter mainstream sunnier som ikke-muslimer». I lys av dette, mener han at det er en «klassisk vestlig misforståelse» at

¹⁵⁷ Muhammed Usman Rhana, "Hvordan slukke brannen i islams hus?," *Aftenposten* (14.01.2015).

terrororganisasjoner som IS og Al-Qaida representerer sunnismen. Disse består av «unge, mistilpassede menn som ikke sjelden har en kriminell bakgrunn», og skjuler seg bak en religion de vet lite om. Altså er det ikke religionen islam som er problemet, men «de geopolitiske og sosioøkonomiske forholdene de siste årene som har lagt forholdene til rette for denne utviklingen». (Muhammed Usman Rhana, Hvordan slukke brannen i islams hus?, Aftenposten, 14.01.2015). Man kan diskutere hvor relevant det er at disse menneskene har en kriminell bakgrunn, men at de er mistilpassede forteller nok om en identitetssøken.

Kashif Iqbal, introdusert som frilanser og bidragsyter i antologien *Svart på hvitt*, forteller om bakgrunnen for dette søket:

*(...) befolkningen bevisst holdes utenom skolegang så de lettere kan kontrolleres av despotiske myndigheter (...) Hvor lett tror du ikke det er å hausse opp disse analfabetene som ikke eier selvtillit? Det eneste de har er troen på Gud og at livet forhåpentligvis vil bli bedre. (...) Hva vet han om ytringsfrihet?*¹⁵⁸

Attiq Shabbat, sier om religiøse provokasjoner at de nører opp under myten om Vestens krig mot islam, og dermed gjør det enklere for ekstremistene å hjernevaske identitetssøkende muslimer.¹⁵⁹

Sfærenes løsning

Som så mange andre i ytringsfrihetsdebatten, peker Rhana han på Vestens rolle i Midtøsten det siste århundret som en viktig faktor i radikaliseringsprosessen. Det er midlertid *ortodokse* og *mainstream* muslimer som har et særskilt ansvar for å ta tilbake sin egen religion. På hjemmebane må man «intensivere den teologiske og åndelige kampen, slå ned på antivestlig hat og begrense unge muslimers tilgang til puritanske ekstremister». Den vestlige majoritetsbefolkningen må på sin side ikke gå i fellen til ekstremister om at det foregår en sivilisasjonskrig mellom islam og Vesten. I tillegg må storsamfunnet vokte seg for å fremmedgjøre muslimske ungdommer ved å sidestille ordinær praksis av islam som bønn, skjegg og hijab med radikalisme.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Kashif Iqbal, "Hva vet man om ytringsfriheten når man aldri har hatt den?," *ibid.* 13.01.2015.

¹⁵⁹ Attiq Shabbat, "Konservative muslimer er bra for Norge," *ibid.*(17.01.2015).

¹⁶⁰ Muhammed Usman Rhana, "Hvordan slukke brannen i islams hus?," *ibid.*(14.01.2015).

Rent politisk, peker Iqbal på at Israel må trekke grensene tilbake til grensene som ble fastsatt av FN i 1967, og slutte med sin ukritiske støtte til Saudi-Arabi og Gulfstatene, som han mener sponser en høyreekstrem tolkning av islam.¹⁶¹ Videre peker han på at Vesten, hvis de ønsker å blande seg inn, må hjelpe med å legge til rette for utdanning og helse. Hvis muslimer får tilgang til utdanning, konkluderer han, vil selv reformere sin religion.¹⁶²

De muslimer som slapp til i den offentlige debatten under karikaturstriden, kan grovt deles i to grupper. Det var de utenlandske muslimene, som gikk hardt til angrep på koranen, og problematiserte islam som religion. Da de ikke sa noe konkret om den faktiske konflikten, kan det nesten virke som om de ble viet spalteplass i kraft av å ha en viss sjokkfaktor. På den andre siden, var norske muslimer som uttalte seg kritisk til hvordan muslimer ble fremstilt. Qureshi mente muslimer ble satt i urettferdige posisjoner. Rehman, på den annen side, mente de ble overbeskyttet av en venstreside blendet av egen moralforståelse. Disse ble med andre ord debattinnlegg om debattene. Det er ikke godt å si hvorfor det er først en ukes tid etter Hebdo-attentatet at norske muslimer preger noen av de to ytringsfrihetsdebattene. Noe merkelig er det også at få før dem har gått i dybden på hva jihadisme er, og hvor det har sitt opphav. Disse innleggene problematiserer islam, og forklarer hvordan bevisste provokasjoner kan bidra til fremmedgjøring. Likevel står fortsatt ytringsfrihetsdebattens kanskje mest sentrale spørsmål; rettferdiggjør dette å vike på ytringsfriheten?

4.5.3 Er *det det dèt var*?

En siste hovedlinje i ytringsfrihetsdebatten begynner å ta form en snau uke etter attentatet først blir omtalt. Denne linjen representerer en helt unik vending, i lys av alle de foregående ytringsfrihetsdebattene: Ytringsfrihetsspørsmålet sees ikke primært i lys av motiv og konsekvens, men snarere i lys av ytringsfrihetsdebatten selv.

Vi er også de

Under karikaturstriden var *vi* enten den vestlige verden, eller Selbekk og Rose. Det var de to alternativene. Foruten den selvsagte fellesnevneren *islam*, var *de* et relativt diffust definisjonsspørsmål. Ramnefjell og hans meningsfeller, definerer terroristene som *de*. Det gjør de fleste andre også. Han, og mange andre, ser midlertid ikke ut til å stille seg selv

¹⁶¹ Kashif Iqbal, "Hva vet man om ytringsfriheten når man aldri har hatt den?," *ibid.* 13.01.2015.

¹⁶² *Ibid.*

spørsmålet som ser ut til å prege den nye vinklingen i ytringsfrihetsdebatten: Hvem er vi?

Rune Berglund Steen oppsummerer godt de nye dimensjonene i premisset for sivilisasjonskrigen, når han peker på at det er «høyreekstremister» på den ene siden, og «islamske ekstremister» på den andre.¹⁶³ På den ene siden nevner han nazistiske *Svenskarnas parti*, *Nordfront*, *Sverigedemokraterna* og tyske *Pegida*. På den andre er de ekstreme islamistiske organisasjonene som er støttespillere for det Islamske Kalifatet. Det er altså en tosidig konflikt, der vi ikke nødvendigvis er en gruppe man identifiserer seg med.

15.01.2015 hevder spaltist i *Aftenposten*, Bjørn Stærk, at angrepet på *Charlie Hebdo* er et av mange angrep i «den globale islamske borgerkrigen». Ofrene er både muslimer og ikke-muslimer, mens den ene siden gjennomgående er en gruppe som «snakker det samme ideologiske språket, har det samme heltene»: jihadistene. I lys av dette kritiserer han en tendens i ytringsfrihetsdebatten: «Derfor er det absurd når noen vestlige medier forsøker å forstå angrepene på *Charlie Hebdo* i lys av deres «provoserende ytringer».

Samfunnsdebattant Aslak Sire Myhre er enig med Stærk: «Å kalle alle som ikke deler Charlie Hebdo eller Vebjørn Selbekks redaksjonelle valg for feige, er et ekstremt dårlig utgangspunkt for å bekjempe terror.»¹⁶⁴

Karikaturstridens de

Det er åpenbart at terroristene, og organisasjonene de eventuelt representerte, var *Hebdo*-attentatets *de*. Når samtlige redaktører i norske aviser dro linjer til karikaturstriden, hyllet de samtidig den tidligere syndebukken. Men karikaturstridens *de* var jo der fortsatt. Og hvem var de? Ishaq gjør et forsøk på å definere dem

Forstår muslimene ytringsfrihetens rammer av krenkelse annerledes nå enn i 2005? Sannheten er vel at debatten i mindre eller ingen grad har handlet om ytringsfrihet for muslimer flest. De fleste av verdens muslimer lever i samfunn med lite eller intet forhold til demokratiske verdier som ytringsfriheten. Man kan gjerne ta det som et oppdrag å oppdra verdens muslimer i ytringsfrihet, men for de fleste oppfattes tegningene som en del av det som er tolket som vestlige okkupasjon av muslimske land og bombing av muslimske befolkninger.

¹⁶³ Rune Berglund Steen, "Inneklemmt mellom ekstremister."

¹⁶⁴ Aslak Sira Myhre, "Større enn ytringsfriheten," *Dagsavisen* (23.01.2015).

(...) *Muslimere flest mener at karikaturene er Vestens maktdemonstrasjoner i å trække på verdens dårlig stilte.*¹⁶⁵

Ishaqs definisjon av *de* er ikke primært forankret i en oppfordring om å ta hensyn. Poenget ser ut til å være at de ikke kjemper samme kamp som oss. Den store majoriteten av *de*, har ikke det samme forholdet til ytringsfriheten, *det*, som vi har. Altså er det vanskelig for disse menneskene å angripe ytringsfriheten på noe kvalifisert vis, når det for dem er relativt ukjent. I hvert fall vår definisjon av *det*. Det eneste de ser, er karikaturtegnene.

Det/knaggen

Karikaturstriden skapte grobunn for fremtidige konflikter av flere grunner. Den mest åpenbare, er eksempelets kraft. Et annet er at prinsippet som lå i bunn, ytringsfrihetsprinsippet, utgjør et distinkt og enkelt mål. Et tredje er karikaturtegnene i form. Mohamed Abdi forklarer det på følgende måte:

*Tegninger overdøper alle språkforskjeller og kan brukes i propaganda over hele verden. Det er også blitt gjort. (...) Hadde ikke tegningene eksistert, måtte terroristene ha funnet en annen knagg. (...) Terroristene bekjemper verdier de innser er viktige for samfunnene de ønsker konflikt med. I våre samfunn er ytringsfriheten en slik.*¹⁶⁶

Om det stemmer at terroristene primært ønsker å skape konflikt, og Abdi har rett i sitt resonnement, fremstår knaggen unektelig som den perfekte kime for konflikt. På den ene siden, er karikaturtegnene noe alle kan forstå, og sårer et sentralt aspekt ved mange av verdens muslimers identitetsfølelse. På den andre siden, er retten til å vise dem en kanskje like viktig del av den vestlige verdens identitet. Sira Myhre sier om ytringsfrihetsdebatten at man «forveksler målet for terroren med motivet.»¹⁶⁷ Ishaq sier at «Det operative målet til terroristene var *Charlie Hebdo*, men det strategiske målet var å angripe ytringsfriheten for å tenne brannfakkelen som skulle få vestlige redaksjoner til å publisere karikaturer.»¹⁶⁸ Kanskje kan man tolke dem slik at de mener man gjør ytringsfriheten en *bjørnetjeneste*?

¹⁶⁵ Bushra Ishaq, "Frykten for dem som hater oss," *Aftenposten* (16.01.2015).

¹⁶⁶ Mohamed Abdi, "Vestlig dobbeltmoral truer ytringsfriheten," *Aftenposten* 03.02.2015.

¹⁶⁷ Myhre, " Større enn ytringsfriheten."

¹⁶⁸ Ibid.

4.5.4 Ytringsfrihetsdebattspørsmålet; *bjørnetjenestens* fallit?

I kapittelet om karikaturstriden, var analysen av Gules argumentasjon delt i tre stadier. Det første handlet om premisset for ytringsfrihetens *funksjon*, det andre om forholdet til *tro*. Disse to stadiene er i utgangspunktet overførbare til denne ytringsfrihetsdebatten. Det tredje, ytringsfrihetens *funksjon* i *praksis*, har tilsynelatende forsvunnet i kjølvannet av Hebdo-attentatet.

Bjørnetjenestens tredje stadium under karikaturstriden

I den sammenheng kan det være hensiktsmessig å peke på en detalj i Åmås og Gules formuleringer. Med utgangspunkt i en påstand om at Muhammed-konflikten styrket en kulturell relativisering av ytringsfriheten, sa Åmås følgende om *bjørnetjenesten*: «Stater som hver eneste dag begår grove menneskerettsbrudd mot sine egne borgere, krever nå dette. Og de trenger det. De har skjønt at det er en farlig frihet.»¹⁶⁹ Gule, på sin side, sa om ytringsfriheten at den er et prinsipp som har krav på respekt i alle samfunn, og at det tar tid å etablere det som en grunnleggende verdi i et samfunn.¹⁷⁰ Norske myndigheters holdninger, mente han, kunne «(...) bidra til fortsatt legitimering av anklager om blasfemi i mange muslimske land.»¹⁷¹ Under karikaturstriden, kom de sterkeste reaksjonene fra muslimske *land*, som, ifølge Gule og Åmås, var preget av totalitaristiske tendenser. Lederskikkelser i disse landene kom med krav til vestlige statsledere, og det store flertallet av voldelige demonstrasjoner og enkelthendelser, skjedde i Midtøsten. Konflikten kom også til uttrykk i den vestlige verden, men det var få voldelige reaksjoner, og andre former for aggressiv protest. Slik sett kan man argumentere for at det var naturlig å koble det tredje stadiet av *bjørnetjenesten* til de områder der konflikten kom tydeligst til uttrykk. Det var et mål for ytringsfrihetens *funksjon* som var relativt enkelt å definere og forsvare. I kjølvannet av Hebdo-attentatet, derimot, var målgruppen for det tredje stadiet islamistisk *terrorisme*.

Argumentet om at ytringsfrihetens *funksjon* skulle bidra til å bryte båndet mellom trossystemer og statsstruktur, var ikke overførbart til premisset for Hebdo-attentatet. Terroristenes forhold til tro, er primært knyttet til en ideologi, ikke en stat, og slik var det ikke noe statsstruktur å bryte troen *fra*. Det var ikke noe avgrenset område å peke på, og ingen lederskikkelse eller maktelite som fryktet at ytringsfrihetens liberalistiske funksjon ville

¹⁶⁹ Åmås, "Å tåle den urett som rammer deg selv."

¹⁷⁰ Meland, "Jezzus! De tegner oss,."

¹⁷¹ Gule, "Hva toleranse betyr."

kunne true deres maktposisjon. Terroristene hadde ingen rammer, regler, områder, lovverk eller struktur som ytringsfrihetens *funksjon* kunne implementeres i; deres identitet var, og er, primært forankret i en ideologi. Målet for denne ideologien er å destabilisere og, som definisjonen av begrepet *terrorisme* tilsier, skape frykt, konflikt og kaos. Mye av det samme kan nok sies om islamistenes høyreekstremistiske motpart i den vestlige verden, dog på et helt annet premiss. I lys av dette, ville det kanskje vært litt naivt, om ikke meningsløst, å holde på *bjørnetjenestens* tredje stadium fra karikaturstriden.

4.5.5 Aktverdighetens vippepunkt

Under karikaturstriden, ble *aktverdighet* definert ut ifra to forhold. Det ene var forholdet mellom motiv og konsekvens. Det andre var definisjonsspørsmålet *vi, de og det*.

Et *aktverdig* motiv, måtte i første omgang ikke være forankret i det ene mål å provosere. Med den forutsetningen på plass, måtte man ha et overhengende mål som rettferdiggjorde provokasjonen. Omstendighetene for provokasjonsspørsmålet er nødvendigvis en viktig faktor, og under karikaturstriden var argumentasjonen om rettferdiggjørelse primært forankret i ytringsfrihetens *funksjon*. Paradoksalt nok, var det kun *Dagsavisen*, med sin gjennomgående antydende argumentasjon, som konkretiserte et slikt scenario. Selv om Selbekk ble truet på livet, en norsk ambassade ble satt i brann, og det generelt sett var et høyt konfliktnivå, var hensyn tilsynelatende tungtveiende for *den aktverdige grunn*. Disse massene med rasende mennesker utgjorde ingen trussel mot ytringsfriheten.

Definisjonsspørsmålet *vi, de og det* var uklart. *Vi* var enten Selbekk, eller den vestlige verden. *De* levde i en hverdag preget av undertrykkelse, fattigdom og idet hele tatt dårlige kår. Det ville vært en unødvendig maktdemonstrasjon overfor denne majoriteten av uskyldige muslimer, og i det hele tatt et misbruk av ytringsfriheten.

I kjølvannet av *Hebdo*- attentatet var ikke motiv og konsekvens en faktor, uten at det er helt godt å si hvorfor. Kanskje var det at konsekvensen allerede hadde skjedd. Men hvilken innvirkning hadde i så fall det på motivet? Motivets grunnregel var at provokasjonen ikke kunne være målet i seg selv. Argumentet i kjølvannet av *Hebdo*-attentatet var at man ikke måtte vike. Likevel hadde man etablert et premiss under karikaturstriden, som sa at det ikke var nødvendig å trykke karikaturtegnene for å dekke saken. Om det ikke var nødvendig under karikaturstriden, da konflikten var den første i sitt slag på over femten år, må det vel ha vært mindre nødvendig ni år etter at det skjedde for andre gang. Særlig når det er det første

man snakker om når hendelsen inntreffer; når det er den *første* linjen man drar, og noen til og med inkorporerer det i sin begrunnelse for å trykke det *denne* gangen. En ytringsfrihetskonflikt mellom islam og den vestlige verden, utløst av en karikaturtegning, kan umulig ha krevd en faksimile av de aktuelle tegningene i større grad enn under karikaturstriden.

Definisjonsspørsmålet *vi, de og det* beholdt tilsynelatende *vi og det* fra karikaturstriden. *De*, derimot, var nytt. Ikke bare gikk det gamle *de*, majoriteten av verdens muslimer som levde i elendighet, ut av likningen; det ble slått tilbake på det nye *de* med den samme kraften av *vi og det* som under karikaturstriden. Det kan i det hele tatt virke som en demning brast: Det var ikke bare det gamle definisjonsspørsmålet som hang ubetinget igjen; man hadde tydeligvis akkumulert opp en eller annen form for uforløst hevnjerrighet overfor ytringsfrihetens tapte ansikt sist gang. Selbekk var Charlie, og man skjønnte det ikke før nå. Slik tok tilsynelatende *den aktverdige grunn* over premisset for *bjørnetjenesten*, med glemte å definere det tredje stadiet, og ytringsfrihetens *funksjon*. Det må være lov å påstå at det var et bomskudd.

Konklusjon

Det er ingen enkel sak å peke på hva som definerer *aktverdigheten*. Under karikaturstriden, snakket man ikke om *målet*. Man tok ikke tak i Selbekks uttalte motiv; det var irrelevant, uten at det blir helt klart hvorfor. Aktverdighetenes fanebærere, *Dagsavisen* og *Dagbladet*, sablet ned mannen de var sikre på at ikke hadde handlet *aktverdige*. *Dagsavisens* omtale og fremstilling av Selbekk er til tider vond å lese. *Dagbladet* er litt rundere i kantene, men det kan hende de drar fordel av kontrasten til *Dagsavisen*; det er ikke godt å si hvordan det hadde sett ut om det for eksempel var *VG* som var med i analysen. Kanskje er det ikke et prinsipp i seg selv som er overførbart fra situasjon til situasjon; kanskje defineres det ut ifra tilnæringsmetoden. Og det er jo det den blir omtalt som i denne oppgaven; *metoden*. *Aktverdighet* går inn i den enkelte situasjon, og definerer hva som er feil. *Bjørnetjenesten*, på sin side, har kanskje en urettferdig luksus i at den ikke forholder seg til tingenes faktiske tilstand; de spekulerer ikke i spesifikke detaljer i konflikten, og tilbyr derfor heller ingen løsning. Det er det prinsipielle som gjelder, og *bjørnetjenesten* søker å se forbi

den umiddelbare konflikten. Slik sett har *bjørnetjenesten* en løsning, eller et *løsningsforslag*, men det hjelper ikke å insistere på prinsipper når konfliktene oppstår. Når *bjørnetjenestens* ekvivalent i kjølvannet av Hebdo-attentatet, konkluderer med at ytringsfrihetsdebatten i seg selv er problemet, er det ikke godt å si om det representerer en styrke eller en svakhet.

Uansett er prinsippet om *ytringsfriheten som konfliktforebyggende prinsipp* er slags illusjon. Ytringsfrihet dreier som å få frem meninger, uansett hva de måtte være. Om noen blir såret i prosessen, har man lært hva som sårer. Det er umulig å forutse. Kunsten er ikke primært å si det riktig første gang, men å lære av de feilene man begår. Ytringsfrihetskommisjonen sier om ytringsfriheten at:

Vi bør paradoksalt nok ønske noen provoserende uttalelser for at vi skal bli tvunget til å skjerpe oss selv og generere og gi temperatur til den offentlige samtale. De "uønskede" ytringer har i en viss forstand en nødvendig funksjon i det sunne samfunn. ¹⁷²

Om man kan lære noe av karikaturstriden og Hebdo-attentatet, så er det nok ikke så mye hendelsene i seg selv, men hvilke linjer man trekker. Når Selbekk blir dratt frem som helt, blir han det på det samme premisset som han forlot som syndebukk. Motivet hans, å sette fokus på en problemstilling han mente gjaldt islam generelt, ble legitimert da to terrorister drepte tolv sivile mennesker.

Hvorfor ble han en helt? *Dagbladet* beklager overfor Selbekk, for måten han ble behandlet på under karikaturstriden. Han hadde handlet riktig hele tiden, og situasjonen som nå har oppstått er tilsynelatende et bevis på det. *Aftenpostens* debattredaktør erklærer at Selbekk bør få *Fritt Ords* Honnør, hvilket han også senere gjør. Begrunnelsen tar utgangspunkt i karikaturstriden, og erklærer at Rose og Selbekk utviste stort mot i kampen for liberale prinsipper, der mange andre har sviktet. Selbekk har altså stått i front for en kamp, som startet med karikaturstriden. For Åmås` vedkommende, var denne kampen mot totalitære regimer. Da oppstår det midlertid ett særlig sentral spørsmål: Hva er det ved situasjonen nå som tilsier at Selbekk hadde rett under karikaturstriden? Selbekks uttalte motiv var at han ønsket å belyse et problem med verdensreligionen islam. Han nevnte aldri noe om terrorisme. Hvis han nå har rett på det samme premisset, må det nødvendigvis innebære at raset av

¹⁷² Francis Sejersted, Vigdis Moe Skarstein, Jon Bing, Thor Bjarne Bore, Tove Bull, Diis Bøhn, Kristin Høgdaahl, Nazneen Khan, Ole Henrik Magga, Helge Rønning, Gunnar Skirbekk, Eivind Smith, Hans Stenberg-Nilsen, Ellen Stensrud, Kjeld Vibe, Maria Fuglevaag Warsinski, Ørnulf Røhnebak, Mona Aarhus
"Ytringsfrihed bør finde Sted" - Forslag til ny Grunnlov §100, *Justis - og beredskapsdepartementet*, 22.09.1999, NOU 1999: 27, regjeringen.no

karikaturtegninger er rettet mot den samme gruppen som Selbekks provokasjon var rettet mot; den samme *de* i som i Selbekks motiv. Logikken fremstår jo slik: Vi ble angrepet av terrorister som angivelig lot seg provosere av en karikaturtegning, så derfor viser det seg at Selbekk hadde rett. Det er vanskelig å se noe spesifikt ved attentatet som har vist at han hadde rett. Og hvorfor kommer redaksjonene med det nå? Har de på et eller annet tidspunkt skjønt at han hadde rett, og ventet til den riktige anledningen med å erklære det, eller var attentatet en vekker? Hva ved Selbekks rolle under karikaturstriden var det en vekker for? Kan attentatet på noen måte kobles til noe Selbekk sa eller gjorde? Ville han ha hatt rett i dag, hvis premisset for ytringsfrihetsdebatten var det samme som under karikaturstriden? Hva gjorde vi andre feil, og hva burde vi ha gjort?

Nei, jeg sier som Marie Simonsen: lytt til kritikk, innrøm feil, og gå videre.

Litteraturliste

[Følg instruksene ditt fakultet/institutt har for skriving av litteraturlister]

Vedlegg

. <https://snl.no/avis> [Lesedato: 02.02.2016].

[Lesedato:01.10.2015], <http://www.gatestoneinstitute.org/biography/Amir+Taheri>.

[Lesedato:05.01.2016], <http://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>.

[Lesedato:15.09.2015], https://en.wikipedia.org/wiki/Amir_Taheri.

Abdi, Mohamed. "Vestlig dobbeltmoral truer ytringsfriheten." *Aftenposten*, 03.02.2015.

"Almindelig borgerlig straffelov." 5 juni 1970.

Alstadheim, Kjetil B. "De fornærmedes forsvarer." *Dagens Næringsliv*, Publisert: 08.01.2015,

Oppdatert: 09.01.2015, 01.02.2016 [Lesedato: 04.02.2016]

Åmås, Knut Olav. "Å tåle den urett som rammer deg selv." *Aftenposten Morgen*, 06.02.2006.

———. "Debattens usynlige deltagere." *Aftenposten*, 23.02.2006

———. "En krenkelse og en beklagelse." *Aftenposten Morgen*, 28.01.2006.

Andenæs, Ulf. *Aftenposten Morgen* (22.02.1989).

———. *Aftenposten Morgen*, 18.02.1989.

Aspaas, Kathrine. "Vett og ytringsrett." *Aftenposten*, 25.01.2015.

Austena, Ann-Magrit. *Arven etter Sataniske vers*. Oslo: Cappelen Damm, 2011.

Bakkefjord, Steinar Solås Suvatne og Miriam. "- Hvilken rett har vi til å krenke muslimene på denne måten?" *Dagbladet*, 09.01.2015.

"Bedre vern mot hatefulle ytringer." I *Pressemelding, Nr: 155 - 2008*. Regjeringen

Stoltenberg II: Justis- og politidepartementet, 19.12.2008.

Bernard Enjolras, Terje Rasmussen og Kari Steen-Johnsen (red.). " Status for ytringsfrihet i

Norge: Våre konklusjoner,." I *Status for ytringsfriheten i Norge: Hovedrapport fra*

prosjektet, redigert av Kari Steen-Johnsen og Terje Rasmussen Bernard Enjolras, s.

http://www.frittord.no/images/uploads/files/Ytringsfrihet_Hovedrapport_DIG.pdf

Institutt for samfunnsforskning, 2014.

Brodin, Elin. "Babelsk forvirring." *Dagbladet*, 09.02.2006.

Egeberg, Kristoffer. "Mohammed-brevet Norge ikke skulle se." *Dagbladet*, 26.01.2006.

Enstad, Nils-Petter. "Ytringsfrihet til å såre." *Dagbladet*, 01.02.2006.

forfatter, Ukjent. "Støre erkjenner at Selbekk ble stående alene." *Aftenbladet*, 08.01.2015.

Fortin, Bruno. "Er dere Charlie?," *Aftenposten* (10.01.2015).

Francis Sejersted, Vigdis Moe Skarstein, Jon Bing, Thor Bjarne Bore, Tove Bull, Diis Bøhn,

Kristin Høgdahl, Nazneen Khan, Ole Henrik Magga, Helge Rønning, Gunnar Skirbekk, Eivind Smith, Hans Stenberg-Nilsen, Ellen Stensrud, Kjeld Vibe, Maria Fuglevaag Warsinski, Ørnulf Røhnebæk, Mona Aarhus. ""Ytringsfrihed bør finde Sted" - Forslag til ny Grunnlov §100." I *NOU 1999: 27*, redigert av Justis - og beredskapsdepartementet. regjeringen.no: Regjeringen, 22.09.1999.

Fugelli, Per. "Redaktører i Brand." *Dagbladet*, 13.01.2015.

Gaute Zakariassen, Cathrine Einan. "Norske redaktører endrer ikke holdning etter Charlie Hebdo-angrep." <http://www.nrk.no/kultur/norske-redaktorer-endrer-ikke-holdning-etter-charlie-hebdo-angrep-1.12138495>.

Gjerstad, Tore. "Refs fra Guillou." *Dagbladet*, 08.02.2006.

Gule, Lars. "Hva toleranse betyr." *Aftenposten Morgen*, 01.02.2006.

Gullikstad, Åsne. "Ytringsfrihet under press." *Dagsavisen*, 09.01.2015.

Hanne Mauno, Jonas Brække, Reidar Spigseth. "Vil ikke helle bensin på bålet." *Dagsavisen*, 07.02.2006.

Hansen, Espen Egil. "Jeg er Charlie." *Aftenposten Morgen* (10.01.2015).

Hanssen, Kjell. "Å være herre i sitt eget hus." *Aftenposten*, 08.03.1989.

- Harbo, Hilde. "Nå frontes ytringsfriheten." *Aftenposten*, 09.01.2015.
- Hege Løvdal Gulseth, Oliver Orskaug. " Gir ikke opp fredsarbeidet i Midtøsten." *Dagbladet*, 06.02.2006.
- Holt, Anne. "Ring om kujoner." *Dagbladet*, 09.02.2006.
- Ihlbæk, Karoline Andrea. "Ytringsfriheten og den åpne debatten." Kap. Kapittel: 7 I *Status for ytringsfriheten i Norge: Hovedrapport fra prosjektet*, redigert av Terje Rasmussen og Kari Steen-Johnsen Bernard Enjolras. Oslo, 2014.
- Iqbal, Kashif. "Hva vet man om ytringsfriheten når man aldri har hatt den?" *Aftenposten*, 13.01.2015.
- Ishaq, Bushra. "Frykten for dem som hater oss." *Aftenposten* (16.01.2015).
- Jagland, Thorbjørn. "Ikke alt som tegnes må trykkes." *Aftenposten*, 24.01.2015.
- Johansen, Marianne. "Gir Magazinet-sjef deler av skylden." *VG*, 06.02.2006.
- Jor, Finn. "Den islamske imperialismen." *Aftenposten*, 03.03.1989.
- Karlsen, Kirsten. "- Ytringsfrihet er ikke absolutt,." *Dagbladet* (09.02.2006).
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var : en innføring i historiefaget*. 2. utg. utg. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Kristian Skard, Tore Gjerstad. "Gahr Støre mener han hindret vold." *Dagens Næringsliv*, Publisert: 08.01.2015, Oppdatert: 09.01.2015 {Lesedato: 01.02.2016}.
- Leder. "Brennende ambassader." *Dagsavisen*, 06.02.2006.
- . "Dialog og opplysning." *Dagbladet*, 05.02.2006.
- . "Dramatikk og dialog." *Aftenposten Morgen* (05.02.2006).
- . "Et voldsomt angrep på ytringsfriheten." *Aftenposten*, 08.01.2015.
- . "Mediene har ikke trykkeplikt." *Dagsavisen*, 03.02.2006.
- . "Satire i åpne samfunn." *Dagbladet*, 09.01.2015.
- . "Ytringsfrihet og demokrati." *Dagbladet*, 31.01.2006.

- . "Ytringsfrihet under press." *Aftenposten*, 12.01.2015.
- Madsen, Kjell. "Forbudsstrategier i Rushdiesaken." *Aftenposten* (15.03.1989).
- Madsen, Per Anders. "Ikke bare ytringsfrihet." *Aftenposten Morgen*, 02.02.2006.
- Mauno, Hanne. "En redaktør for Muhammed." *Dagsavisen*, 04.02.2006.
- . "Gøy å være ridder,." *Dagsavisen*, 14.01.2006.
- Meland, Astrid. "Jezzus! De tegner oss,." *Dagbladet*, 17.01.2006.
- Mina Hauge Nærland, Hege Løvdal Gulseth. "Støre møter Islamsk råd." *Dagbladet*,
02.02.2006.
- Mode Steinkjer, Espen Løkeland-Stai. "Karikaturstriden." *Dagsavisen*, 10.01.2015.
- Morgenstjerne, Syphilia. "Religionskrig." *Dagbladet*, 12.02.2006.
- Myhre, Aslak Sira. " Større enn ytringsfriheten." *Dagsavisen* (23.01.2015).
- Nærland, Mina Hauge. "Trykker omstridte Muhammed-tegninger." *Dagbladet*, 10.01.2006.
- Nipen, Kjersti. "Nordmenn vil begrense ytringsfriheten." *Aftenposten*,
<http://www.aftenposten.no/kultur/Nordmenn-vil-begrense-ytringsfriheten-7689394.html>
- "Om Fritt ord - stiftelsens formål." <http://www.frittord.no/om-fritt-ord/stiftelsens-formal>
[Lesedato: 02.03.2016].
- Orgeret, Kristin Skare. "Charlie Hebdo."
- . "Karikaturstriden." *Store Norske Leksikon*.
- Palmer, R. R., Joel Colton, og Lloyd S. Kramer. *A history of the modern world : [2] : Since 1815*. 10th [international] ed. utg. Vol. [2], Boston, Mass: McGraw-Hill, 2007.
- "Paris gunman Cherif Kouachi interviewed before death: `We are not killers` - audio." politidepartement, Det kongelige justis - og. "Stortingsmelding 26 - Om endring av Grunnloven §100." 2003 - 2004.

"PRESSEMELDING: Flemming Rose og Vebjørn Selbekk får Fritt Ords Honnør."

frittord.no: Fritt Ord, Oslo, 31. august 2015 [Lesedato:06.02.2016].

Qureshi, Iffit Z. "Norske mediers fremmedfrykt." *Aftenposten Morgen*, 03.03.2006.

Ramnefjell, Geir. "Den nye kulturkampen." *Dagbladet*, 07.02.2015.

———. "En bjørnetjeneste." *Dagbladet*, 15.01.2015.

———. "Hva gjør vi nå?" *Dagbladet*, 16.02.2015.

———. "Røret til Støre." *Dagbladet*, 10.01.2015.

Regjeringen. "NOU 1999:27." <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1999-27/id142119/?ch=1&q=>.

Rhana, Muhammed Usman. "Hvordan slukke brannen i islams hus?" *Aftenposten* (14.01.2015).

Rogstad, Jon. "Økende selvsensur i norske medier?" *Aftenposten* (15.01.2015).

Rostad, Atle. "Virkelighetstesten." *Dagsavisen*, 20.01.2015.

Rune Berglund Steen, Ervin Kohn, Shoaib Sultan. "Inneklemmt mellom ekstremister." *Dagbladet*, 09.01.2015.

Sagflaat, Erik. "Brikker i et politisk spill" *Dagsavisen*, 08.02.2006.

———. "Ytringsfrihet satt i revers." *Dagsavisen*, 12.02.2006.

Sejersted, Francis. "Stortinget som grunnlovsgiver." *Dagbladet* (02.07.2004).

Selbekk, Vebjørn. "Blasfemiparagrafen." *Dagen*, 19.01.2004.

Shabbat, Attiq. "Konservative muslimer er bra for Norge." *Aftenposten* (17.01.2015).

Shlaim, Avi, og Yezid Sayigh. *The Cold War and the Middle East*. Oxford: Clarendon, 1997.

Simonsen, Marie. "Europa marsjerer." *Dagbladet*, 10.01.2015.

———. "Hvor ble det av brorskapet?" *Dagbladet*, 12.01.2015.

———. "Politiske krenkelser." *Dagbladet*, 13.01.2015.

Stanghelle, Harald. "Dialogens fallitt?" *Aftenposten Morgen*, 04.02.2006.

———. "Et ansikt til besvær." *Aftenposten*, 31.01.2006.

"Status for ytringsfriheten i Norge - Om prosjektet." (

Steinkjer, Mode. "Ytringsfrihet med vett." *Dagsavisen*, 01.02.2006.

Stoltenberg, Jens. "Ytringsfrihet og toleranse." *Dagsavisen*, 04.02.2006.

Storhaug, Hege. "Intellektuell latskap og feighet?" *Aftenposten Morgen*, 29.01.2006.

Stortinget. "Innstilling fra kontroll og – konstitusjonskomiteen om endring av grunnloven paragraf 100. innst. S. nr. 270 (2003 – 2004)." (2004).

Strand, Arne. "Bedre enn sitt rykte." *Dagsavisen*, 12.02.2006.

Taheri, Amir. "Fascism in Muslim Countries." *The Journal of the National Committee on American Foreign Policy* 26, no. 1 (2004): 21-30.

Tetzschner, Michael. "- Flemming Rose bør få fredsprisen." *Dagsavisen* (31.01.2015).

Thomas, Spence. "Muhammed skaper UD-strid." *Aftenposten Morgen*, 26.01.2006.

———. "– Støre ikke lært av Rushdie-saken, Aftenposten Morgen." 27.01.2006.

Tornes, Erik. "Vebjørn Selbekk er Charlie." *Aftenposten* (09.01.2015).

Trine Tandberg, Inger Anne Olsen *Aftenposten* (23.02.1989).